

provincie Utrecht

Gebiedskatern *Gelderse Vallei*

Samen maken we Utrecht mooier

Provincie Utrecht

Gelderse Vallei in Provincie Utrecht

KWALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN

GEBIEDSKATERN GELDERSE VALLEI

IN OPDRACHT VAN:
PROVINCIE UTRECHT

OKRA LANDSCHAPSARCHITECTEN BV
OUDEGRACHT 23 | 3511 AB UTRECHT
T. +31 (0)30 273 42 49 | F. +31 (0)30 273 51 28
MAIL@OKRA.NL | WWW.OKRA.NL

INHOUD

1. Lezen is begrijpen	6	7. Verdieping deelgebieden	112
1.1 Kernkwaliteiten uitwerken	6	7.1 Mozaïek	114
1.2 Leeswijzer	10	7.2 Stroken	138
		7.3 Binnenveld	162
DEEL I OBSERVATIES	19		
2. Feitelijk landschap	20	8. Transitielandschap	186
3. Verhalend landschap	30	Bronvermelding	192
3.1 Vermaledijde water	32	Colofon	193
3.2 Weerbarstig land	38		
3.3 Innemen van stellingen	50		
4. Dynamiek	60		
4.1 Dynamiek van de Gelderse Vallei	60		
DEEL II WAARDERING	79		
5. Kernkwaliteiten in Hoofdlijnen	80		
6. Zichtbaar landschap	84		
6.1 Essenties van de verhalen	86		
6.2 Ruimtelijke essenties	90		
6.3 Drie deelgebieden	92		
6.4 Samenhang	96		
6.5 Relatie met de kernkwaliteiten	98		
6.6 Ambities Gelderse Vallei	102		

1. LEZEN IS BEGRIJPEN

1.1 KERNKWALITEITEN UITWERKEN

Nederland heeft een rijke diversiteit aan landschappen. Veel van deze landschappen zijn uniek, niet alleen binnen ons eigen land, maar ook buiten onze grenzen. In de Nationale Omgevingsvisie is als beleidskeuze opgenomen: Unieke landschappelijke kwaliteiten worden versterkt en beschermd. Nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied voegen landschapskwaliteit toe. Omgevingsbeleid wordt landschapsinclusief. Het Rijk richt zich onder meer op het Groene Hart, Veluwe, IJsselmeer, Zuidwestelijke Delta, de Hollandse Waterlinies en de Nationale Parken. Samen met partners uit de genoemde gebieden zijn of worden kernkwaliteiten en waarden benoemd.

DOEL VAN DE KWALITEITSGIDS

Met het uitwerken van de kernkwaliteiten in deze kwaliteitsgids geeft de provincie Utrecht antwoord op een aantal vragen. Wat betekenen bijvoorbeeld 'openheid', '(veen)weidekarakter' of 'samenhangend stelsel' eigenlijk? Welke aspecten in het landschap zorgen ervoor dat je de kernkwaliteiten beleeft? Daarbij beperkt de gids zich niet tot wat feitelijk in het landschap zichtbaar is. De kernkwaliteiten zijn in de loop van de tijd in de landschappen ontstaan. Daarom gaat de gids ook in op de gebeurtenissen en menselijke verhalen achter de kernkwaliteiten. Dit geeft meerwaarde aan de kernkwaliteiten en verdiept de beleving ervan.

Het doel van de kwaliteitsgids is het concreet maken van de kernkwaliteiten van de Utrechtse landschappen, zodat iedereen begrijpt over welke elementen het gaat.

De gids heeft nog een tweede doel. Een landschap is een levend geheel, dat door de jaren heen geleidelijk verandert. Zonder die veranderingen wordt het landschap een museumstuk. Het is absoluut niet de bedoeling dat de landschappen 'op slot' gaan. Sterker nog: om het landschap vitaal te houden zijn nieuwe ontwikkelingen juist vaak nodig én ze geven kansen om de kernkwaliteiten te verstevigen. Ontwikkelingen kunnen echter vele vormen krijgen. Hoe kunnen ze zó worden geplaatst en vormgegeven dat ze voortbouwen op de landschappelijke kernkwaliteiten?

Het tweede doel van de kwaliteitsgids is het bieden van inspiratie en houvast voor het omgaan met ontwikkelingen zodat de kernkwaliteiten voor de toekomst zijn zekergesteld en zelfs beter beleefbaar worden.

HERIJKING 2022

Door verschillende beleidsmatige/maatschappelijke ontwikkelingen sinds de vaststelling van de Kwaliteitsgids in 2011 is voor de Omgevingsvisie de actualisatie van de Kwaliteitsgids nodig. Deze herijking zet in op uitnodigen tot actief gebruik van de gids. Kernboodschap van Kwaliteitsgids blijft bestaan: 'Ervoor zorgen dat betrokkenen in de gebieden werken aan een mooi en vitaal Utrechts landschap, nu en in de toekomst'.

In de herijking 2022 zijn ten opzichte van de originele gidsen uit 2011 de:

- Bestaande informatie herschikt;

- Uitbreiding van de gids met betrekking tot grenswijziging Gemeente Vijfheerenlanden op basis van het Landschapsprofiel van de Provincie Zuid-Holland;
- Linies als hoofdstuk zijn opgenomen in katernen Groene Hart en Rivierengebied;
- Actualisatie relatie Linies UNESCO werelderfgoed;
- Aanvulling op ontwikkelingsprincipes voor de kwaliteiten voor de nieuwe grote transities: verstedelijking (bijbehorende mobiliteit), duurzame energie, bodemdaling, klimaatadaptatie en de landbouwtransitie;
- Introductie transitielandschap als drager voor een nieuwe landschappelijke laag die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Daarnaast zijn de katernen om de leesbaarheid van het document te vergroten als interactieve PDF opgezet, waarmee binnen het document makkelijker naar de relevante informatie voor een specifieke opgave doorgelinkt kan worden. Ook zijn de omschrijvingen van de ontwikkelprincipes uitgebreid tot meer toegankelijke teksten.

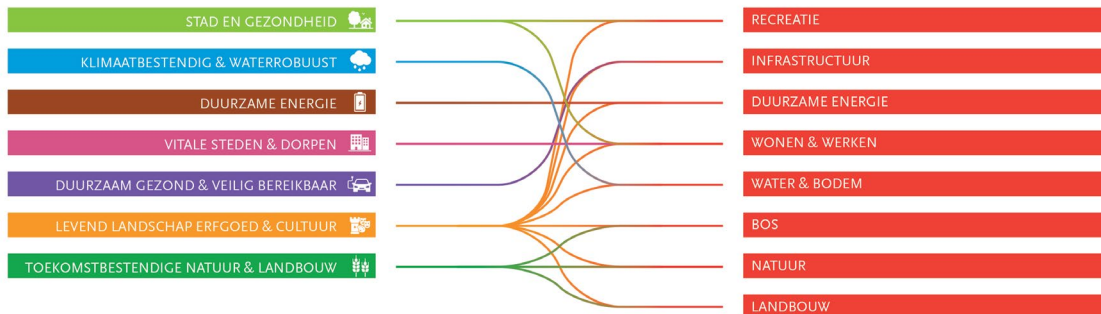
DOELGROEPEN

De kwaliteitsgids is in eerste instantie bedoeld voor alle mensen van de provincie Utrecht met een bestuurlijke en ambtelijke functie. Daarnaast is de gids ook bruikbaar voor betrokken partijen uit de landschappen, zoals gebiedscommissies, gemeenten, waterbeheerders, natuurterreinbeheerders, maatschappelijk middenveld, landschapsorganisaties, grondeigenaren, burgers en bedrijven. De gids is beeldend gemaakt en zó opgezet dat ze toegankelijk is voor zowel mensen die professioneel met landschap en ruimtelijke ordening bezig zijn, als mensen die daar niet dagelijks mee te maken hebben.

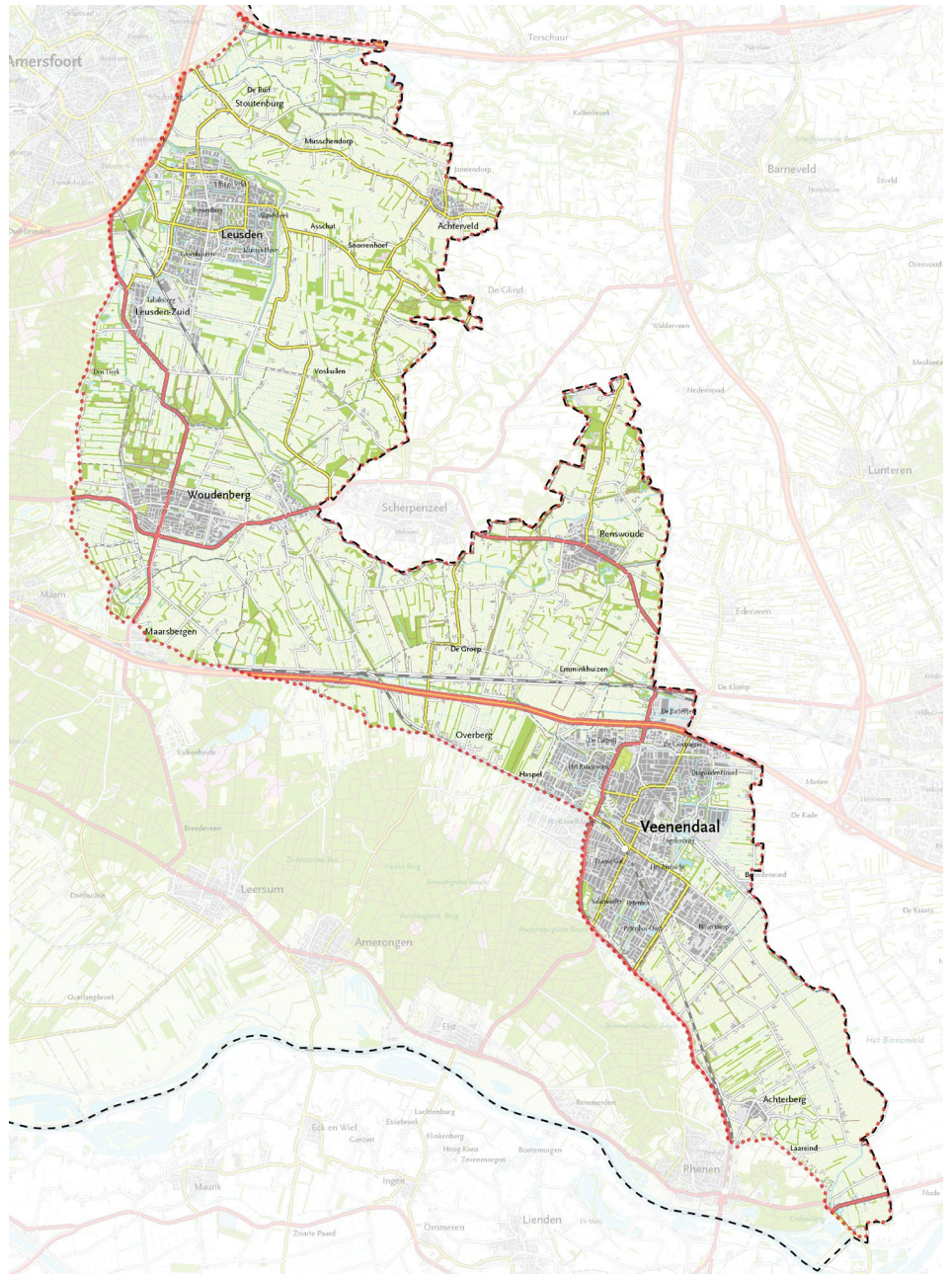
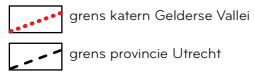
KATERNEN

De kwaliteitsgids bestaat in totaal uit vijf gebiedskaternen:

- Groene Hart
- Rivierengebied
- Eemland
- Utrechtse Heuvelrug
- Gelderse Vallei

PLANGEBIED

PLANGEBIEDEN

Alle landschappen uit de gebiedskaternen lopen door in de aangrenzende provincies. In deze kwaliteitsgids wordt echter alleen het Utrechtse deel uitgewerkt. Dit vormt de basis voor afstemming met de andere provincies over de uitwerking van de kernkwaliteiten. Ook de uitwerking van de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei in dit katern gaat alleen over het Utrechtse deel. Een belangrijk deel van de Gelderse Vallei ligt in de provincie Gelderland. Dit katern vormt de basis voor afstemming met de provincie Gelderland.

Overlap tussen de gebiedskaternen onderling is zoveel mogelijk vermeden. De grenzen met de katernen Heuvelrug en Rivierengebied zijn kunstmatig scherp getrokken. Feitelijk lopen deze landschappen in elkaar over.

VOORTBOUWEN OP BESTAANDE PLANNEN

Deze Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen bouwt voort op plannen en ideeën van gemeenten, samenwerkingsverbanden en provincie. Deze plannen stellen wij niet ter discussie. Integendeel: we doen een voorzet voor het verder invullen van deze plannen, steeds vanuit het kader van de landschappelijke kernkwaliteiten.

1.2 LEESWIJZER

Het voor u liggende katern van de kwaliteitsgids geeft een uitwerking van de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei. Het katern bestaat uit twee delen. Deel I gaat over de bestaande situatie en is een min of meer objectieve observatie: een feitelijke kijk op het huidige landschap.

Dit gebeurt aan de hand van kaartbeelden (hoofdstuk 2) en verhalen (hoofdstuk 3). Hoofdstuk 4 brengt de ontwikkelingen die in dit landschap spelen in beeld.

Deel II geeft de uitwerking van de kernkwaliteiten. Het beschrijft de kernkwaliteiten zelf (hoofdstuk 5), de essenties van de verhalen en de ruimtelijke essenties (hoofdstuk 6). Dit resulteert in ontwikkelprincipes gebaseerd op de dynamiek uit deel I (hoofdstuk 8).

Ook laat dit deel zien hoe de provincie wil voortbouwen op de kernkwaliteiten. Is het goed zoals het is, of valt vanuit het oogpunt van de kernkwaliteiten het een en ander te verbeteren? En welke aspecten vragen daarbij bijzondere aandacht? De ambities vormen het kader om de kernkwaliteiten voor de toekomst te waarborgen en te ontwikkelen (hoofdstuk 6). Dit resulteert in ontwikkelprincipes gebaseerd op de dynamiek uit deel I (hoofdstuk 7).

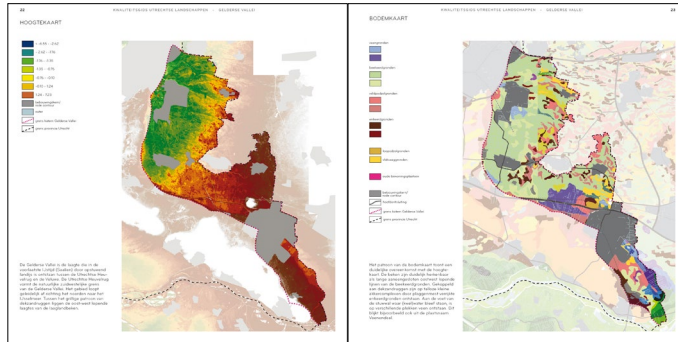
BENT U VOORAL GEÏNTERESSEERD IN...

- hoe dit landschap is ontwikkeld en waarom dat zo is gegaan? **Lees dan vooral hoofdstuk 3 Verhalend landschap;**
- hoe de kernkwaliteiten van het landschap tot uitdrukking komen?
- welke ambities de provincie heeft voor de ontwikkeling van de kernkwaliteiten? **Lees dan hoofdstuk 6 Zichtbaar landschap;**
- het toepassen van de kernkwaliteiten in het maken of beoordelen van een plan? **Lees dan hoofdstuk 7 Verdieping deelgebieden.**

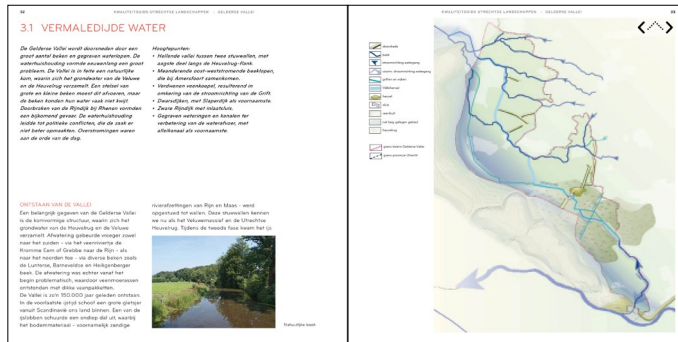
DEEL I: OBSERVATIES - WAT IS ER?

HOOFDSTUK 2 - FEITELIJK LANDSCHAP

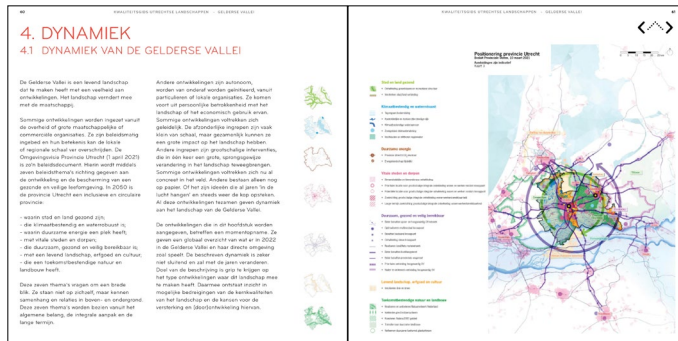
Als eerste geeft een serie thematische kaarten een indruk van de feitelijke situatie van het huidige landschap.

HOOFDSTUK 3 - VERHALEND LANDSCHAP

Drie karakteristieke verhaallijnen schetsen in vogelvlucht de ontwikkeling van het landschap. Waarom ziet het landschap er zo uit? Wat zijn de verhalen die in dit landschap te lezen zijn of verscholen liggen? Dit hoofdstuk gaat in op de specifieke cultuurhistorische context van het landschap. De verhalen vertellen de bijzondere gebeurtenissen die het landschap verklaren en de beleving verrijken.

HOOFDSTUK 4 - DYNAMIEK

Afsluitend wordt de dynamiek in het landschap anno 2010 in kaart gebracht. Welke ontwikkelingen spelen er allemaal? Sommige voltrekken zich concreet in het veld, andere bestaan alleen nog op papier, zijn volop in discussie, of 'hangen in de lucht'. De beschreven dynamiek is niet per definitie sluitend en zal met de jaren veranderen. De beschrijving wordt alleen gegeven om grip te krijgen op het scala aan ontwikkelingen waar dit landschap mee te maken heeft.

6.2 - RUIMTELIJK ESSENTIES

KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI		KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI			
<p>6.2 RUIMTELIJKE ESSENTIES</p> 		<p>RECHTERSE RIJEN De Gelderse Vallei is een generaal rechtlijnig landschap. Een samenstelling van lijnen en grote vormen, gecreëerd door een grote hoeveelheid aan landbouwactiviteiten die het karakter van het landschap. Bovenin en laaggelegen velden worden vaak geïsoleerd. Het gebied wordt gekenmerkt door een rechte lijn van de horizon. Het gebied wordt gekenmerkt door een rechte lijn van de horizon. Het gebied wordt gekenmerkt door een rechte lijn van de horizon.</p>		<p>STRUKTUR </p> <p>LANDSCAP </p> <p>RECHTERSE RIJEN </p> <p>RECHTERSE RIJEN </p> <p>RECHTERSE RIJEN </p>	

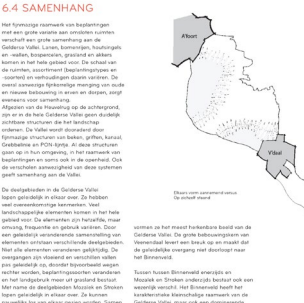
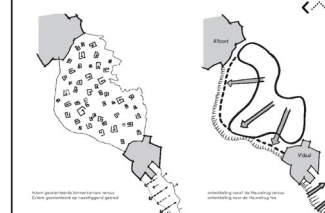

Aan de hand van één karakteristieke foto wordt de ruimtelijke essentie van het landschap geduid. De essentie wordt vertaald naar vijf grafische weergaven ofwel 'iconen' van ruimtelijke karakteristieken.

6.3 - DRIE DEELGEBIEDEN

KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI		KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI			
<p>6.3 DRIE DEELGEBIEDEN</p> 		<p>MOESDAL In essentie een heffigen landschap met een grote hoeveelheid aan landbouwactiviteiten. Steeds in staat en vorm variërende vormen vormen een rijkdom aan karakter. Bovenin, benen, bodemvorm, horizontaal en horizontaal variërende vormen, vaak met een rechte lijn van de horizon. Het gebied wordt gekenmerkt door een rechte lijn van de horizon. Het gebied wordt gekenmerkt door een rechte lijn van de horizon.</p>		<p>STROKEN </p> <p>BINNENVELD </p> <p>BINNENVELD </p>	

Deelgebieden binnen het landschap worden onderscheiden.

6.4 - SAMENHANG

KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI		KWAALITEITSGIDS UTRECHTSE LANDSCHAPPEN - GELDERSE VALLEI	
<p>6.4 SAMENHANG</p> 		<p>MOESDAL </p> <p>STROKEN </p> <p>BINNENVELD </p>	

De samenhang tussen de deelgebieden wordt aangegeven.

6.5 - RELATIE MET DE KERKWKALITEITEN

6.5 RELATIE MET DE KERKWKALITEITEN	KERNKWAALITEITEN GELDERSE VALLEI
<p>In het voorgaande is een verheldende en knooppunten analyse van het landschap gemaakt. Dit heeft een vertaalslag naar kernkwaliteiten. Deze kernkwaliteiten worden in dit hoofdstuk verder uitgewerkt. Het gaat om de kernkwaliteiten die voortvloeien uit de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei. Het gaat om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. HET VERBODEN TOEGANG De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 2. STILLE WILDE BOSSEN, GROFTEEN EN WASTELAND De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 3. GROENBLAUW De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 4. DORPSCAP VAN DE VALLEI De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 	

Afsluitend worden de beschreven essenties, deelgebieden en samenhang teruggekoppeld naar de kernkwaliteiten.

6.6 - AMBITIES GELDERSE VALLEI

7. AMBITIES	KERNKWAALITEITEN GELDERSE VALLEI
<p>De provincie Utrecht heeft een visie op de landschappelijke kwaliteiten van de Gelderse Vallei. Deze visie wordt in dit hoofdstuk verder uitgewerkt. Het gaat om de kernkwaliteiten die voortvloeien uit de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei. Het gaat om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. HET VERBODEN TOEGANG De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 2. STILLE WILDE BOSSEN, GROFTEEN EN WASTELAND De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 3. GROENBLAUW De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 4. DORPSCAP VAN DE VALLEI De kernkwaliteit is een gebied dat uitsluitend is toegankelijk via de wateren van de Gelderse Vallei. Dit gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. Het gebied is van belang voor de natuur en de recreatie. 	

In enkele gebieden en op specifieke plekken staan de kernkwaliteiten nu al onder druk. In dit hoofdstuk geeft de provincie Utrecht aan waar en hoe zij de beleving van de kernkwaliteiten in dit landschap wil verbeteren en waarborgen voor de toekomst. Dit zijn de ambities van de provincie Utrecht voor het landschap van de Gelderse Vallei.

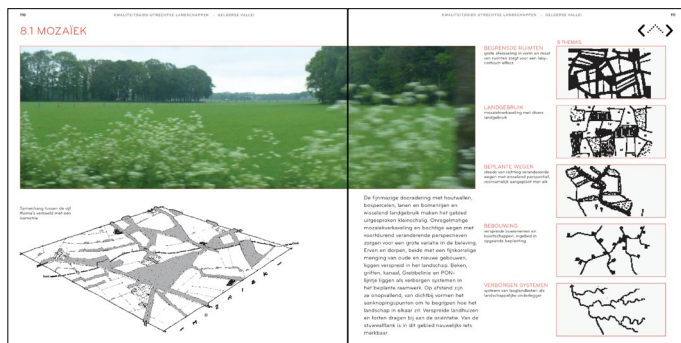
HOOFDSTUK 7 - VERDIEPING DEELGEBIEDEN

8. VERDIEPING DEELGEBIEDEN	KERNKWAALITEITEN GELDERSE VALLEI
<p>Het laatste hoofdstuk geeft de ruimtelijke karakteristieken en ontwikkelingsprincipes weer die aan de basis liggen van de ambities uit hoofdstuk 7 te verwezenlijken. De afzonderlijke deelgebieden worden in drie stappen nader uitgewerkt.</p>	

Het laatste hoofdstuk geeft de ruimtelijke karakteristieken en ontwikkelingsprincipes weer die aan de basis liggen van de ambities uit hoofdstuk 7 te verwezenlijken. De afzonderlijke deelgebieden worden in drie stappen nader uitgewerkt.

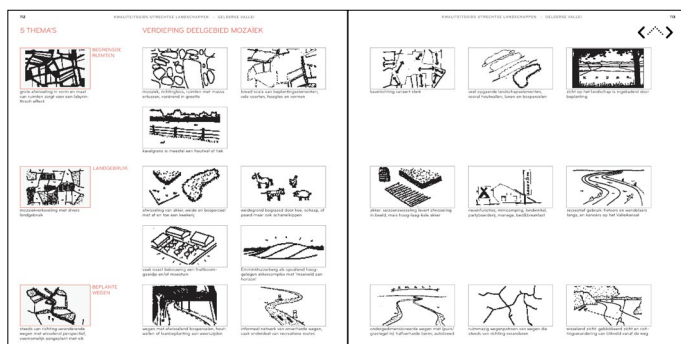

STAP 1: ESSENTIES DEELGEBIED

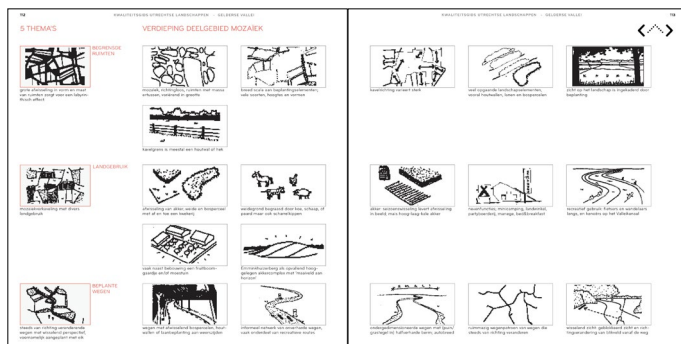
Eén overzicht geeft de karakteristiek van het deelgebied weer. Dit gebeurt aan de hand van een foto, een korte beschrijving in relatie tot de kernkwaliteiten, per deelgebied de iconen van ruimtelijke essenties en een ruimtelijke samenhang daartussen (isometrie).

STAP 2: VERDIEPING ESSENTIES

De vijf iconen worden verdiept. Series iconen geven aanvullende ruimtelijke karakteristieken per thema.

STAP 3: ONTWIKKELPRINCIPES

Series van ontwikkelprincipes geven inspiratie voor de inpassing en vormgeving van diverse ontwikkelingen in dit landschap. Bij veel op hand zijnde ontwikkelingen (zie hoofdstuk 4) is het niet de vraag of ze in dit landschap kunnen worden ingepast, maar vooral h^oé dat gebeurt. Locatie en vormgeving bepalen of ze de kernkwaliteiten ondersteunen of aantasten. Basis voor de inpassing zijn de vijf essentiële iconen en hun verdieping. Maar soms geeft dat niet voldoende houvast. De ontwikkelprincipes bouwen voort op deze iconen.

HOOFDSTUK 8 TRANSITIELANDSCHAP

Dit hoofdstuk biedt een ruimtelijk perspectief op de schaal van het landschap van de Gelderse Vallei. In dit hoofdstuk wordt beargumenteerd hoe de ontwikkelprincipes in samenhang kunnen worden ontwikkeld zonder dat deze ontwikkeling ten koste gaat van de bestaande ruimtelijke kwaliteiten van de Gelderse Vallei.

DEEL I

OBSERVATIES

WAT IS ER?

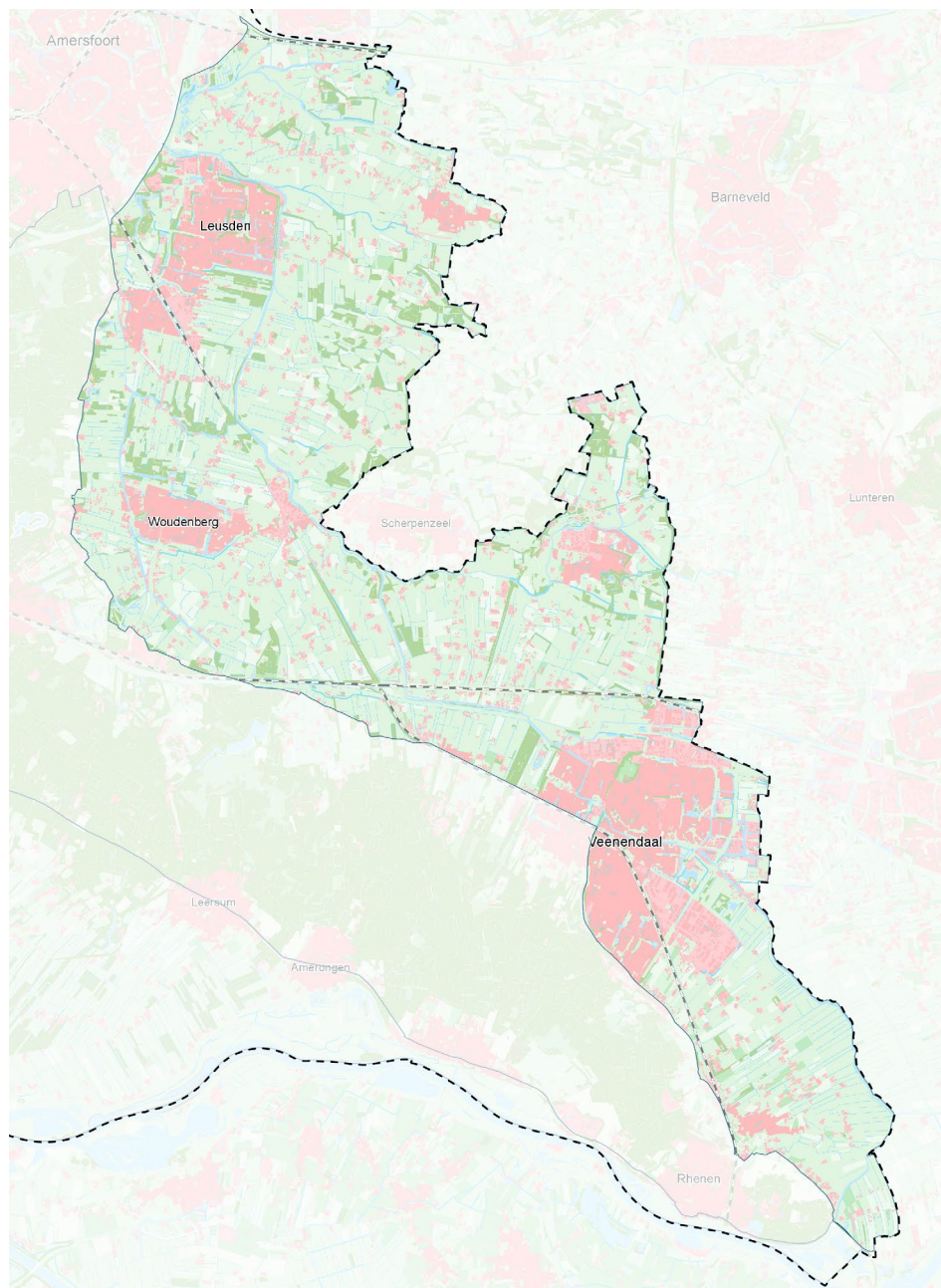
2. FEITELIJK LANDSCHAP

Voor een goed begrip van de huidige staat van het landschap wordt hier een aantal feitelijkheden op een rij gezet. Eerst ziet u drie topografische kaarten van 2000, 1820 en 1920. Gezamenlijk geven ze een impressie van de ontwikkeling die het landschap in de laatste honderdvijftig jaar heeft doorgemaakt. Daarna volgt een aantal thematische kaarten. De informatie op deze kaarten is afkomstig uit het GIS-systeem van de provincie Utrecht. Ze geven een beeld van de feitelijke situatie van het landschap op dit moment.

TOPOGRAFISCHE KAART

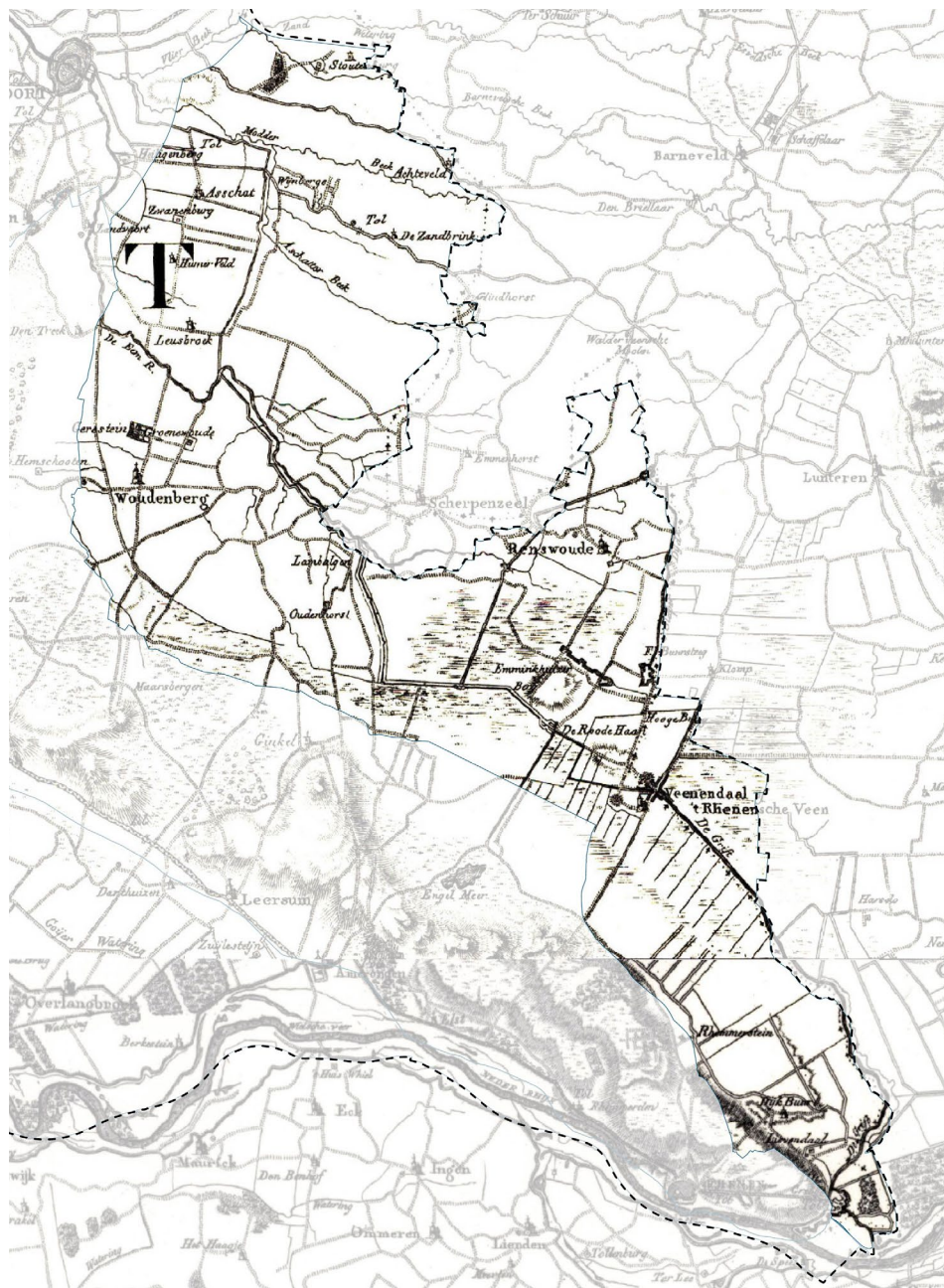
 grens provincie Utrecht

Anno 2000 is als gevolg van schaalvergroting het aantal beplantingselementen drastisch verminderd. Alle kernen zijn sterk in omvang toegenomen, maar met name Veenendaal en Leusden zijn explosief gegroeid. Het Valleikanaal werd aangelegd in de periode 1935-1941 ter versterking van de Grebbelinie en voor een betere afwatering van de Gelderse vallei. Na de Tweede Wereldoorlog werd parallel aan de spoorlijn de snelweg A12 aangelegd. In het noorden vormen de A1 en A28 de grens van de Vallei.

TOPOGRAFISCHE KAART ANNO 1820

 grens provincie Utrecht

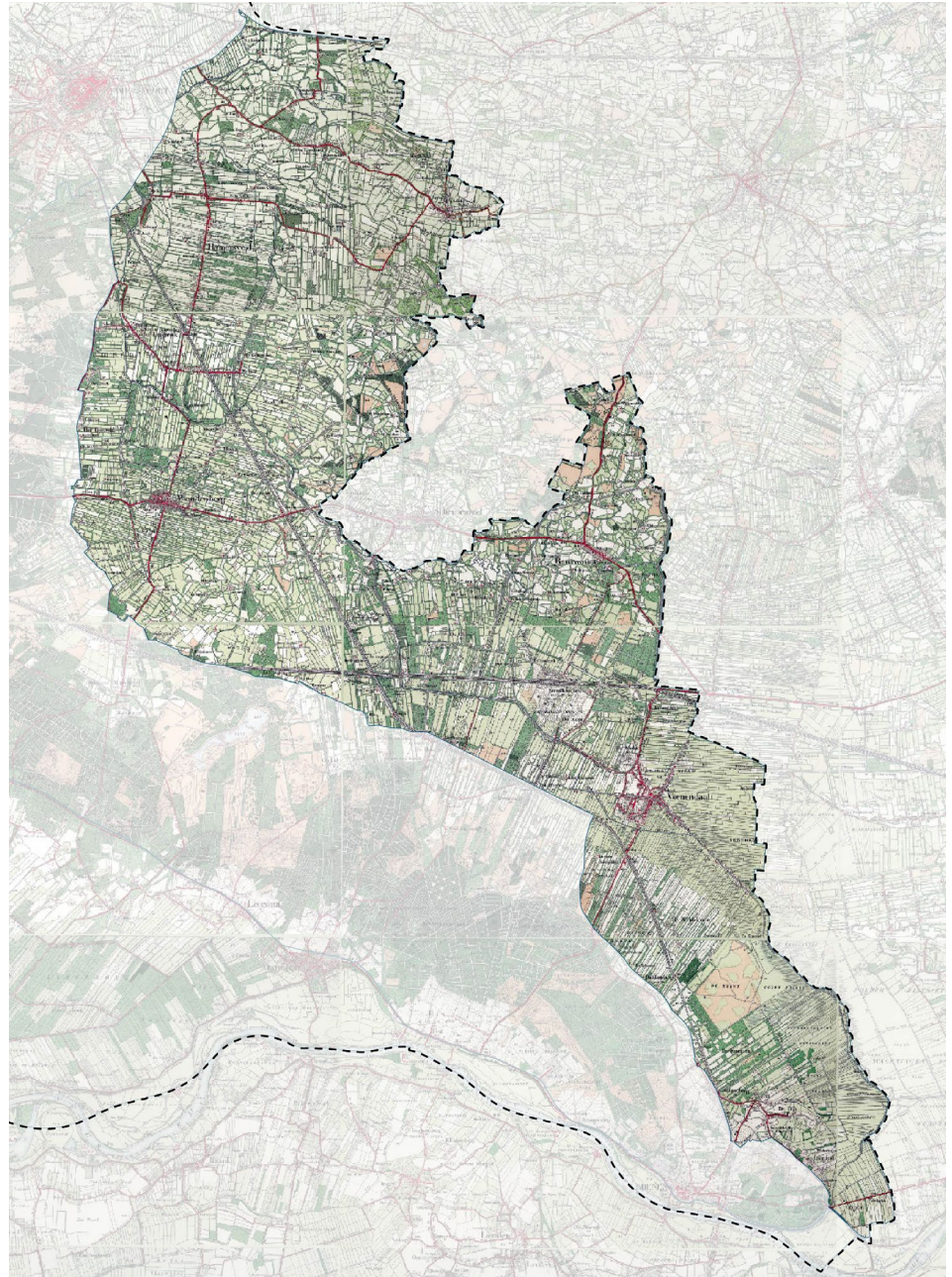

Op de kaart van 1820 is het patroon van het oost-westlopende stelsel van beken, dat een belangrijke rol heeft gespeeld in het landschap zoals we dat nu kennen, duidelijk zichtbaar. De eveneens oost-westlopende slingerwegen volgen de dekzandruggen. Rondom Veenendaal ligt een nat veengebied. De punkegel van de Eminkhuizer Berg is daarin duidelijk zichtbaar. Ten zuiden van Veenendaal zien we een heel ander beeld. Rechte wegen (stegen) staan haaks op de Griff. De lijne en enkele forten zijn tussen Veenendaal en Leusbroek goed herkenbaar. De verkaveling is op deze kaart niet aangegeven, waardoor de rijke groene dooradering en kleinschaligheid van dit gebied niet tot uitdrukking komt.

TOPOGRAFISCHE KAART ANNO 1920

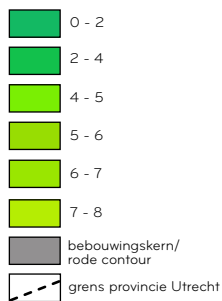

 grens provincie Utrecht

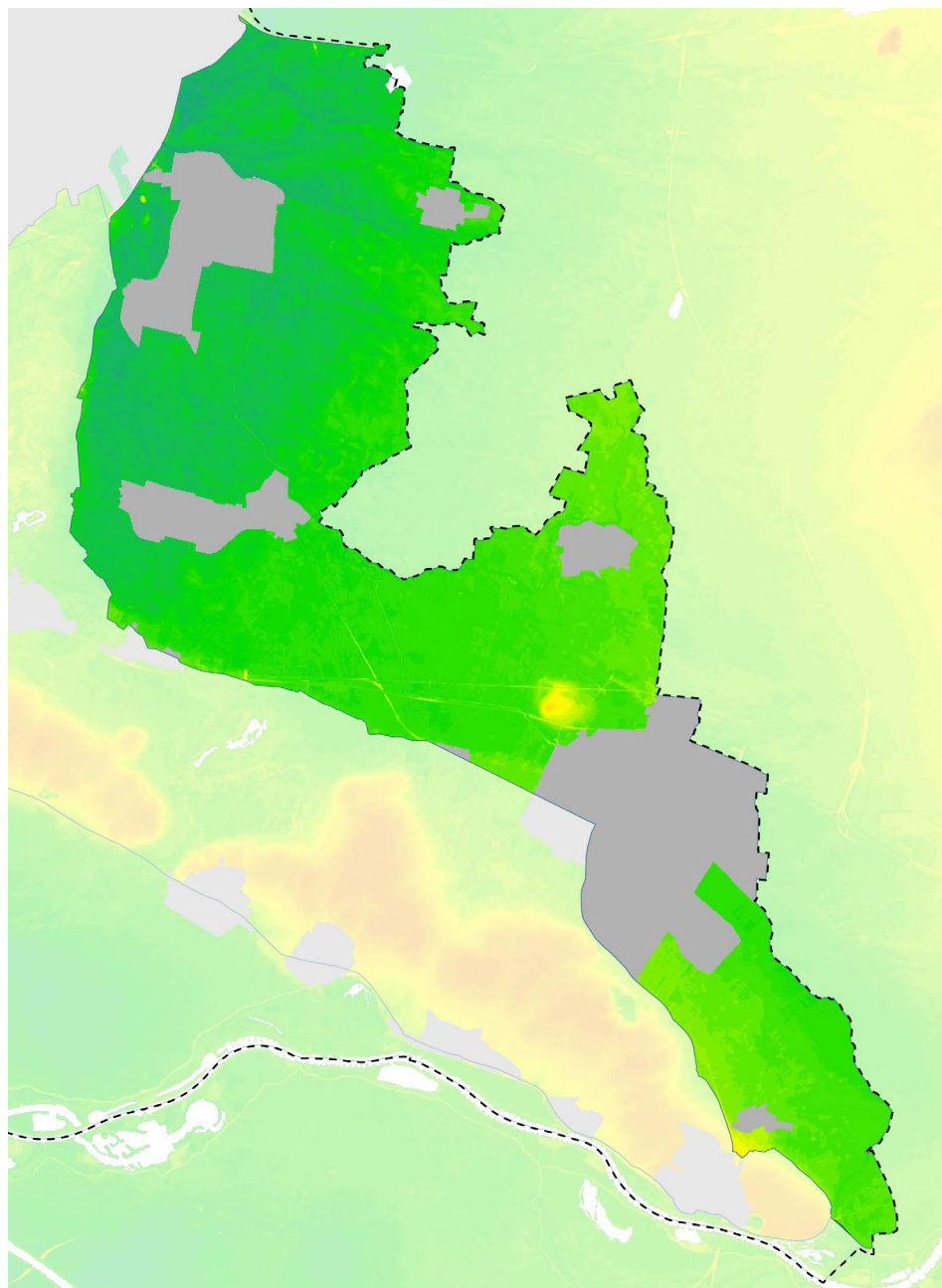
Op de kaart van 1920 valt de enorme hoeveelheid aan beplantingselementen direct op. De Grebbelinie is in dit groen dooraderde gebied nauwelijks meer te herkennen. Anno 1920 is het PON-lijntje tussen Amersfoort en Rhenen aangelegd, net als de spoorlijn Utrecht-Arnhem. Het Valleikanaal ten noorden van Woudenberg bestaat nog niet. Grasland, akkers, bospercelen en heidegronden wisselen elkaar af. Kavelformen variëren van zeer onregelmatig en richtingloos tot rechthoekig met een duidelijke lengterichting. Plaatsen als Veenendaal, Woudenberg, Renswoude en Achterveld zijn sterk gegroeid. Daarnaast komt bebouwing voor in open linten maar ook verspreid in het veld.

HOOGTEKAART

HOOGTES ZIJN INDICATIEF

De Gelderse Vallei is de laagte die in de voorlaatste IJstijd (Saalien) door opstuwend landijs is ontstaan tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. De Utrechtse Heuvelrug vormt de natuurlijke zuidwestelijke grens van de Gelderse Vallei. Het gebied loopt geleidelijk af richting het noorden naar het IJsselmeer. Tussen het grillige patroon van dekzandruggen liggen de oost-westlopende laagtes van de laaglandbeken.

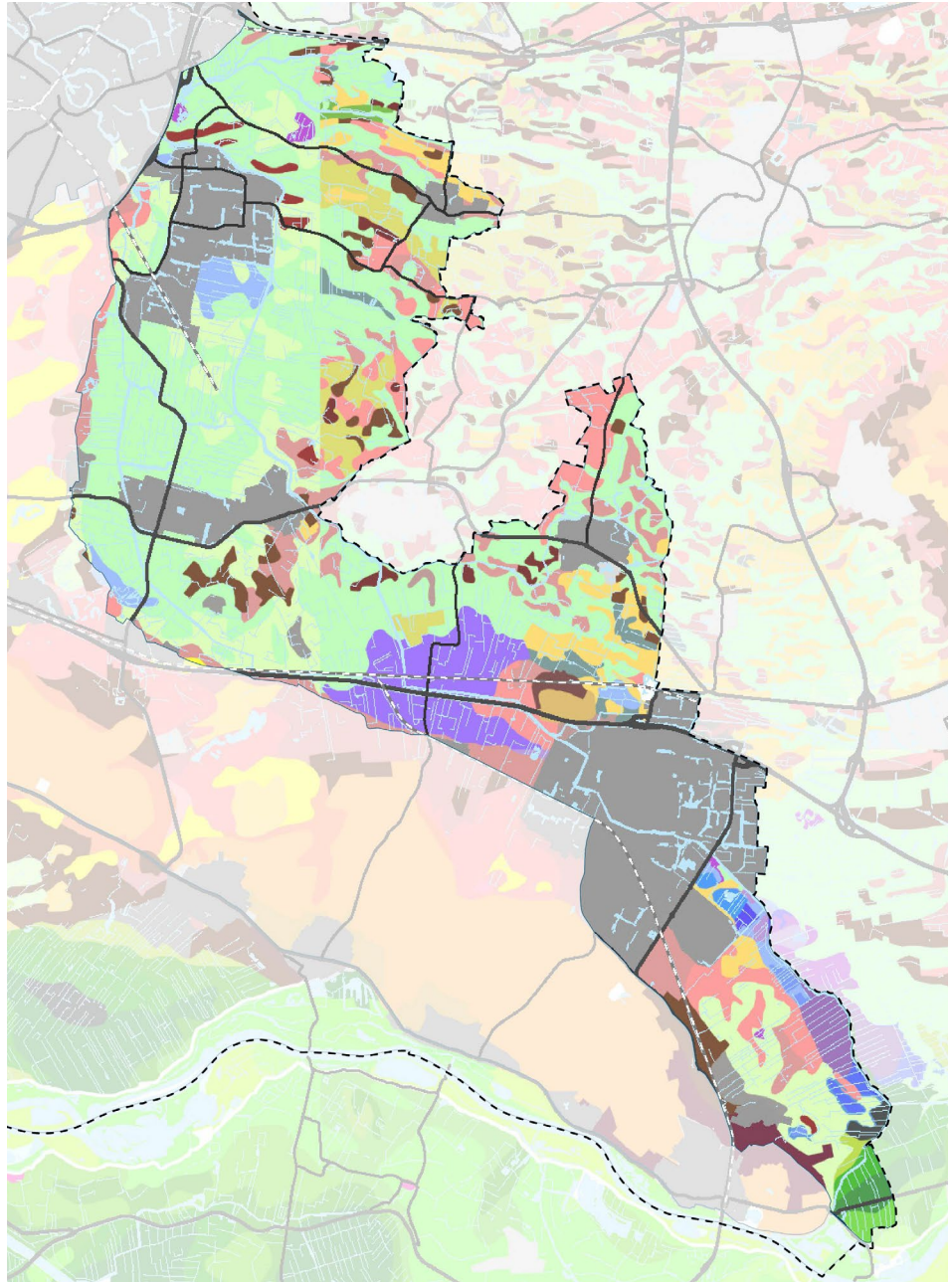

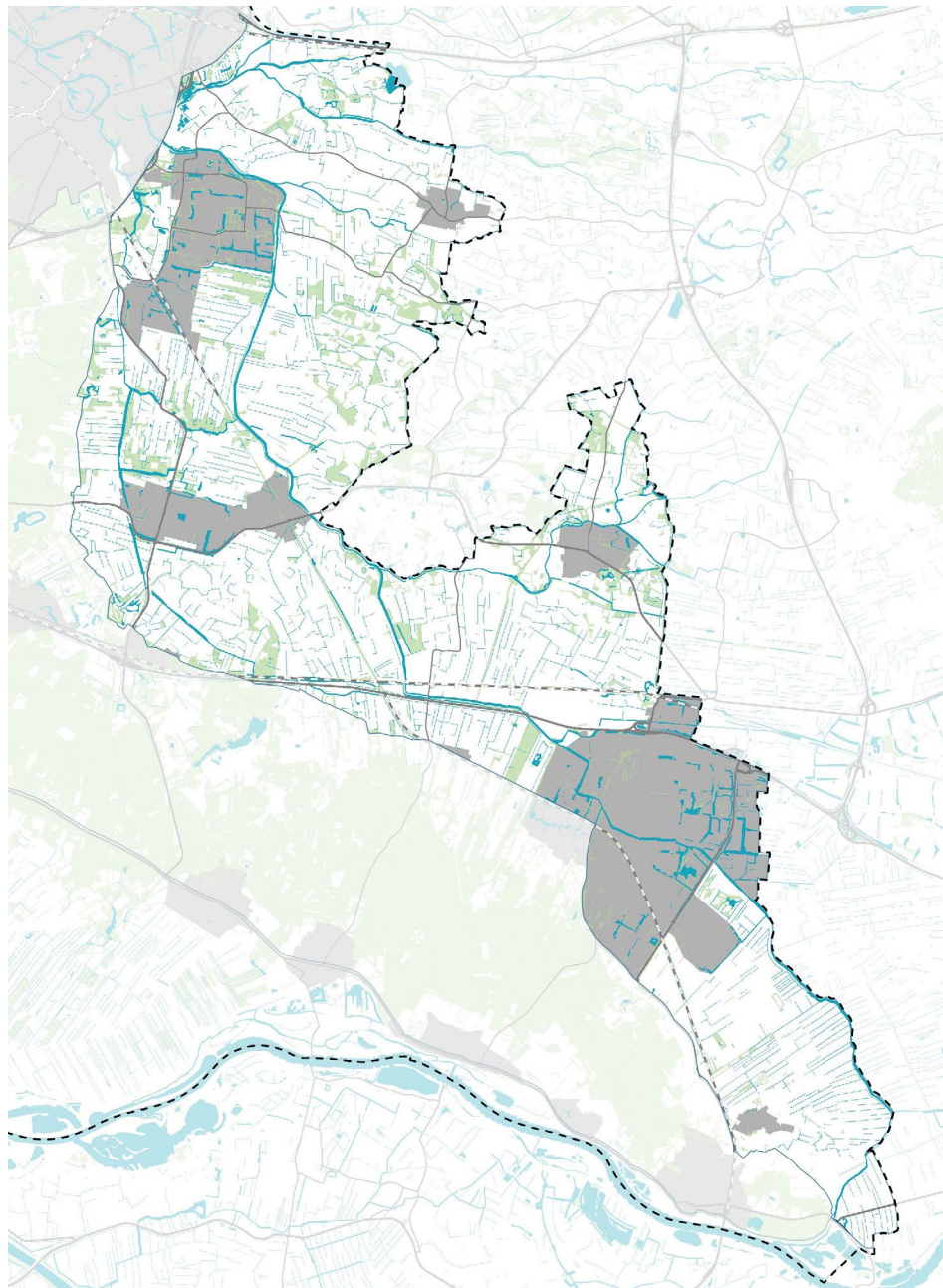
BODEMKAART

Het patroon van de bodemkaart toont een duidelijke overeenkomst met de hoogtekaart. De beken zijn goed herkenbaar als lange aaneengesloten oost-westlopende lijnen van de beekeerdgronden. Gekoppeld aan dekzandruggen zijn op talloze kleine akkercomplexen door plaggenmest verrijkte enkeerdgronden ontstaan. Aan de voet van de stuwwal waar (kwel)water bleef staan, is op verschillende plekken veen ontstaan. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de plaatsnaam Veenendaal.

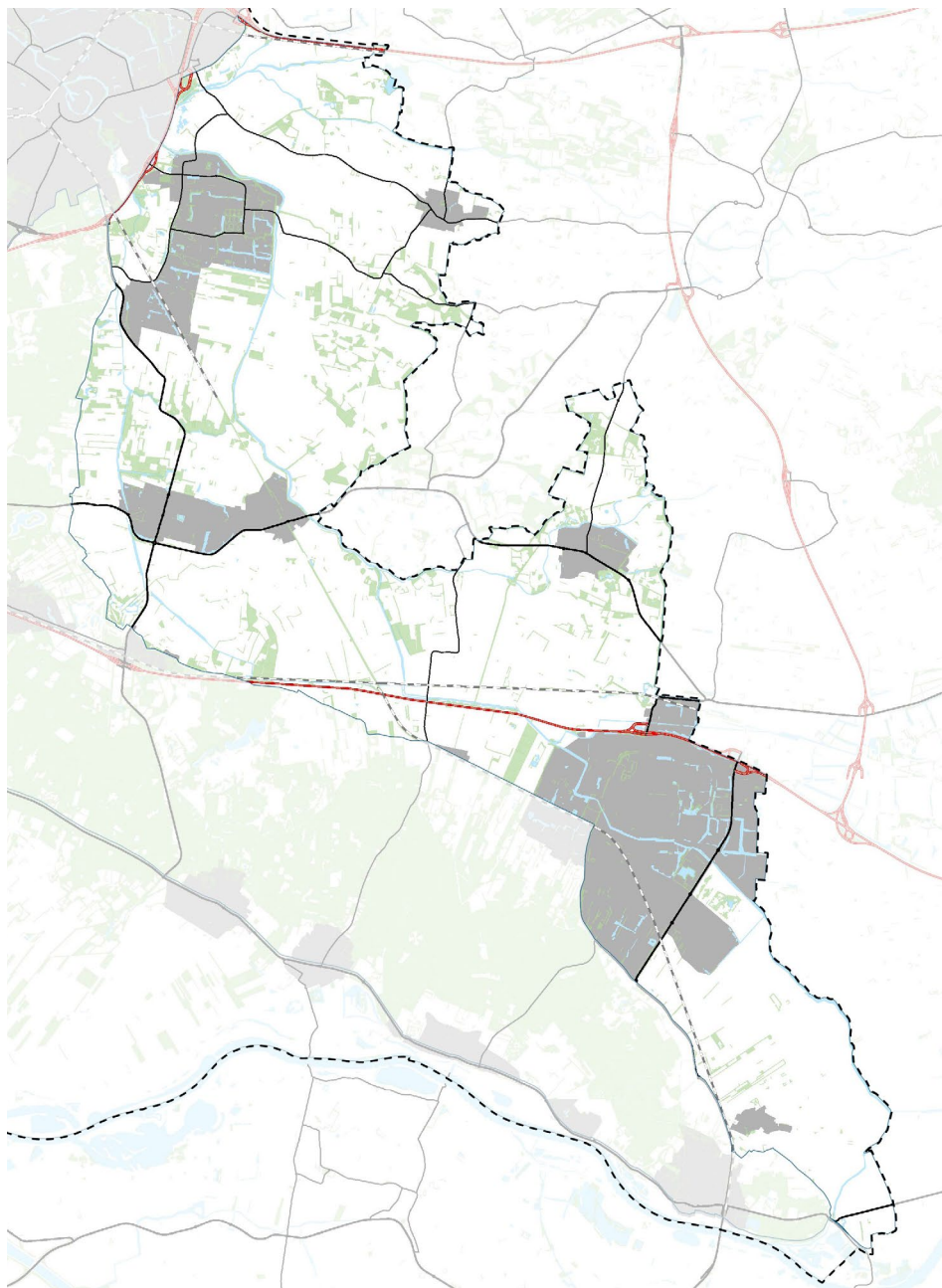

WATER

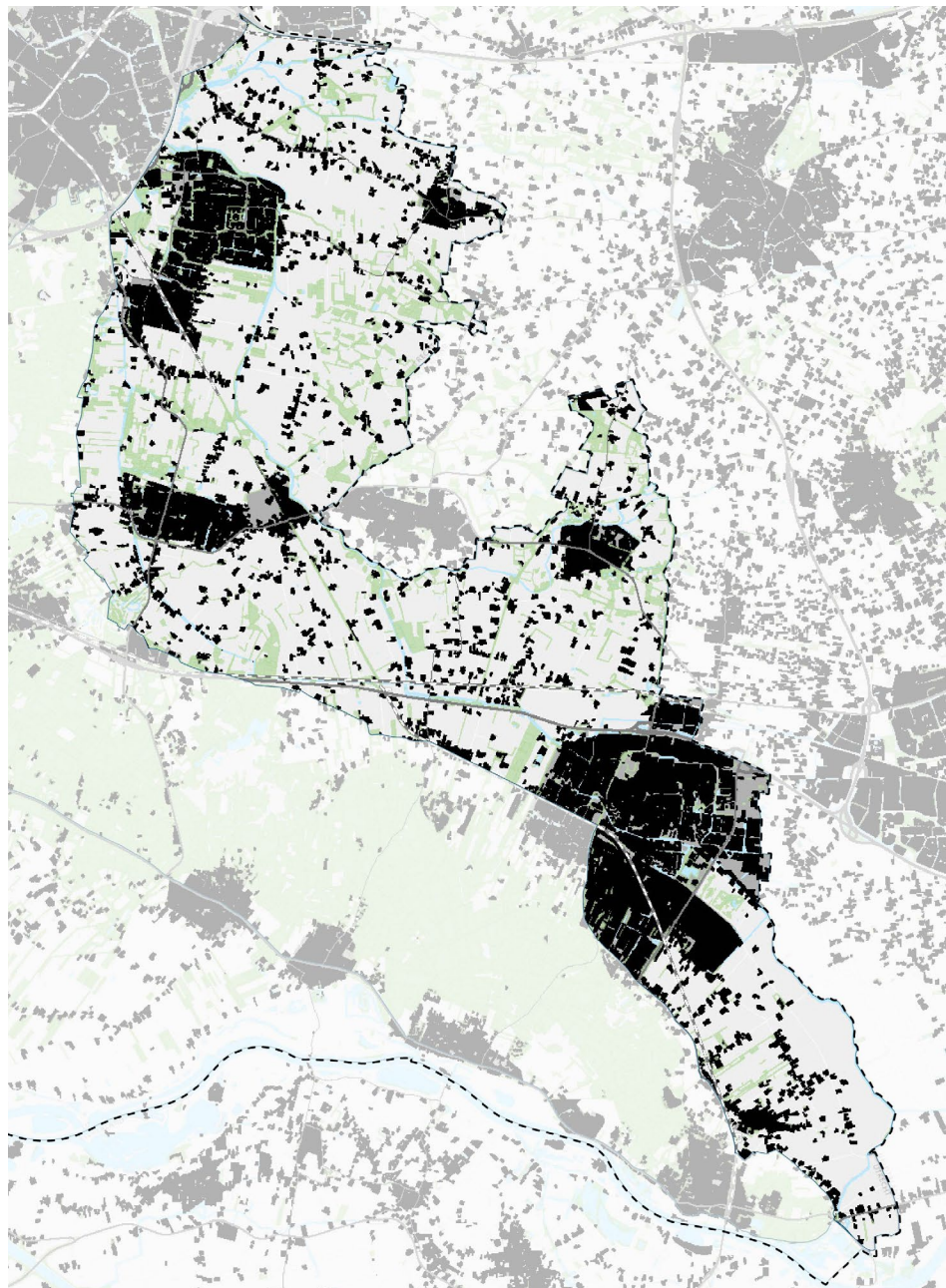
De vele beken vormen samen met het Valleikanaal: de belangrijkste waterstructuur van dit gebied. Deze beken stromen bij Amersfoort samen in de Eem. Aan de voet van de stuwal waar (kwel)water bleef staan ontstond veen. In deze zichtbaar nattere zone komt de waterstructuur vrijwel overeen met de verkavelingsstructuur. De sloten aan weerszijden van de kavels hebben een duidelijke richting.

INFRASTRUCTUUR

De snelweg (A12), spoorlijn en hoogspanningslijn volgen allemaal de voet van de Heuvelrug. De oost-westlopende ontsluitingswegen met enkele noord-zuidverbindingen daartussen vormen een grofmazig netwerk. Met uitzondering van het Binnenveld zijn de wegen bochtig, zonder lange rechtstanden. In het Binnenveld volgen de rechte wegen de hoogtelijnen en is een boven- en benedenweg te herkennen. De belangrijkste recreatieve fiets- en wandelverbindingen zijn gekoppeld aan het Valleikanaal, de Grebbelinie en de PON-lijn.

BEBOUWING

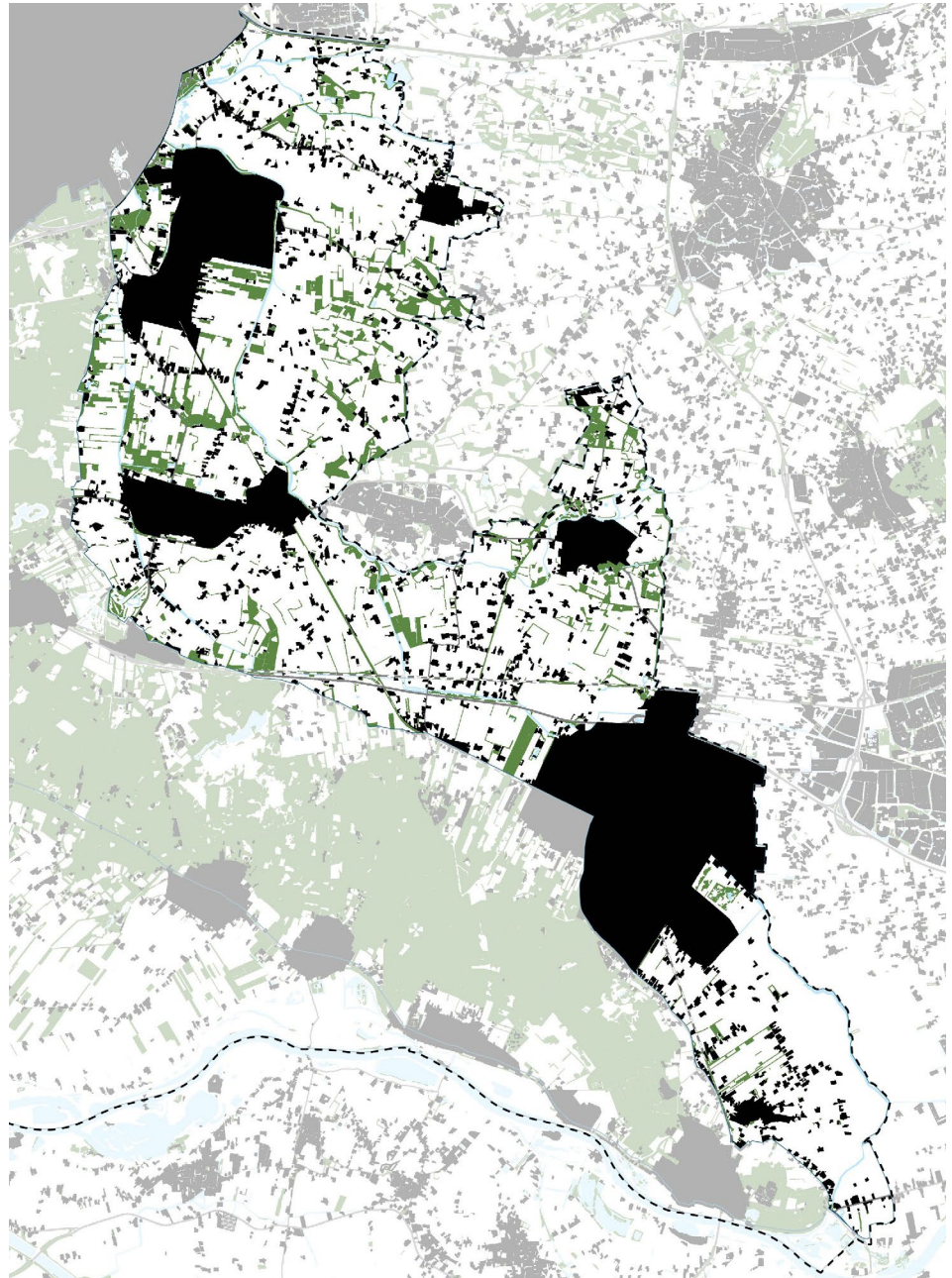

Typisch voor de Gelderse Vallei is de grote hoeveelheid agrarische bebouwing. Buiten de bebouwingkernen komen zowel open bebouwinglinten als boerenerven 'los' in het veld voor. De oudste bebouwing ligt op de dekzandruggen en overgang naar de stuwwal, die van nature hoger in het landschap liggen. Als gevolg van de alsmatig verdere groei van Veenendaal komt het Binnenveld meer geïsoleerd van de rest van de Vallei te liggen.

MASSA & OPENHEID

- bosgebied
- bebouwd
- erven en kleine landschapselementen
- hoofdontsluiting
- grens provincie Utrecht

Buiten de bebouwingskernen zorgt de massa van bospercelen, houtwallen, lanen en boomrijen voor een sterk afwisselend beeld. Kleinere en grotere ruimten in allerlei vormen en maten wisselen elkaar af. Bepanting langs beken is onderdeel van het groene raamwerk en vormt geen structurerende lijnen. Op deze kaart is de grote open ruimte van het Binnenveld duidelijk te zien. De overgang naar het aaneengesloten bos op de Heuvelrug is vrij abrupt en vormt aan de zuid- en oostzijde een fysieke grens.

3. VERHALEND LANDSCHAP

Een landschap is een levend geheel. Door de jaren verandert het, soms geleidelijk soms met grote sprongen. Zo ook de Gelderse Vallei. De kernkwaliteiten van het landschap dat wij zo waarderen zijn geleidelijk in de loop der eeuwen ontstaan. Dit hoofdstuk vertelt in thematische verhalen hoe het landschap van de Gelderse Vallei zich ontwikkeld heeft. De verhalen verklaren waarom het huidige landschap eruit ziet zoals het eruit ziet. Ze vertellen de geschiedenis achter de kernkwaliteiten. Ze verrijken het begrip van de kernkwaliteiten en de beleving van het landschap. Bij elk verhaal is een kaart getekend met de belangrijkste elementen en structuren in dit landschap, die dit verhaal beleefbaar maken.

Het verhaal achter het landschap wordt verteld aan de hand van drie thema's. De thema's zijn zo gekozen dat ze karakteristiek zijn voor de Gelderse Vallei.

'Vermaledijde water' vertelt over de eeuwenlange strijd die de bewoners hebben moeten leveren tegen de wateroverlast in de Vallei. Door een natuurlijke samenloop van omstandigheden fungeert de Vallei als een verzamelbekken van water dat vaak slecht af te voeren was. Overstromingen waren een voortdurende plaag. Het water en de maatregelen om zich tegen de

wateroverlast te wapenen zijn nadrukkelijk in het landschap aanwezig.

Het tweede thema verhaalt over het **'Weerbarstig land'**; over de ontginning van de zand- en veengronden tot een landschap met een sterk agrarisch karakter en over de moeizame wijze waarop de bewoners hier in hun bestaan trachtten te voorzien. Ook dit verhaal laat zich duidelijk in het landschap aflezen. Het derde thema, **'Innemen van stellingen'**, gaat in op de strategische betekenis van de Gelderse Vallei. Eerst als langbetwist grensgebied tussen Utrecht en Gelre, later als de natuurlijke plaats voor de inrichting van een verdedigingslinie als onderdeel van ons nationale defensiesysteem. Dit militaire verhaal heeft een sterk stempel gedrukt op het landschap.

3.1 VERMALEDIJD E WATER

De Gelderse Vallei wordt doorsneden door een groot aantal beken en gegraven waterlopen. De waterhuishouding vormde eeuwenlang een groot probleem. De Vallei is in feite een natuurlijke kom, waarin zich het grondwater van de Veluwe en de Heuvelrug verzamelt. Een stelsel van grote en kleine beken moest dit afvoeren, maar de beken konden hun water vaak niet kwijt. Doorbraken van de Rijndijk bij Rhenen vormden een bijkomend gevaar. De waterhuishouding leidde tot politieke conflicten, die de zaak er niet beter opmaakten. Overstromingen waren aan de orde van de dag.

Hoogtepunten:

- *Hellende vallei tussen twee stuwwallen, met aagste deel langs de Heuvelrug-flank.*
- *Meanderende oost-weststromende beeklopen, die bij Amersfoort samenkomen.*
- *Verdwenen veenkoepel, resulterend in omkering van de stroomrichting van de Grift.*
- *Dwarsdijken, met Slaperdijk als voornaamste.*
- *Zware Rijndijk met inlaatsluis.*
- *Gegraven weteringen en kanalen ter verbetering van de waterafvoer, met alleikanaal als voornaamste.*

ONTSTAAN VAN DE VALLEI

Een belangrijk gegeven van de Gelderse Vallei is de komvormige structuur, waarin zich het grondwater van de Heuvelrug en de Veluwe verzamelt. Afwatering gebeurde vroeger zowel naar het zuiden - via het veenriviertje de Kromme Eem of Grebbe naar de Rijn - als naar het noorden toe - via diverse beken zoals de Lunterse, Barneveldse en Heiligenberger beek. De afwatering was echter vanaf het begin problematisch, waardoor veenmoerassen ontstonden met dikke veenpakketten. De Vallei is zo'n 150.000 jaar geleden ontstaan. In de voorlaatste ijstijd schoof een grote gletsjer vanuit Scandinavië ons land binnen. Een van de ijslobben schuurde een ondiep dal uit, waarbij het bodemmateriaal - voornamelijk zandige

rivierafzettingen van Rijn en Maas - werd opgestuwd tot wallen. Deze stuwwallen kennen we nu als het Veluwemassief en de Utrechtse Heuvelrug. Tijdens de tweede fase kwam het ijs

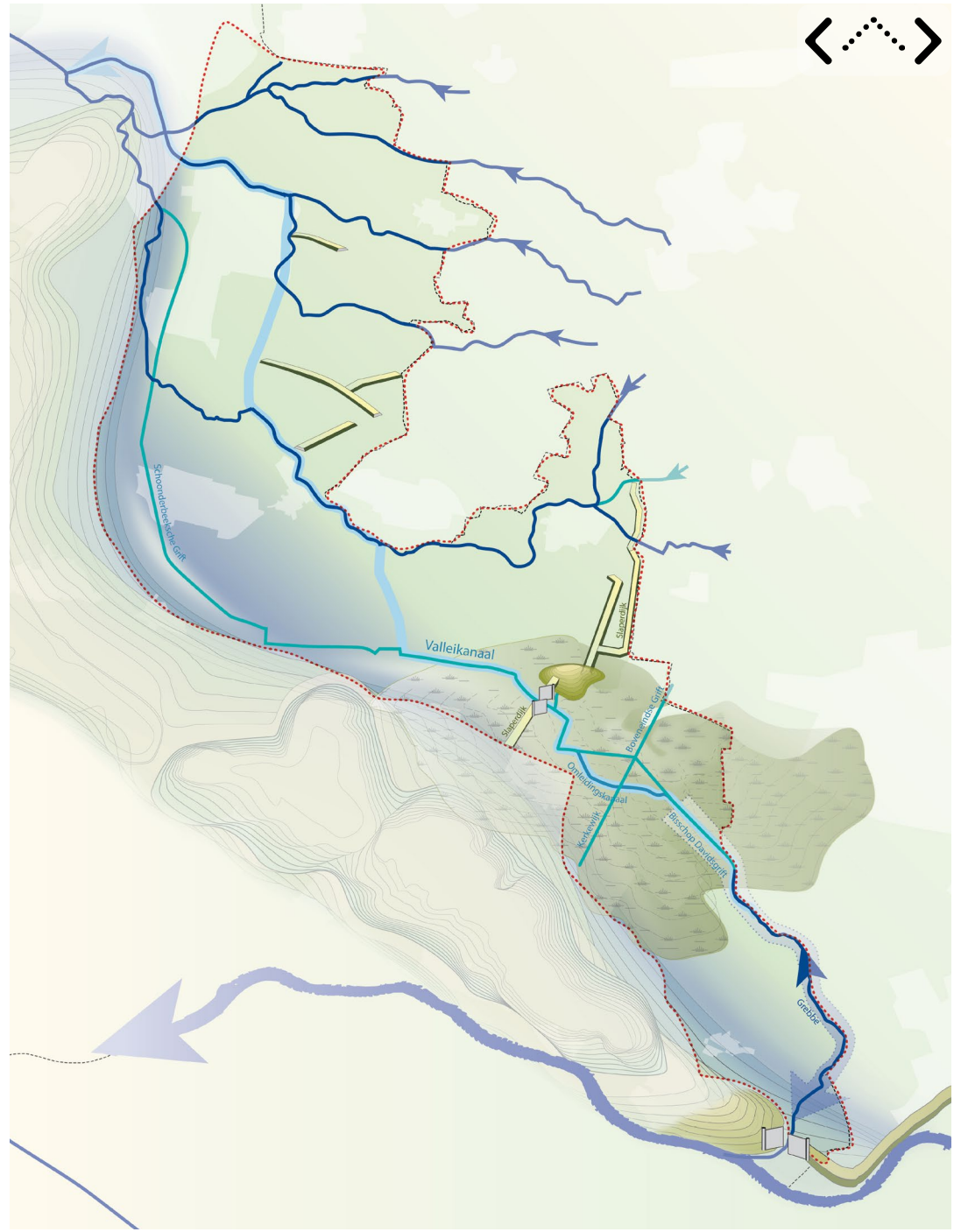

Natuurlijke beek

- dwarskade
- beek
- stroomrichting watergang
- voorm. stroomrichting watergang
- griften en wijken
- Valleikanaal
- heuvel
- sluis
- veenbult
- nat laag gelegen gebied
- heuvelrug
- grens kern Gelderse Vallei
- grens provincie Utrecht

Zicht op de Heuvelrug vanuit Binnenveld

iets minder ver en werd de stuwwal Veenendaal-Emminkhuizerberg gevormd. Deze stuwwal is later sterk geërodeerd. De resten zijn herkenbaar als de vijftien meter hoge Emminkhuizerberg en het Grote en Kleine Vendel (of Veenloo). In de laatste ijstijd werd de laagte tussen de stuwwallen opgevuld met dekzanden, aangevoerd door stormwinden die sikkelvormige zandduinen deden ontstaan. De noordwestelijke winden bliezen het zand in oostwaartse richting waardoor de Vallei een enigszins asymmetrisch profiel kreeg. De natuurlijke afwatering verliep

Zicht op de Heuvelrug vanaf de Rijndijk

hierdoor in westelijke richting, waar de grootste veenvorming ontstond. Tegenwoordig vormen de zandduinen een belangrijk microreliëf binnen de Gelderse Vallei. Het ijs en de stuwwallen dwongen de Rijn haar koers te verleggen. Oorspronkelijk waren de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe met elkaar verbonden. Door de uitschurende werking van de Rijn ontstonden steile wanden aan de zuidzijde van de stuwwal en een opening tussen de Grebbeberg en de

Emminkhuizerberg herkenbaar als 'berg' in het landschap

Wageningseberg. Hierdoor drong het Rijnwater regelmatig de Vallei binnen, totdat het werd tegengehouden door het dikke veenpakket dat als waterscheiding fungeerde. Vanaf de elfde eeuw begonnen de bewoners met het aanleggen van een dijk langs de noordelijke oever van de Rijn om zich tegen deze overstromingen te beschermen.

DE MENS EN HET WATER

De natuurlijke omstandigheden in de Vallei hebben belangrijke historische consequenties gehad. Allereerst was het een lastig gebied om zich te vestigen en een bestaan op te bouwen.

DE ONTGINNING VAN DE VENEN

Op last van de Utrechtse bisschop David van Bourgondië werd de Bisschop Davidsgrift gegraven (1481) om het gebied rond Veenendaal op de Rijn te ontwateren en het veen te ontginnen. Deze grift maakte gebruik van een natuurlijke waterloop, de Kromme Eem, die werd verlengd en ter hoogte van het huidige Veenendaal enkele zijweteringen kreeg (Kerkewijk, Boveneindse Grift e.a.). De veenontginning kwam moeizaam op gang door veel grensconflicten. Pas toen Utrecht (1528) en Gelre (1543) zich allebei aan het gezag van Karel V hadden onderworpen, keerde de politieke rust terug. De grootschalige commerciële turfwinning kon beginnen. Een van de initiatiefnemers was de Vlaming Gilles van Schoonbeke. Hij haalde rond 1550 een paar honderd Vlaamse turfstekers naar het gebied, wat het begin was van de nederzetting Veenendaal. Voor de afvoer van turf naar Amersfoort en de Eem liet hij een bestaande ontginningswetering verlengen en verbreden (Schoonderbeker of Woudenberger Grift). Tussen de Bisschop Davidsgrift (afwaterend naar het zuiden) en de Schoonenbeker Grift (afwaterend naar het noorden) handhaafden de ontginners aanvankelijk een strook hoogveen van twintig roeden (75 meter) breed als waterscheiding.

Er woonden dus weinig mensen. Ten tweede vormden de veenmoerassen een natuurlijk, maar veelomstreden grensgebied nadat in de twaalfde eeuw het graafschap (na 1339 het hertogdom) Gelre de macht over de Veluwe nam. Het bisdom Sticht werd gesplitst in het Nedersticht

Bisschop Davidsgrift in huidige situatie

(Utrecht) en het Oversticht (Overijssel). Hier zijn talloze conflicten uitgevochten, zowel over het territorium als over de waterhuishouding. Bij hoge waterstanden van de Rijn of bij stormvloed op de Zuiderzee konden de beken in de Vallei hun water niet afvoeren. Nog erger werd het als de Rijndijk tussen Wageningen en de Grebbeberg doorbrak en het Rijnwater de Vallei instroomde. Het afgraven van de veenpakketten rond Veenendaal vanaf de zestiende eeuw vergrootte het gevaar aanzienlijk, omdat hierdoor de natuurlijke waterscheiding

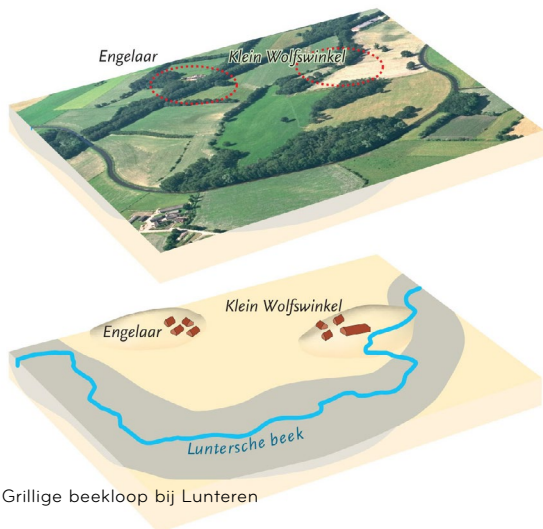
Historische veenontginningskaart

Gravure van commerciële veenontginning

tussen Rijn en Eem verdween. Een doorbraak van de Rijndijk had tot in Amersfoort rampzalige gevolgen.

Door de problematische afwatering lagen er al diverse kleinere dijken en kades in het gebied. Maar in de eerste helft van de zeventiende eeuw werd pijnlijk duidelijk wat de gevolgen waren van de veenafgravingen. De strook veen

Grillige beekloop bij Lunteren

die als waterscheiding dienstdeed werd steeds smaller en verdween uiteindelijk helemaal. Bij diverse doorbraken (1595, 1643 en 1651) van de Rijndijk kwam nu de hele Vallei tot in Amersfoort onder water te staan. Omdat de verantwoordelijken voor de Rijndijk - de steden Rhenen en Wageningen - te traag waren met het aanbrengen van versterkingen, namen Amersfoort en de Utrechtse gerechten in de noordelijke Vallei het heft in eigen hand. Tussen 1651 en 1653 legden ze ten noorden van Veenendaal over de hele breedte van de Vallei een hoge dijk aan, de Slaperdijk. Dit zorgde echter voor grote overlast in het zuidelijke, voornamelijk Gelderse deel van de Vallei, de zogenaamde 'Exonereerende Landen'. Pas

Schoonbekergrieff in huidige situatie

in 1714 wilden de Utrechtse de Geldersen tegemoetkomen door bij de Roode Haan enkele doorlaten in de Slaperdijk te maken. Daarmee werd ook de Bisschop Davidsgriff met de Schoonbeker Griff verbonden. Voortaan waterde bijna de hele Vallei in noordelijke richting af.

Vanaf de negentiende eeuw zijn maatregelen genomen om het water sneller af te voeren. Een aantal waterlopen in Veenendaal werd gedempt en vervangen door het Omleidingskanaal (1866). In de twintigste eeuw zijn veel beken gekanaliseerd. Zolang de Eem echter nog

in open verbinding stond met de Zuiderzee bleef de waterhuishouding problematisch. Een combinatie van zware regenval en noordwesterstorm leidde vanzelf tot ernstige overstromingen. Het Zuiderzeewater werd opgestuwd tot in de Eem, waardoor de beken hun water niet kwijt konden.

EEN NIEUW VALLEIKANAAL

Al vanaf 1817 zijn plannen ontwikkeld om de waterhuishouding van de Vallei te verbeteren door het graven van een kanaal tussen Zuiderzee en de Rijn, dat zowel voor de afwatering als voor de inundaties en de scheepvaart zou dienen. De Keulse Vaart tussen Amsterdam en de Rijn via de Vecht en het Zederikkanaal was hopeloos verouderd. Een nieuwe verbinding via de Zuiderzee en een kanaal door de Gelderse Vallei was een serieuze optie. In 1881 koos men toch voor verbetering van de bestaande waterweg via Utrecht, wat zou leiden tot de opening van het Merwedekanaal in 1892. In het interbellum werden meerdere plannen ontwikkeld voor een nieuw Rijn-Eemkanaal door de Vallei. Na een sterke lobby van de stad Utrecht, geleid door de waterstaatkundige Anton Mussert, koos men opnieuw voor een tracé langs Utrecht. Wel ontwikkelde Mussert een goedkoper plan voor de aanleg van een nieuw afwateringskanaal door de Vallei, dat echter niet geschikt was

voor de scheepvaart. Dit werd het Valleikanaal, dat grotendeels tussen 1937 en 1940 werd aangelegd en reeds bestaande wateren volgde. Pas in 1948 was het Valleikanaal helemaal af. Het duurde tot de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 en de aanleg van het Valleikanaal totdat de wateroverlast nagenoeg was opgelost.

Het water blijft echter een actuele rol houden in de Vallei. Zo hebben de extreem hoge waterstanden in ons land van 1993 en 1995 geleid tot het inzicht dat we anders met het waterbeheer moeten omgaan. De beken en rivieren zijn in het verleden te veel aan banden gelegd. Tegenwoordig streven we naar meer 'ruimte voor de rivier'. In plaats van een zo snel mogelijke afvoer, willen we nu de waterbergingscapaciteit van beken en rivieren verhogen. Dit gebeurt ook in de Gelderse Vallei, waar rechtgetrokken beken op veel plaatsen weer hun natuurlijke loop en overloopruimte terugkrijgen. Bijkomend voordeel is dat dit de landschappelijke en natuurwaarden ten goede komt.

Zelfs de functie van de Gelderse Vallei als overloopgebied van de Rijn is weer in beeld gekomen. Dit betekent dat bij extreme hoogwaterstanden de Vallei deel gaat uitmaken van een overlaatstysteem om stroomafwaarts de druk op de dijken te verminderen. In die gevallen zou het water via een 'groene rivier' om Veenendaal en Amersfoort heen in de richting van het IJsselmeer worden geleid. Een groene rivier is een droge bedding die alleen in noodgevallen voor waterafvoer dient. zou moeten worden, waar alleen in tijden van nood water doorheen wordt gevoerd.

Het door Mussert ontwikkelde Valleikanaal

3.2 WEERBARSTIG LAND

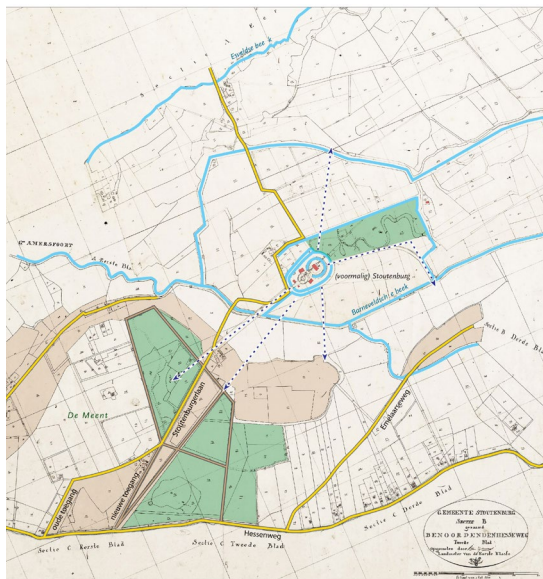
Kenmerkend voor het landschap zijn het agrarische karakter en de onregelmatige ontginningspatronen. Het landschap laat zich moeilijk lezen. De Gelderse Vallei is altijd een vrij marginaal, agrarisch gebied geweest. Marginaal in geografische zin, omdat het een grensgebied was en een streek zonder belangrijke nederzettingen. Maar ook marginaal in sociaal-economische zin, vanwege de armoedige omstandigheden waaronder eerst kleine zandboeren en veenarbeiders en vanaf de negentiende eeuw industriearbeiders in hun levensonderhoud moesten voorzien. De Gelderse Vallei was het 'Drenthe' van Utrecht.

Hoogtepunten:

- Kampen met verspreide boerderijen op de dekzandruggen langs de beken.
- Geïsoleerd liggende kloosters op toppen
- Cope-complex van Leusden.
- Opstreckende ontginning naar het zuiden vanuit de kampen rond Scherpenzeel.
- Opstreckende veenontginning vanuit de Grote Vendel en kanalen rond Veenendaal, in het zuiden beëindigd door de Veenendaalse Meent.
- Opstreckende ontginning vanuit een dubbelweg langs de stuwwalflank rond Achterberg.
- Verspreid liggende landgoederen met uitgebreide agrarische gronden en boerderijen.

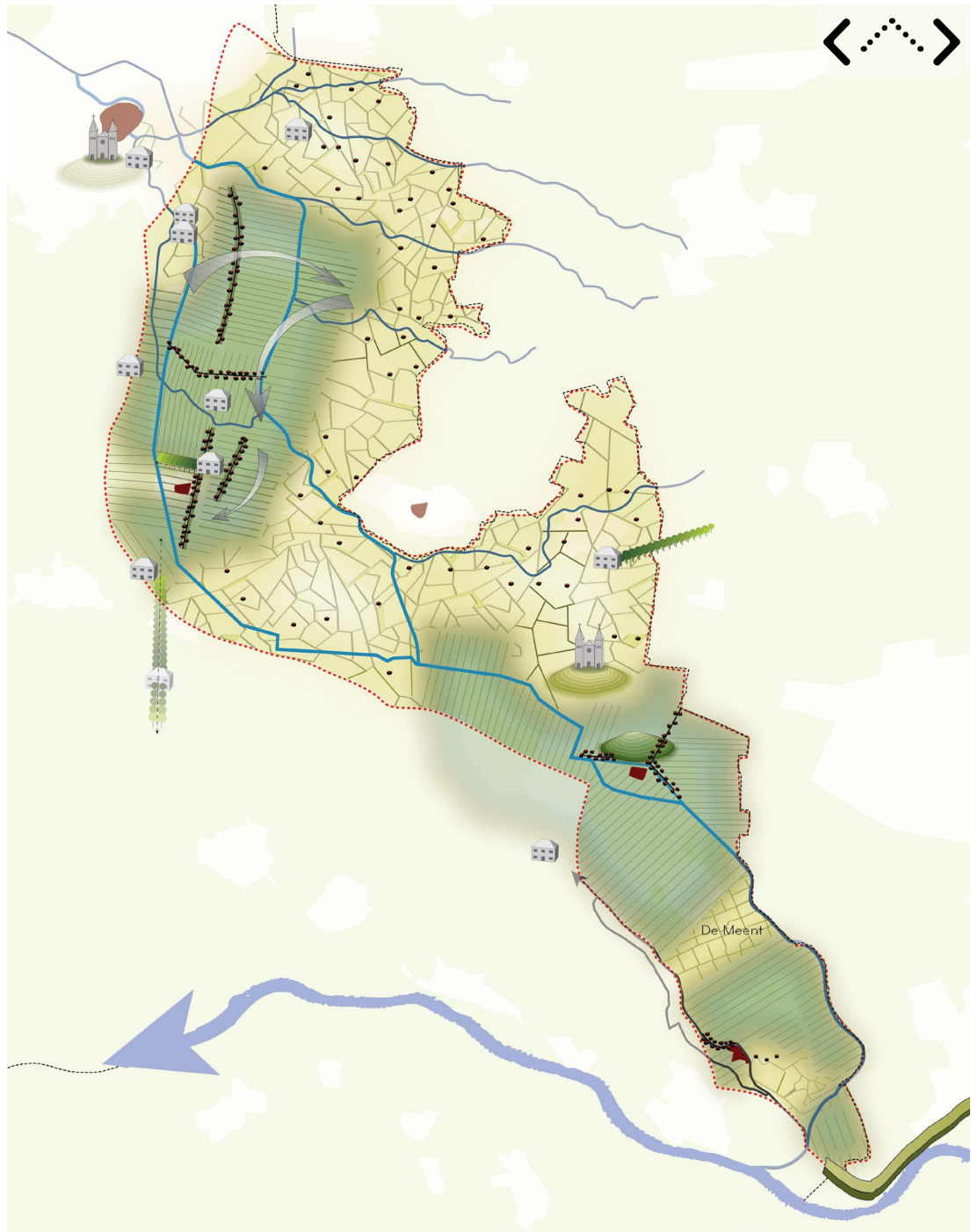
GEÏSOLEERDE GEMEENSCHAPPEN

De nauwelijks bevolkte Vallei behoorde rond het jaar 1000 tot de bezittingen van de bisschop van Utrecht. Deze gaf er delen van uit aan Utrechtse kerken en kloosters, die het weer tegen een vergoeding doorgaven aan bevriende personen en leken. Doel van de uitgifte was meestal de ontginning van een stuk grond, waardoor de kopers of begunstigers het recht kregen om tijns en tienden te heffen en de lokale macht uit te oefenen. Zo ontwikkelde zich tijdens de ontginningen een elite van kleine machthebbers die zich verschansten in stenen huizen en kastelen. Op de Heiligenberg bij Amersfoort werd in 1001 een Benedictijnerklooster gesticht. Op de Emminkhuizerberg kwam een uithof van het

Kaart met locatie voormalig kasteel Stoutenburg

- verspreid staande boerderijen
- ontginningslint
- ontginningslint op kade
- historische kern
- buitenplaats
- barok landgoed met as
- klooster
- heuvel
- kampenverkaveling
- strokenverkaveling
- volgorde van ontginnen
- beek
- kanaal
- grens katern Gelderse Vallei
- grens provincie Utrecht

EENZAAM OP EMMINKHUIZEN

Van 1770 tot 1773 bood het buiten Emminkhuizen onderdak aan Evert Post. Zij dochter Elizabeth Maria verwoordde de eenzame jaren in enkele van haar gedichten: 'Hier naar luisterde ik, in de lange eenzame winteravonden [...] als wij van de gheele wereld op dit afgelegene verblijf waren afgescheiden, en nooit door vriendenbezoek verrast wierden, [...] dan was het geblaas der winden, die u bewogen, die in de gezweept boomtakken gonsden, en op het onbeschermd slot al stormend aangierden, en door reten der oude vensters doordrongen, vor mij een harmonisch concert, waar ik met afgetrokken vervoering naar luisterde.'

Uit: E.M. Post, Voor Eenzaam, 1788

Karthuizerklooster Nieuwlicht. Elders verrezen versterkte huizen en kastelen die leenroerig bleven aan Utrecht, zoals die van de heren van Stoutenburg (stout=sterk), Woudenberg en Renswoude. Beide laatste namen verwijzen naar de uitgestrekte (moeras)bossen die in de vroege middeleeuwen grote delen van de Vallei hebben bedekt. Woudenberg had maar liefst vier kastelen, waaronder Groenewoude aan het ontginningslint Ekris tegenover Geerestein en Lichtenberg, tegenwoordig aangesneden door de rondweg. Ook Scherpenzeel was een Utrechts leen en al voor 1342 stond hier een 'Utrechtse' kerk. In 1380 kwam Scherpenzeel echter in Gelderse handen. Dit verklaart het grillige verloop van de huidige provinciegrens rond Scherpenzeel. Er zijn nu plannen om Scherpenzeel weer bij Utrecht te voegen.

KAMPENVERKAVELING

De eerste mensen vestigden zich op de hoogste delen van het gebied: op de flanken aan de voet van de Heuvelrug. Op de noordflank van de Heuvelrug ontwikkelde zich tussen Prattenburg en Ter Horst bij Rhenen een strook met lange smalle engen tussen een bovenweg (Bovenweg) en een benedenweg (Cuneraweg). Op een uitloper daarvan lag het dorp Achterberg. Die ontwikkeling is te vergelijken met de zuidflank van de Heuvelrug, waar eveneens een strook engen lag tussen een boven- en een benedenweg. De Cuneraweg vormt nu de grens tussen de Heuvelrug en de Gelderse Vallei. In de Vallei zelf ontbrak een engstructuur.

BOERDERIJNAMEN

Vanaf de hogere dekzanden langs de beken ontstonden geen echte dorpen, maar een patroon van verspreid liggende boerderijen met omringend bouwland, de kampen. Hun namen verwijzen nog naar de bodemgesteldheid ter plaatse. De uitgang 'laar' (Davelaar) betekent open plek in het bos, 'horst' (Bruinhorst) en 'schoten' (Breeschoten) wijzen op een bebost stuk hoger gelegen grond. De oudste, veelal ovaalvormige kampen volgden de contouren van de hogere plekken. Vanaf de vijftiende en zestiende eeuw werden de kampen strookvormig uitgebreid richting Heuvelrug. Voor een optimale waterhuishouding gebeurde dat loodrecht op de hoogtelijnen. Door vererving werden deze percelen later weer opgesplitst, vaak in de lengterichting. Perceeluitbreiding en erfopvolging zien we terug in voorvoegsels als 'Klein'en 'Groot' (Egdom) en 'Eerste', 'Tweede' en 'Derde' (Broek).

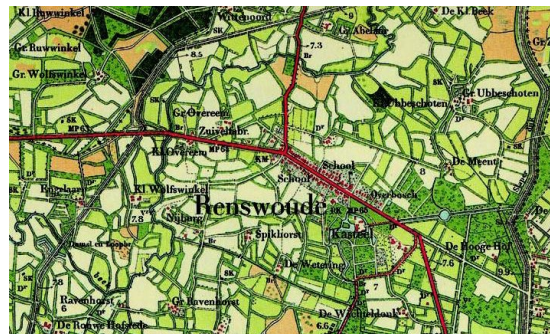

Cuneraweg in huidige situatie

Hier werden als eerste de dekzandruggen tussen de beken ontgonnen. Het waren in principe individuele ontginningen, waarvoor de belangstellenden een bepaalde vergoeding in de vorm van tijs en tienden betaalden aan de landeigenaar: toen meestal nog de bisschop of een klooster. De percelen waren onregelmatig van vorm en werden omringd door greppels en houtwallen. Een mozaïekachtig landschap met verspreide boerderijen was het gevolg (kampenlandschap). Op deze dekzandruggen lagen ook de belangrijkste wegen. In de vijftiende en zestiende eeuw vond vanuit de kampen spontane uitbreiding plaats van het bouwland in onregelmatige stroken (onvolledige opstrek).

Kampenlandschap in de Vallei met greppels en houtwallen rond de percelen

Boven; historische kaart met onregelmatige percelen. Onder; houtwallen rond percelen

STROKENVERKAVELING

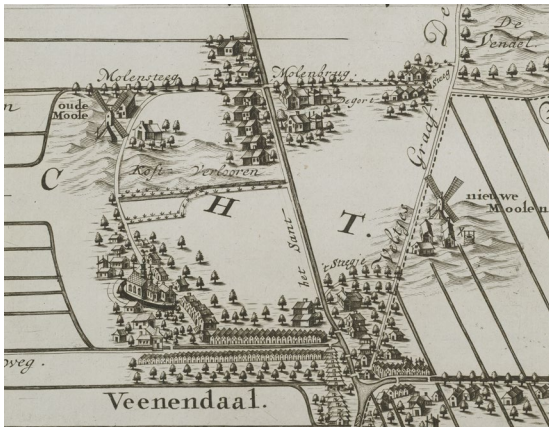
De ontginning van de lagere delen van de Vallei heeft zich van noord naar zuid voltrokken. In de twaalfde eeuw begon de abdijs van Oostbroek met de systematische ontginning van het Hamersveld, een moerasachtig gebied ten zuidoosten van Amersfoort waar nu Leusden ligt. Het was een cope-ontginning, opgedeeld in regelmatige stroken met een centrale noord-zuidlopende wetering als ontginningsbasis. Aansluitend kwamen de ontginningen van de lage gronden in Asschat en Leusbroek klaar. Langs de ontginningsbasis lagen boerderijlinten. De belangrijkste 'coper' van dit ontginningsgebied was de edelman Filips van Rijningen. In de dertiende eeuw werden strookontginningen rond Woudbenberg voltooid.

Historische kaart met cope-maatvoering te Hamersveld

Na het stichten van een kerkje ontstond hier een kern.. Het geslacht van Rijningen leverde de eerste Heren van Woudenberg. Zij woonden in een (verdwenen) slot nabij het huidige Woudenberg.

Ten zuiden van Woudenberg lagen de dikke veenpakketten rond Veenendaal. Zoals gezegd kwam de ontginning daarvan pas goed op gang na 1543. De zeggenschap over de venen lag nu

Veenendaal in historische afbeelding

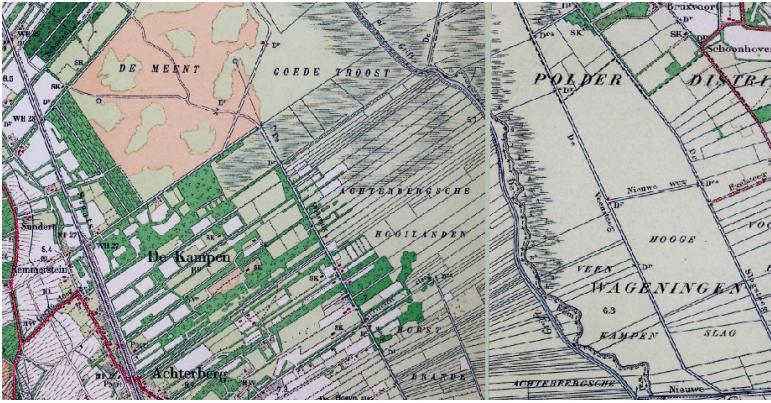

Luchtfoto van hoogveenreservaat De Hel bij Veenendaal

bij de nieuwe landsheer Karel V, die octrooi gaf voor de ontginning ten noorden en ten zuiden van de waterscheiding. Naast de Vlaming Van Schoonbeeke was Jan van Culemborg, Heer van Renswoude, een van de concessionarissen of veengenoten, die met elkaar de eerste veencompagnie van ons land vormden. In 1566 lieten de veengenoten op de zandopduiking Klein Veenloo een kerk bouwen, waarna zich de kern Veenendaal ontwikkelde. Deze kerk staat

Hoogveenreservaat De Blauwe Hel als laatste restanten van een oerlandschap

Uitsnede van een topografische ontginningkaart 1920

nog steeds op zijn oorspronkelijke plek. De ontginning van de venen vond plaats vanaf de Bisschop Davidsgrift en de Schoonderbeker Grift. Daar vandaan werden zijkanalen (wijken of graven) gemaakt tot aan de flanken van de Heuvelrug. Nadat het veen was afgegraven restte een open landschap, verdeeld in lange smalle kavels. Deze werden geschikt gemaakt als landbouwgrond, met de hogere delen voor akkerbouw en de laagste delen als weidegrond. Ten zuiden van het Benedeneind in Veenendaal vormen de huidige hoogveenreservaatjes De Hel en De Blauwe Hel de laatste restanten van dit oerlandschap. Aanvankelijk handhaafden de veengenoten een strook veen van twintig roeden breed (75 meter) als waterscheiding tussen het afwateringsgebied van de Bisschop Davidsgrift en dat van de Schoonderbeker Grift. Uiteindelijk verdween ook deze strook. Het gebied ten zuiden van Veenendaal - het Binnenveld - is grotendeels nog recenter ontgonnen. Het Utrechtse deel behoorde tot de meentgronden van Rhenen. Het aan Veenendaal grenzende deel wordt gekenmerkt door de kleinschalige wijken- en slagenverkaveling als resultaat van de systematische turfwinning

na 1550. Ten zuiden daarvan bleven rond Achterberg nog zeer natte heide- en broekgronden achter, die pas in de negentiende eeuw werden ontgonnen (De Meent en De Kampen). Ontginning van de laagste gronden - de Achterbergse Hooilanden - gebeurde zelfs pas in de twintigste eeuw. Het Binnenveld bestaat nu vooral uit open weidelandschap.

Blauwgraslanden in Binnenveld

BUITENPLAATSEN

De middeleeuwse kastelen en kloosters zijn weliswaar uit de Vallei verdwenen, maar in het gebied liggen nog diverse buitenplaatsen die teruggaan naar voorgangers uit die tijd. Toen de kastelen hun defensieve functie verloren en de kloosters op de Heiligenberg en de Emminkhuizen na de Reformatie werden opgeheven, werden ze vervangen door nieuwe 'huizen' en ingericht als buitenplaats. Een ander type buitenplaats kwam op in de zeventiende eeuw toen rijke stedelingen bestaande hofsteden aankochten en een nieuw aanzien gaven. Tot omstreeks 1800 werden deze buitenplaatsen

Tweemaal buitenplaats Renswoude met de Grand Canal als zichtas

voorzien van tuinen en parkbossen in formele Franse aanleg, daarna kwam de Engelse landschapsstijl in zwang.

Tot de oudste buitenplaatsen behoren de kastelen Geerestein bij Woudenberg (zestiende eeuw) en Renswoude (1654). Beide kastelen gaan terug op voorgangers en komen voort uit de middeleeuwse heerlijkheden Woudenberg en Renswoude. Beide huizen hebben nog een Grand Canal als zichtas die stamt uit de tijd van de formele parkaanleg. De buitenplaats Stoutenburg gaat wel terug op de oude bisschoppelijke burcht, maar werd in de negentiende eeuw op een andere plaats gebouwd.

Veel buitenplaatsen met bezittingen in de Vallei zijn gebouwd op de overgang van de Heuvelrug

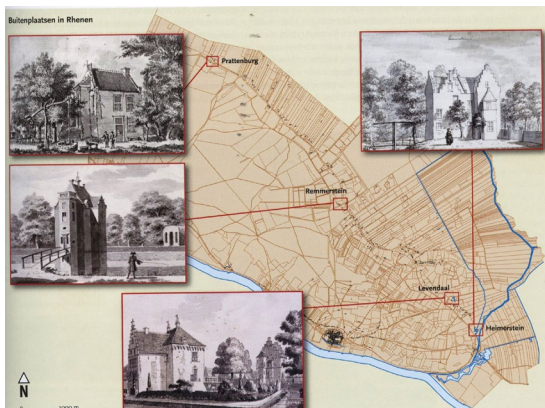
Grand Canal

en de Gelderse Vallei. Hieronder horen de zeventiende-eeuwse buitenplaats Randenbroek, buiten Amersfoort aan de Heiligenbergerbeek en de ridderhofstad Lokhorst, eveneens teruggaand op een middeleeuws slot. In het zuiden van de Vallei zijn dat de buitenplaatsen Remmerstein en Prattenberg.

In de elfde eeuw stichtte het Karthuizerklooster Nieuwlicht op de Emminkhuizerberg in Utrecht een uithof. Deze kwam na de Reformatie in handen van Johan van Reede, heer van Renswoude. Het conventshuis heeft daarna als buitenplaats gefungeerd. Kort voor de aanleg

De spoorlijn Utrecht-Arnhem op topografische kaart

Buitenplaatsen in Rhenen

van de spoorlijn Utrecht-Arnhem - die de heuvel sinds 1845 in tweeën snijdt - werd het huis afgebroken. De kastelen en buitenplaatsen zijn historische brandpunten in de Vallei, omdat hier de heren woonden die eeuwenlang de gang van zaken in het agrarische gebied bepaalden. Deze macht ontleenden zij aan hun uitgebreide bezittingen aan land en boerderijen, of aan de 'heerlijke' macht die zij in een gebied uitoefenden.

Dit gold in iets mindere mate voor de buitenplaatsen die in de zeventiende eeuw of later werden gesticht. Maar rijke stedelingen die een hofstede aankochten om deze in een

Pachtboerderij te Leusden

buitenplaats te transformeren, deden dit ook om hun status te verhogen. Ze breidden hun bezittingen bewust uit door de aankoop van land en boerderijen.

De Vallei heeft een aantal zeer invloedrijke families gekend, vaak met bezittingen die zich ook daarbuiten uitstrekten. In de omgeving van Leusden was dat bijvoorbeeld de familie de Beaufort. De middeleeuwse Hofstede Den Treek, in de achttiende eeuw getransformeerd tot buitenplaats, kwam in 1807 in bezit van W.H. de Beaufort die daar het huidige huis liet bouwen.

Landhuis Den Boom

Luchtfoto van de Grand Canal volgens de formele parkaanleg

Door de aankoop van boerderijen - onder meer na de opheffing van de Leusder Marke in 1887 - groeide het bezit tot een uitgestrekt landgoed. Nazaten van deze familie kochten ook bestaande buitenplaatsen (Heiligenberg) of stichtten nieuwe buitenplaatsen. Voorbeelden zijn Leusder End (1916) en Schutterhoef (1919) op voormalige meentgrond van Amersfoort. Zo'n nieuwe buitenplaats was ook De Boom, enkele kilometers ten oosten van Den Treek. Een kleinzoon van W.H. de Beaufort liet er tussen 1878 en 1882 een huis bouwen met koetshuis, jachthuis en een groot parkbos. Door aankoop van boerderijen en stukken land wist De Beaufort zijn landgoed snel uit te breiden. Sommige huizen, zoals Renswoude en Den Treek, hebben tot op de dag vandaag vrij uitgestrekte bezittingen met pachtboerderijen, herkenbaar aan de kleuren van de raamluiken. Het dorp Renswoude is zelfs geheel ontstaan dankzij het

KASTEELDORP RENSWOUDE

Renswoude is een echt kasteeldorp. Langs de oude Dorpsstraat - nu een drukke provinciale weg - valt meteen de rij cottage achtige huisjes op. Ze werden tussen 1770 en 1790 gebouwd voor personeel van kasteel Renswoude. Het oude koetshuis van het kasteel is nu gemeentehuis. Aan de overzijde van de weg torent de opvallende koepel van de NH kerk (1639 1641) boven de omgeving uit. De kerk is als bijzondere centraalbouw mogelijk ontworpen door Jacob van Campen in opdracht van Johan van Reede, slotheer van Renswoude. In de kerk bevinden zich de graven van de families van Reede en Taets van Amerongen, de huidige slotbewoners. Oorspronkelijk lag er op de plaats van het slot een oude burcht, de Borchwal. Deze werd in de veertiende eeuw gebouwd voor de Utrechtse bisschop als steunpunt tegen Gelre. Het kasteel verloor in de zestiende eeuw zijn militaire functie. Johan van Reede, Domdeken van Utrecht, liet in 1654 op de plaats van de oude burcht het huidige kasteel bouwen met een opvallend voorplein en een park met vijver en een stenen duiventoren. Opmerkelijk is het Grand Canal, een zevenhonderd meter lang zichtkanaal in het verlengde van de oprijlaan, naar voorbeeld van het Grand Canal van Versailles. Het kasteel is tegenwoordig in bezit van de familie Taets van Amerongen die het nog steeds bewoont.

Zwartgeteerde
schaapsschuur in het
landschap

kasteel.

VAN TABAK NAAR MENGVOEDER

Het 'richtingloze' landschap van de Vallei komt ook tot uiting in het grondgebruik. Door het ontbreken van nederzettingen had het dorp geen duidelijke structuur met een centrale eng. De verspreide boeren richtten zich op het gemengd bedrijf, met akkerbouw op de drogere gronden en weidegrond in de nattere delen. Daarbuiten lag het 'onland': heide- en veenmoeras. De heide en weidegrond werden

Landgoedbos
Woudenberg
Geerestein als tuin,
park- en soms
jachtbos

gemeenschappelijk gebruikt (meentgronden). Speciaal aangestelde herders lieten hier het vee van de boeren grazen. Het vee werd vooral gehouden om de mest. Op de strokenontginningen handhaafden de boeren het principe van het gemengd bedrijf, waarbij zij ook hier de laagstgelegen stroken vooral als weidegrond benutten.

Van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw ontwikkelde zich gespecialiseerde landbouw rond Amersfoort (tabak en hop) en Woudenberg (tabak). De tabaksteelt was

Nieuwe grote varkensstal bij oude boerderij

een zeer intensieve bezigheid met een grote behoefte aan mest, die onder meer uit de steden werd aangevoerd. Geen enkele van de eens talrijke tabakschuren rond Woudenberg is overgebleven

De verspreid liggende buitenplaatsen versterken het onregelmatige verkavelingsbeeld. De omringende tuinen, park- en jachtbossen vormen groene eilanden in het kampen- en strokenlandschap. Dit geldt met name voor de buitenplaatsen die in de Vallei zelf liggen, zoals

Renswoude, Geerestein en Stoutenburg. De bosaanplant van de buitenplaatsen aan de rand van de Heuvelrug strekte zich doorgaans tot aan de Heuvelrug zelf uit.

De traditionele bedrijfsvoering - veeteelt (mest) in dienst van de akkerbouw - begon aan het eind van de negentiende eeuw te veranderen. Omdat graan steeds meer werd geïmporteerd en er in

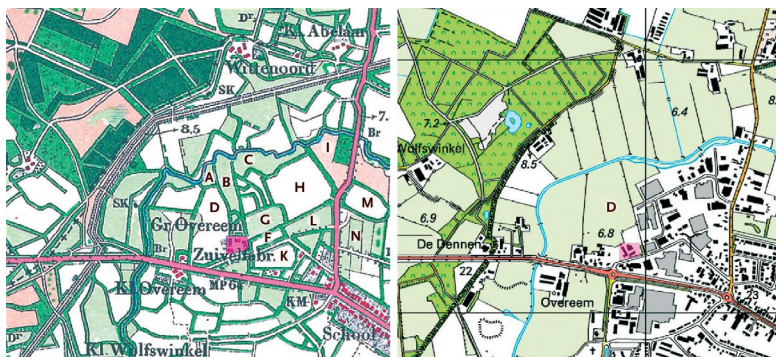

Vrije uitloopkippen

de opkomende steden een groeiende behoefte bestond aan verse zuivelproducten, verschoof het accent naar veeteelt. Maar de bedrijven waren klein en versnipperd en de zandgrond was minder geschikt voor veeteelt dan de westelijk gelegen weidegebieden. Daarom legden de

Silagebouw van Woudeberg

TABAKSOOGST

Als alle tabak was binnengehaald, was het gebruikelijk de grootste plant aan de grondeigenaar te overhandigen, waarbij het volgende rijmpje werd opgezegd:
'Deze plant is gegroeid door God's hand,
't is om geen giften of gaven
Maar om het keelgat te laven.'

Topografische kaart van huidige Renswoude

boeren in de Gelderse Vallei zich toe op meer intensieve vormen van veeteelt, met name eieren, pluimvee en varkens.

Om zich beter te kunnen handhaven organiseerden de boeren zich in coöperaties, veelal op christelijke grondslag. In de Vallei verzezen meerdere coöperatieve silogebouwen voor de opslag van mengvoeder (Achterveld) en zuivelfabriekjes. In de omgeving van het station en langs de weg Woudeberg-Scherpenzeel ontstond hierdoor zelfs een concentratie van agrarisch geörienteerde industrie. Een ingrijpende, maar onvermijdelijke maatregel was tenslotte de ruilverkaveling. Deze heeft zich grotendeels in de jaren zestig van de vorige eeuw voltrokken. Percelen werden vergroot en rechtgetrokken, houtwallen en andere

perceelscheidingen verdwenen, zandwegen werden verhard om ze geschikt te maken voor trekkers. Om wateroverlast te verminderen werden beken rechtgetrokken voor een snellere afvoer.

De intensivering en rationalisering van de bedrijfsvoering hebben het van oorsprong kleinschalige en afwisselende landschap sterk van karakter veranderd. Samen met de kanalisatie van beken hadden de grondwaterkwaliteit en natuurwaarden in het gebied hieronder te lijden. Tegenwoordig probeert men de waarden van zowel het landschap als de natuur te herstellen.

BOOMTOWN VEENENDAAL

In de tweede helft van de negentiende eeuw begon het agrarische beeld van de Vallei rond Veenendaal drastisch te veranderen. Net als op vergelijkbare plaatsen elders in Nederland - zandgronden met kleine boeren en veenarbeiders - was in het zuidelijke deel van de Vallei een traditie van huisnijverheid ontstaan. Dit gebeurde op basis van schapenwol en tabaksteelt op de Heuvelrug. Het handmatig spinnen, weven en sigaren rollen werd in de negentiende eeuw geïndustrialiseerd. Zo begon het veendorp aan het eind van diezelfde eeuw uit te groeien tot een heuse industriestad met een fors toenemend aantal inwoners. De arbeidsproductiviteit lag hoog, gedragen door een sterk protestant-christelijk arbeidsethos, dat directeur en werkmans met elkaar verbond. Vak- en woningbouwverenigingen waren georganiseerd op protestant-christelijke basis, stakingen deden zich zelden voor. Zoals het jaarverslag van Ritmeester uit 1936 het verwoordde: "We weten dat alles in God's

Hand ligt, de grote Beschikker van alle dingen. Dat geeft rust." Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw hebben de schoorsteenpijpen van meerdere grote sigaren- en textiel fabrieken het silhouet van het voormalige veendorp gedomineerd. Na 1970 stortten deze industrieën volledig in en is het aanzicht van de stad sterk veranderd. De laatste jaren profiteert Veenendaal vooral van de gunstige ligging aan de autosnelweg tussen de Randstad en het Ruhrgebied, waardoor zich hier een nieuwe generatie bedrijven heeft gevestigd.

RITMEESTER

In 1915 werd de naam Ritmeester vastgesteld voor een sigaar die de Veenendaalse fabriek leverde aan mobilisatietroepen die in Ede waren gelegerd. Tegen de Duits uitziende officier op de verpakking, geleverd door een Duitse firma, bleek echter weerstand bij de militairen te bestaan. Als vervanger koos men Ritmeester Buat, een zeventiende-eeuwse edelman bij de garde van Willem III. In de crisisjaren 1930 besloot Ritmeester een nieuw type sigaar te introduceren: de bolknak. De makkelijk aan te steken gepoederde sigaar werd een doorslaand succes bij notabelen, doktoren, geestelijken, advocaten en ondernemers, aldus de directeur T. Van Schuppen in 1986.

3.3 INNEMEN VAN STELLINGEN

De Vallei is getekend door militaire conflicten, eerst als grensgebied tussen Utrecht en Gelre, later als bufferlinie voor de Hollandse Waterlinie tegen uit het oosten oprukkende vijanden. Het gebied ligt dan ook vol met bunkers, liniewallen, forten, schansen en inundatiedijken. Het water, dat voor de bewoners een plaag was, werd benut voor het inrichten van een verdedigingslinie. Rond 1745 was de eerste Grebbelinie een feit: een stelsel van inundatiekommen, sluizen en versterkingen van de Rijn dijk tot aan de Zuiderzee, die daarna nog diverse malen is aangepast. In 1940 is aan de Grebbelinie nog zwaar gevochten.

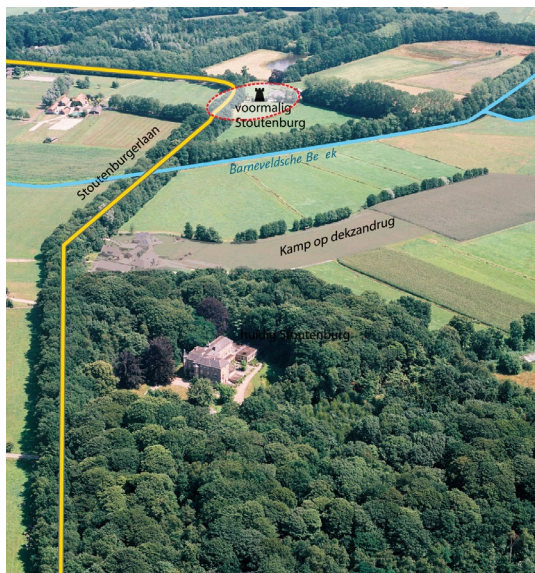
Hoogtepunten:

- *Strategische kastelen Stoutenburg en Ter Horst.*
- *Verdwenen kastelen rond Woudenberg.*
- *Schans bij Woudenberg, enige van de eerste generatie werken van de Grebbelinie*
- *Grebbelinie met liniedijk langs het Valleikanaal, inundatiekommen gescheiden door dwarskades met sluizen en aardwerken.*
- *Nederlandse kazematten en Duitse bunkers langs de Liniedijk en Grift.*
- *Restanten spoorlijn Amersfoort-Kesteren.*
- *Hoornwerk en bastions onderaan de Grebbeberg.*

GEVAAR UIT GELRE

De Gelderse Vallei was in de middeleeuwen een schaars bewoond, moerassig gebied. Ook na de ontginning bleef de waterhuishouding problematisch. Hierdoor vormde de laagte tussen Veluwe en Heuvelrug een natuurlijke, maar niet altijd even duidelijke grens tussen 't Sticht en Gelre.

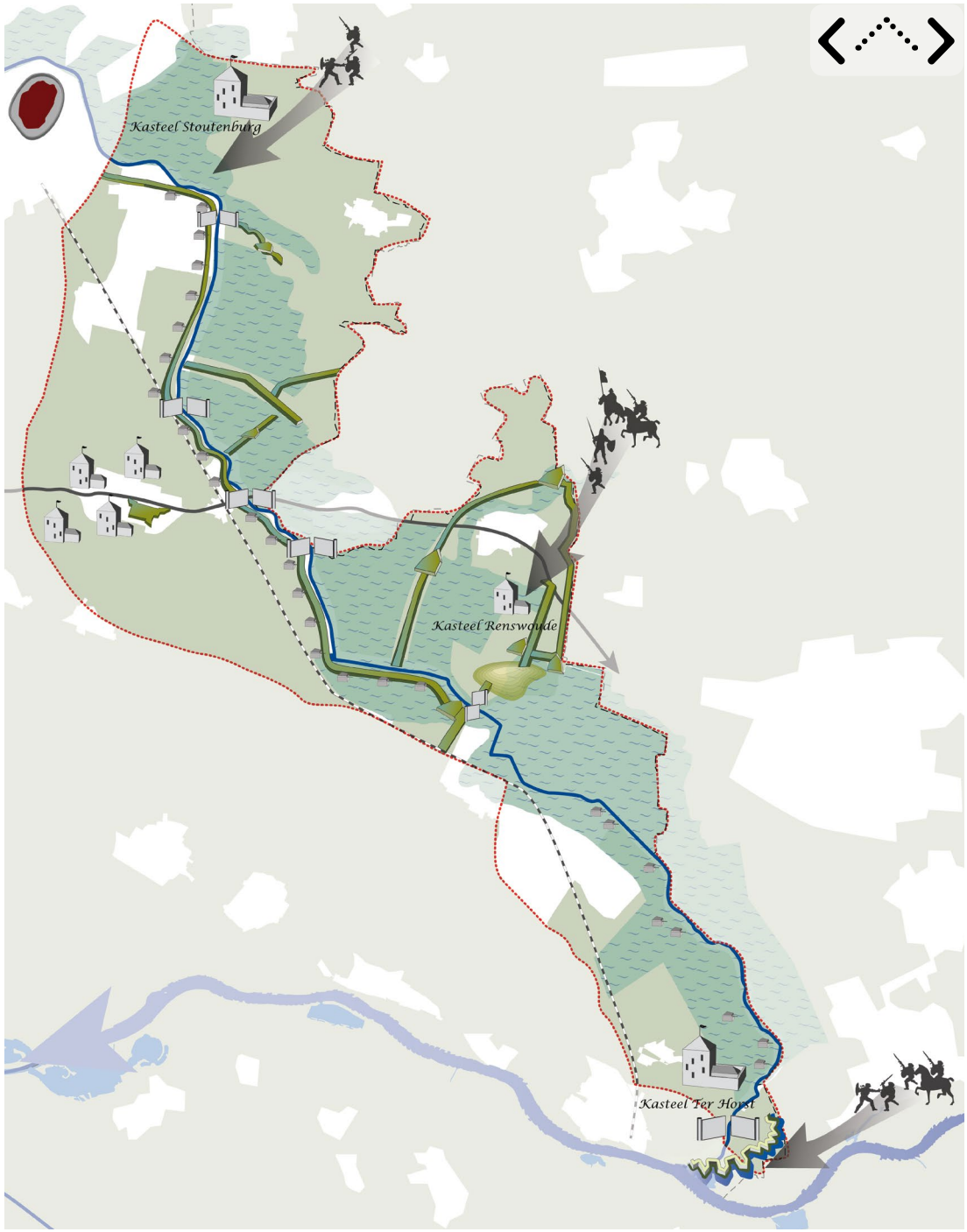
De relatie tussen de Utrechtse bisschoppen en de hertogen van Gelre werd gekenmerkt door talrijke conflicten over territorium of water, die in dit grensgebied werden uitgevochten. Om zijn territorium te verdedigen beveiligde de Utrechtse bisschop de grens met een aantal burchten, waaronder die van Stoutenburg (bij Leusden) en Ter Horst (bij Rhenen). Deze burchten zijn verdwenen, maar de locaties

Burcht Stoutenburg als strategisch kasteel

- schans te Woudenberg
- verdedigingswerk
- Grebbedijk
- hoornwerk Grebbeberg
- betonnen verdedigingswerk
- Valleikanaal
- sluis
- inundatiegebied Grebbelinie
- heuvel

- bisschoppelijk kasteel
- strategisch kasteel
- aanvalsrichting
- Amersfoort
- weg

- spoorlijn

- grens katern Gelderse Vallei
- grens provincie Utrecht

zijn in het landschap nog aan te wijzen. Naast de bisschoppelijke burchten telde de Vallei een aantal versterkte huizen en leenroerige kastelen die als steunpunt van de bisschop fungeerden, zoals de Borchwal bij Renswoude. Het Utrechtse huis Scherpenzeel viel helaas in Gelderse handen. Rond Scherpenzeel ligt nog altijd een vreemde kronkel in de provinciegrens. De Gelderse Vallei telt nog een aantal kastelen en buitenplaatsen die teruggaan op deze oude heerlijkheden en steunpunten, al zijn de oorspronkelijke bouwwerken sinds lange tijd door andere vervangen.

STRIJD OM DE SLAPERDIJK

“Nu bepaalde de Conventie van 1714, dat de heulen in den Slaperdijk zouden gesloten worden bij doorbraak van den Grebbedijk en wanneer tengevolge van regenval het water in de binnen den Slaperdijk gelegen landen boven zeker peil zou zijn gestegen. Juist in den ernstigsten nood waren de Exonereerende Landen dus niet gebaat. Meermalen liep dientengevolge de strijd zoo hoog, dat men tot daden overging: zoo werden in 1816 de heulen in den dijk vernield en moesten deze onder bescherming van kurassiers worden hersteld.” Ook in 1829 kon de vernieling van de heulen nog net voorkomen worden onder bedreiging troepen in te zullen zetten.

Uit: rede van jhr. mr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg als voorzitter van de Commissie voor de Geldersche Vallei op 8 juni 1931

Historische kaart met Slaperdijk

De conflicten tussen Utrecht en Gelre leidden in 1527 tot de inname van Utrecht door de Gelderse legeraanvoerder Maarten van Rossum, die gevreesd werd om zijn wrede plundertochten. Dit was een gebeurtenis met verstrekkende gevolgen. De Utrechtse bisschop was nu genoodzaakt de hulp van Karel V in te roepen, in ruil voor het opgeven van de Utrechtse zelfstandigheid. In 1543 wist Karel V ook Gelre onder de duim te krijgen. Daarna brak een periode van rust aan, die werd benut om de grootschalige turfwinning rond Veenendaal op te zetten. De conflicten waren daarmee niet voorbij. De waterhuishouding bleef voor grote problemen zorgen, culminerend in de aanleg van de Slaperdijk (1651-1653); een gemeenschappelijke actie van de Utrechtse gerechten Amersfoort, Woudenberg (en Geerestein), Leusden en Renswoude. Dit zette kwaad bloed bij de zuidelijke, overwegend Gelderse inwoners van de Vallei, die de dijk diverse malen hebben doorgestoken. Uiteindelijk werd in 1714 een doorlaatsluis gemaakt bij De Roode Haan.

SLAPERDIJK

De Slaperdijk strekt zich dwars over de Gelderse Vallei uit en is nog steeds een spectaculair element in het Valleilandschap. Het eerste deel loopt tussen de Amerongse Berg (Utrechtse Heuvelrug) en de Emminkhuizenberg. Dit deel was in 1654 klaar voor gebruik. Aan de voet van de Emminkhuizenberg ligt bij De Rode Haan de

Rijndijk om de kop van de Slaperdijk heen. Het gebied ten noorden daarvan liep alsnog onder water. Om het lek te dichten werd in 1799 de dijk verbonden met de Groeperkade en het Werk aan de Daatselaar vernieuwd.

GREBBELINIE

De relatieve rust die na 1543 aanbrak was van korte duur, want inmiddels was de Reformatie

Damsluis De Rode Haan

damsluis met bijbehorende verdedigingswerken. Aan de andere zijde van de heuvel loopt de dijk verder in een zig-zagtracé tot het Fort aan de Buursteeg. Dit deel wordt ook wel Jufferdijk genoemd. De spoorlijn Utrecht-Arnhem snijdt hier dwars door de werken van de Vallei. Vanaf de Buursteeg zou het logisch zijn geweest de dijk naar Ede door te trekken, maar dat behoorde tot Gelre. Daarom loopt de dijk noordwaarts langs de grens tot aan het Werk aan de Daatselaar. Het deel tussen het Grand Canal van kasteel Renswoude en het Werk aan de Daatselaar was klaar in 1664. In 1711 stroomde het water na een doorbraak van de

BIJBELGORDEL

In de Gelderse Vallei behoort een relatief groot aandeel van de bewoners nog tot een orthodox-protestante kerk. De streek maakt deel uit van de Nederlandse 'bijbelgordel', die zich van Zeeland via de Zuid-Hollandse Waarden, het Rivierengebied, de Gelderse Vallei en de Veluwezoom tot in de Fries-Overijsselse venen uitstrekt. Een eenduidige verklaring voor het bestaan van deze gordel is er niet. De meest gehoorde is een combinatie van historische en omgevingsfactoren. De zone volgt ruwweg de grens van de Staten die zich in 1579 bij de Unie van Utrecht aansloten en de beginselen van de Reformatie aannamen. Dit was grotendeels een natuurlijke grens, waarin water een grote rol speelde: de Zeeuwse eilanden, het rivierengebied, de Gelderse Vallei, de oostkust van de Zuiderzee. Het was een zone van agrariërs en vissersmannen, mensen die dichtbij de natuur leven en regelmatig geconfronteerd worden met de rampzalige gevolgen van de nabijheid van het water. Deze mensen zouden extra ontvankelijk zijn voor orthodoxe vormen van geloof, in tegenstelling tot de meer vrijzinnige protestanten in het verstedelijkte kerngebied.

begonnen. Niet lang daarna kwamen de Nederlandse gewesten in opstand tegen het Spaanse juk en brak de Tachtigjarige Oorlog uit. Tijdens de Unie van Utrecht (1579) besloten deze gewesten - waarvan Holland, Zeeland, Utrecht en Gelre de kern vormden - gezamenlijk op te trekken tegen de vijand en een gemeenschappelijke defensie te voeren. Kort hierna werd het eerste plan gesmeed voor een verdedigingslinie in de Gelderse Vallei. Deze zou

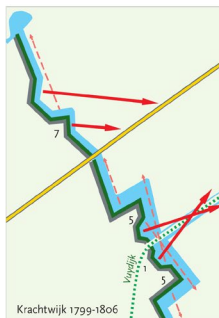

Boven; Slaperdijk bij Renswoude. Onder liniedijk

moeten bestaan uit een landweer (liniedijk) langs de uitgediepte Woudenbergse Griff, versterkt met een viertal schansen. Van deze linie kwam niet veel terecht, behalve een veldschans bij Woudenberg (ca. 1590). Militair succesvol was deze schans ook niet. Bij nadering van de Spaanse troepen in 1629 sloeg de bezetting op de vlucht en kon de vijand zonder slag of stoot achter de linie komen. Deze schans is nog gedeeltelijk aanwezig.

Rond 1700 liet de bekende vestingbouwer Menno van Coehoorn onderzoek doen naar de mogelijkheden van gecontroleerde inundaties in de Gelderse Vallei. In dit onderzoek wordt voor het eerst over een 'Grebbelinie' gesproken. Het was echter directeur der fortificatiën Bernard de Roij die verantwoordelijk was voor de eerste aanleg. Tussen 1744 en 1750 liet hij aan Utrechtse zijde in de lengte van de Vallei een liniedijk aanleggen met aan de oostzijde daarvan dwarskaden, zodat de Vallei in kommen werd verdeeld. De 25 kilometer lange liniedijk tussen Veenendaal en Amersfoort was nodig om te zorgen dat het inundatiewater niet weg zou lopen. In het zuiden was dat niet nodig omdat hier de steile rand van de Heuvelrug het water vasthield. Aan de voet van de Grebbeberg liet De Roij een hoornwerk aanleggen ter beveiliging van de inlaatsluis in de Rijndijk.

In de zeventiende eeuw verdween de natuurlijke waterscheiding bij Veenendaal als gevolg van turfwinning en de daaropvolgende inklink van de bodem. Hierdoor ontstond, een geleidelijk verval van ruim zes meter tussen de Rijn en de Zuiderzee in de Vallei. Dit schiep kansen om een waterlinie aan te leggen: de Grebbelinie. Via een inlaatsluis in de Rijndijk

Doorlaatsluis om inundatiewater vast te houden

tussen Rijn en Zuiderzee elf inundatiekammen gecreëerd, gescheiden door keerkades, die een getrapt inundatiesysteem vormden.

In de periode 1784-1810 werd de Grebbelinie onder verschillende oorlogsdreigingen verder uitgebreid en versterkt met verdedigingswerken, voorposten en extra inlaatpunten om de inundaties sneller te laten verlopen. In 1784/85 werden onder meer de werken bij de Roode

Detailtekening van bastion Buursteeg bij de Grebbeberg

Hoornwerk bij de vesting aan de voet van de Grebbeberg

liep het water vanzelf de Vallei binnen. Het gebied tot de Slaperdijk kon zo onder water worden gezet. Met het openen van de damsluis bij Roode Haan stroomde het water naar het daarachter gelegen gebied. Om het inundatiewater vast te houden werden dwars op de liniedijk keerkades aangelegd, voorzien van een doorlaatsluis. Achtereenvolgens zijn dat de Slaperdijk, Groeperkade, Lambalger Keerkade, Roffelaarskade, Asschatterkade en de Lageweg (tussen Amersfoort en Hoevelaken). De sluisen en de punten waar de keerkades op de liniedijk aansloten werden bewaakt door extra verdedigingswerken. Uiteindelijk werden

Haan, het Fort aan de Buursteeg en de batterij op de Schalm dijk gerealiseerd. Het hoornwerk aan de voet van de Grebbeberg werd uitgebreid met bastions. De Franse bezetter investeerde in de Grebbelinie omdat zij een aanval uit Pruisen verwachtte. Tussen 1799 en 1806 brachten de Fransen veel verbeteringen aan, onder andere de werken aan de Engelaar - op de Groeperkade - en de Daatselaar, waar de Slaperdijk en de Groeperkade bij elkaar komen.

De Grebbelinie werd weer opgelapt in de periode 1860 en 1874, toen zij officieel werd aangewezen als voorpost van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het accent lag daarbij op verbetering van de inundaties, met onder meer aanleg van nieuwe sluizen en dammen en de verwezenlijking van het Omleidingskanaal bij Veenendaal (1866). De ontwikkelingen in de wapenindustrie (brisantgranaat) gingen echter zo snel, dat men aan het einde van de negentiende eeuw tot de conclusie kwam dat de Grebbelinie niet meer verdedigbaar was. Verdere investeringen waren nutteloos. In plaats daarvan zou de aandacht volledig worden gericht op de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de nieuwe Stelling van

Grebbelinie fort aan de Buursteeg

Amsterdam. In 1910 werd de Grebbelinie zelfs geheel gedeclareerd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog speelde het dan ook geen enkele rol. In 1926 werd de Grebbelinie bij de wet opgeheven.

Omleidingskanaal bij Veenendaal

TWEDE WERELDOORLOG

In 1939 besloot de Nederlandse legerleiding alsnog om de hoofdweerstandslinie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie naar het oosten te verplaatsen. De Grebbelinie werd weer in gereedheid gebracht en maakte nu als 'Valleistelling' deel uit van een lijn die doorliep in de Betuwe en aansloot op de Peel-Raamlijn in Brabant. De Valleistelling zou een plek krijgen langs het gloednieuwe Valleikanaal. Dit volgde grotendeels de loop van de beken langs de oude lijn. Alleen bij het uitgedijde Amersfoort was om de stad een nieuw tracé aangelegd. In allerijl werden inundaties gesteld en langs de hele lijn versterkingen aangebracht in de vorm van dijken, loopgraven, betonnen groepsschuilplaatsen en mitrailleurkazematten.

In mei 1940 is er langs de Grebbelinie drie dagen lang fel gevochten. Er vielen honderden

SPOORLIJN ACHTER DE LINIE

In 1884 was de spoorlijn Amersfoort-Kesteren klaar, die een belangrijke schakel zou vormen in de verbinding tussen Amsterdam en Duitsland via Nijmegen. Aanvankelijk zou de spoorlijn bij Wageningen de Rijn kruisen, maar het Ministerie van Oorlog wilde dat het achter de Grebbelinie kwam te liggen. De spoorbrug kwam nu bij Rhenen. Het station Woudenberg-Scherpenzeel kreeg een uitgestrekt emplacement, speciaal bedoeld voor de aanvoer van troepen en materieel (1876-1880). In 1940 en 1944 werd de spoorbrug bij Rhenen gebombardeerd en nooit meer hersteld. De lijn werd toen bekort tot Rhenen en diende voortaan alleen nog voor goederenvervoer. In 1972 kwam ook hier een einde aan. Slechts het noordelijke stuk bij Amersfoort bleef in gebruik als het 'Ponlijntje', genoemd naar de Volkswagenimporteur. In 1981 is het zuidelijke deel bij Rhenen weer als passagierslijn in gebruik genomen. De spoorlijn is nu grotendeels opgebroken. Van de 31 wachthuisjes zijn er nog enkelen over.

slachtoffers en de linie liep veel schade op. De stad Rhenen en het Gelderse Scherpenzeel veranderden in een ruïne. Ook het centrum van Woudenberg kreeg een voltreffer, maar voor de rest kwamen de dorpen aan Utrechtse kant er redelijk goed vanaf. Wel werden veel boerderijen die in de vuurlinie stonden in de brand gestoken of verwoest. Nog tijdens de oorlog werd begonnen met de wederopbouw van boerderijen, die duidelijk herkenbaar zijn aan hun afwijkende vorm zoals het kop-hals-romptype, dat traditioneel niet in dit gebied voorkomt. Veel wederopbouwpannen in de

traditionele baksteenarchitectuur van de Delftse School dragen in de gevel een gedenksteen waarop een herrijzende leeuw is afgebeeld. De laatste keer dat de Grebbelinie in stelling werd gebracht, was door de Duitse bezetter in de jaren 1944/45. Om zich tegen de oprukkende geallieerde legers te verdedigen begonnen de Duitsers met het inrichten van de 'Pantherstellung', waarvan de Grebbelinie de kern vormde. In korte tijd verrijkte de bouworganisatie Todt de linie met een groot aantal Duitse bunkers. Om aan arbeiders te komen werden in de wijde omgeving razzia's verricht. Ook zette men Nederlandse en Russische krijgsgevangenen uit Kamp Amersfoort en andere interneringskampen in. Het duurde nog tot 10 mei 1945 - vier dagen na de officiële capitulatie van Duitsland - voor de laatste Duitse soldaten zich in Veenendaal overgaven.

Loopgraaf bij Grebbelinie 1939

In 1951 werd de Grebbelinie definitief opgeheven als vestingwerk. Het grootste deel van de linie kwam in 1975 in handen van Staatsbosbeheer. Het gebied is in zijn geheel voorgedragen als rijksmonument. Het is goed ontsloten door een net van wandelpaden die

DE WAARDELOZE GREBBELINIE

Op zaterdag 11 mei constateert H.O.B. Blijdenstijn, inwoner van Amersfoort, in zijn dagboek het volgende:
 " 's Namiddags ga ik kijken naar den Lienderschenweg, waar huizen en boerderijen in brand staan, een vernielingswerk dat reeds dagen duurt en de bedoeling heeft het voorterrein vrij te maken. 't Is een luguber gezicht; de gevels der aardige nieuwe huisjes staan er nog als trieste coulissen; het puin rookt nog; in de verte branden de boerderijen. Wat mij zeer doet ontstellen is, dat er, behalve in 't kanaal en in de sloten, geen water in den helen omtrek te bekennen is. Toen ik daar in Januari schaatste en vond, dat het water toch niet erg hoog stond, verzekerden militairen mij, dat er nog een halve meter bovenop kwam en bij lagen stand van Eem en IJsselmeer had men nog 't enorme oorlogsreservoir van Aschat! Maar nu er water wezen moest, was het er niet. Ik kreeg bange gevoelens en boze vermoedens. Bij het naar huis gaan kwamen drie Duitse vliegtuigen zw- no over Amersfoort en worden fel beschoten. Ik drukte mij plat tegen een huis onder een voorsprong."

Historische foto van een loopgraaf van de Waterlinies 1939

Duitse bunker als onderdeel van de Pantherstellung bij de Grebbelinie

4. DYNAMIEK

4.1 DYNAMIEK VAN DE GELDERSE VALLEI

De Gelderse Vallei is een levend landschap dat te maken heeft met een veelheid aan ontwikkelingen. Het landschap verndert mee met de maatschappij.

Sommige ontwikkelingen worden ingezet vanuit de overheid of grote maatschappelijke of commerciële organisaties. Ze zijn beleidsmatig ingebed en hun betekenis kan de lokale of regionale schaal ver overschrijden. De Omgevingsvisie Provincie Utrecht (1 april 2021) is zo'n beleidsdocument. Hierin wordt middels zeven beleidsthema's richting gegeven aan de ontwikkeling en de bescherming van een gezonde en veilige leefomgeving. In 2050 is de provincie Utrecht een inclusieve en circulaire provincie:

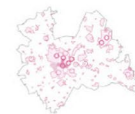
- waarin stad en land gezond zijn;
- die klimaatbestendig en waterrobuust is;
- waarin duurzame energie een plek heeft;
- met vitale steden en dorpen;
- die duurzaam, gezond en veilig bereikbaar is;
- met een levend landschap, erfgoed en cultuur;
- die een toekomstbestendige natuur en landbouw heeft.

Deze zeven thema's vragen om een brede blik. Ze staan niet op zichzelf, maar kennen samenhang en relaties in boven- en ondergrond. Deze zeven thema's worden gezien vanuit het algemene belang, de integrale aanpak en de lange termijn.

Andere ontwikkelingen zijn autonoom, worden van onderaf worden geïnitieerd, vanuit particulieren of lokale organisaties. Ze komen voort uit persoonlijke betrokkenheid met het landschap of het economisch gebruik ervan.

Sommige ontwikkelingen voltrekken zich geleidelijk. De afzonderlijke ingrepen zijn vaak klein van schaal, maar gezamenlijk kunnen ze een grote impact op het landschap hebben. Andere ingrepen zijn grootschalige interventies, die in één keer een grote, sprongsgewijze verandering in het landschap teweegbrengen. Sommige ontwikkelingen voltrekken zich nu al concreet in het veld. Andere bestaan alleen nog op papier. Of het zijn ideeën die al jaren 'in de lucht hangen' en steeds weer de kop opsteken. Al deze ontwikkelingen tezamen geven dynamiek aan het landschap van de Gelderse Vallei.

De ontwikkelingen die in dit hoofdstuk worden aangegeven, betreffen een momentopname. Ze geven een globaal overzicht van wat er in 2022 in de Gelderse Vallei en haar directe omgeving zoal speelt. De beschreven dynamiek is zeker niet sluitend en zal met de jaren veranderen. Doel van de beschrijving is grip te krijgen op het type ontwikkelingen waar dit landschap mee te maken heeft. Daarmee ontstaat inzicht in mogelijke bedreigingen van de kernkwaliteiten van het landschap en de kansen voor de versterking en (door)ontwikkeling hiervan.

Visie provincie Utrecht 2050

Besluit Provinciale Staten, 10 maart 2021

Aanduidingen zijn indicatief
Kaart 4

Stad en land gezond

- • Ontwikkeling groenblauwe en recreatieve structuur
- • Versterken stad/land verbinding

Klimaatbestendig en waterrobuust

- • Tegengaan bodemdaling
- • Aantrekkelijke en toekomstbestendige dijk
- • Klimaatbestendige wateraanvoer
- • Zoekgebied drinkwaterwinning
- • Vasthouden en infiltreren regenwater

Duurzame energie

- • Provincie Utrecht CO₂-neutraal
- • Energielandschap (tijdelijk)

Vitale steden en dorpen

- • Binnenstedelijke en binnendorpse ontwikkeling
- • Prioritaire locatie voor grootschalige integrale ontwikkeling wonen en werken rondom knooppunt
- • Potentiële locatie voor grootschalige integrale ontwikkeling wonen en werken rondom knooppunt
- • Zoekrichting grootschalige integrale ontwikkeling wonen-werken-bereikbaarheid
- • Lange termijn zoekrichting grootschalige integrale ontwikkeling wonen-werken-bereikbaarheid

Duurzaam, gezond en veilig bereikbaar

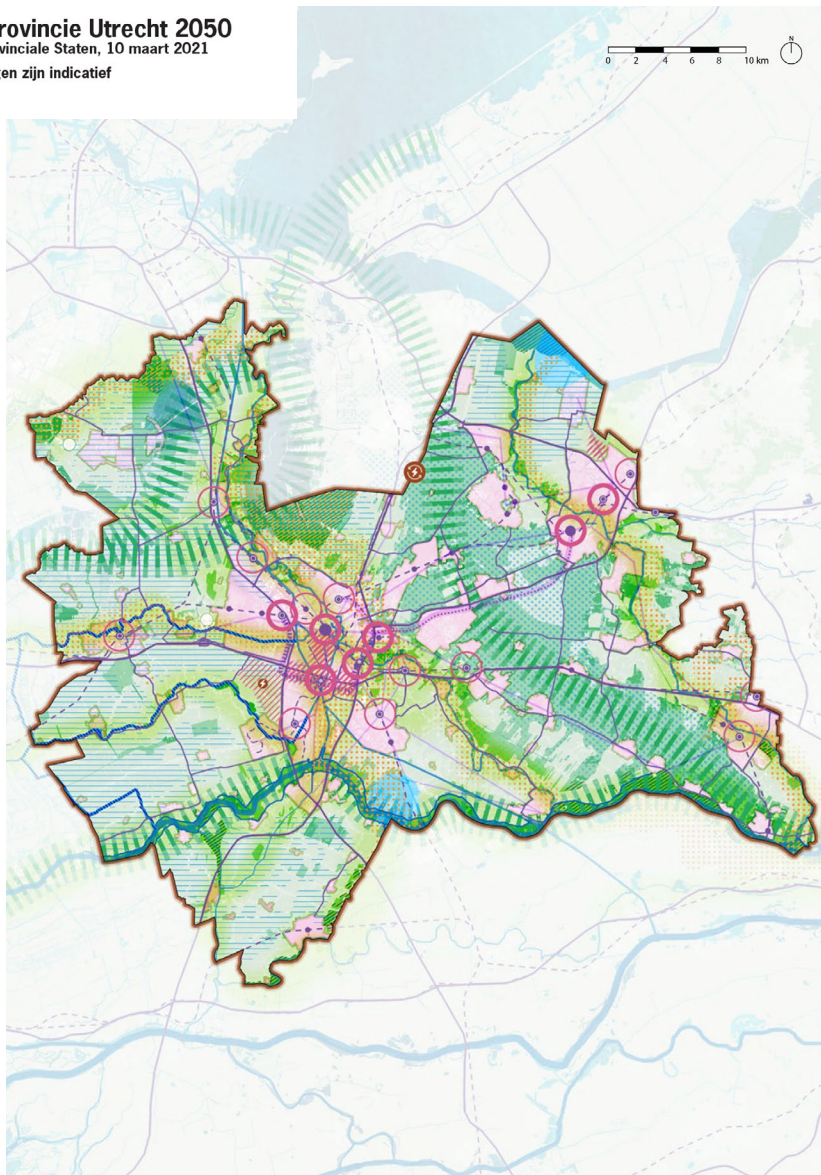
- • Beter benutten spoor- en hoogwaardig OV-netwerk
- • Optimaliseren multimodaal knooppunt
- • Benutten bestaand knooppunt
- • Ontwikkeling nieuw knooppunt
- • Realiseren (snel)fiets routenetwerk
- • Beter benutten hoofdwegenet
- • Beter benutten provinciale wegennet
- • Prioritaire verbinding hoogwaardig OV
- • Nader te verkennen verbinding hoogwaardig OV

Levend landschap, erfgoed en cultuur

- • Verzilveren linie en limes

Toekomstbestendige natuur en landbouw

- • Realiseren en verbeteren Natuurnetwerk Nederland
- • Verbinden groot natuursysteem
- • Koesteren Natura-2000 gebied
- • Transitie naar duurzame landbouw
- • Verkennen duurzame toekomst glastuinbouw

Dit hoofdstuk is bedoeld als een verkenning en heeft daarmee geen formele status. Dat komt omdat elk landschap in ontwikkeling is. Dit is zo altijd geweest en zal altijd zo blijven. De kunst is hoe met deze ontwikkelingen om te gaan. Dit hoofdstuk geeft de dynamiek weer die we op de gehele provincie Utrecht zien afkomen en die van invloed kan zijn op de kernkwaliteiten van het landschap. Het is daarmee nadrukkelijk geen weergave van provinciale plannen of visies, daarvoor verwijzen we naar de Omgevingsvisie. Niet alle genoemde ontwikkelingen zijn immers wenselijk of te voorzien. Door met de huidige beschrijving te onderkennen wat er gaande is, kunnen we toekomstige ontwikkelingen (bij)sturen of afwenden. Daarmee is het een weergave van de gebiedsopgaven voor dit deel van het Utrechtse landschap. Hieronder wordt per functie in het kort de dynamiek beschreven voor de Gelderse Vallei.

Vanuit de zeven beleidsthema's uit de Omgevingsvisie wordt het hieronder in het kort de dynamiek beschreven voor de Gelderse Vallei (teksten tussen accolades), aangevuld met teksten over specifieke ontwikkelingen voor de Gelderse Vallei.

MEER WETEN?

> **Klik hier** voor een link naar:
De download link naar
het interactieve rapport
'Omgevingsvisie Provincie Utrecht'.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

STAD EN LAND GEZOND

“De leefomgeving van de provincie Utrecht biedt veel kansen voor gezond leven. Onze steden en dorpen worden omringd door groene landschappen. Onze provincie heeft per saldo de schoonste economie van Nederland door het dienstverlenende karakter met relatief weinig vervuilende bedrijven. We gebruiken onze leefomgeving echter steeds intensiever. Dit leidt tot afname van de bodem-, water- en milieukwaliteit. De veerkracht van ons bodem- en watersysteem staat onder druk. Er is een toenemende vraag naar drinkwater. Tegelijkertijd neemt de verontreiniging van het drink- en oppervlaktewater door medicijnresten, hormonen en microplastics toe. De afname van fijnstof in de lucht die de afgelopen jaren is opgetreden, vakt af. Stikstofoxiden in de atmosfeer leiden tot de vorming van fijnstof en smog. Dit leidt onder andere tot verschraling van natuurgebieden en afname van biodiversiteit. Zonder extra inspanningen nemen geluid- en lichthinder verder toe. Mensen ervaren, door de toename van inwoners en bezoekers, steeds vaker een gevoel van drukte.”

Recreatie in de Gelderse Vallei

De ontwikkelingen in de recreatie spitsen zich in de Gelderse Vallei met name toe op het verbeteren van het recreatieve routenetwerk en het aanbieden van rust- en pauzevoorzieningen, zowel openbaar als privaat. Er zijn veel initiatieven voor informele paden, zoals klompenpaden. Op en rondom de Grebbeberg en Liniedijk vinden allerlei recreatieve ontwikkelingen plaats. Langs de wandel-, fiets- en kanoroutes op en rondom de Grebbelinie zien we voorzieningen ontstaan zoals rust- en

pauze-, en informatieborden. Rondom de A28, ten noorden van Leusden, neemt de druk op het landschap toe door toenemende recreatieve uitloop vanuit Amersfoort. Hier zijn Bloeidaal en de Schammer aangelegd als gebieden met gecombineerde functies van recreatie, natuur en waterberging. De aangrenzende heuvelrug is een gebied met een relatief hoge gebruiksintensiteit. Er wordt naar gestreefd om de druk te verlagen door deze naar de Gelderse Vallei te verleggen. Het kleinschalige landschap is hier aantrekkelijk voor recreatief medegebruik.

Wij willen dat de ontwikkeling van groen en recreatiemogelijkheden gelijke tred houdt met de bouw van woningen. Er is nog een grote recreatieve opgave in de regio. Om zoveel mogelijk aan deze behoefte tegemoet te komen wordt gezocht naar een combinatie met andere functies in de groene ruimte.

In het Ontwikkelbeeld Regio Amersfoort 2030 – 2040 wordt hier nadere duiding aan gegeven, evenals in het programma Groen Groeit Mee. In het Ontwikkelbeeld wordt o.a. aangegeven dat kansen voor een Groene Valleilint, groene buffers en scheggen worden verkend. Om de eigenheid van de kernen te waarborgen in tijden van verdergaande verstedelijking en om te zorgen voor ecologische verbindingen en ruimte voor recreatie, kunnen groene buffers ingezet worden tussen de grootste kernen. De buffers liggen o.a. tussen Baarn-Soest en Amersfoort-Leusden. Ook scheggen, zones waarin helemaal geen of geen grootschalige verstedelijking mag plaatsvinden, dragen bij aan het versterken van de ruimtelijke karakteristiek van de regio. De scheggen zijn o.a. Stoutenburg, Birkhoven en Den Treek/ Nationaal Park De Utrechtse Heuvelrug. Het Groene Valleilint, een

mogelijke robuuste verbinding tussen Heuvelrug en de Veluwe, schakelt een aantal bestaande natuurgebieden aan elkaar.

In de Verstedelijkingsstrategie Arnhem-Nijmegen-Foodvalley wordt ingezet op 'meer landschap en meer stad'. De contramalm in Foodvalley van het bestaand stedelijk gebied Veenendaal en Rhenen kent een belangrijke natuur en landbouwidentiteit. Het gebied is daarnaast een belangrijk uitloopegebied voor de kernen rondom. Hiervoor kan het gebied, direct nabij de te realiseren woningen, nog meer toegankelijk en doorgankelijk worden gemaakt om zo te gaan functioneren als landschapspark. Ook de randen van het Binnenveld spelen een rol in het beter verbinden van stad en buitengebied, waarvoor de aantrekkelijkheid van de randen nog wel een randvoorwaarde is. Daarnaast zijn de randen van belang voor het verminderen van recreatiedruk op de centraal gelegen natuur, met name wanneer dagrecreatie wordt toegevoegd. Voor de natuur, specifiek voor de uitwisseling van soorten, heeft het gebied versterking nodig op stevige verbindingen met het omliggende landschappen en natuurwaarden, vb de verbinding tussen het Binnenveld en de Utrechtse Heuvelrug. Ook bodemdaling is een aandachtspunt in dit gebied. Voor de aanwezige landbouw ligt er een opgave om te verduurzamen en meer te richten op in- en omliggende natuurwaarden. Dat geldt meer specifiek voor de stikstofdepositie. Voor het realiseren van deze ambities is het opstellen van een gezamenlijke visie op het Binnenveld en de randen de eerste stap.

Donkerte in de Gelderse Vallei

In nachtelijke uren bepaalt verlichting, of juist de afwezigheid daarvan het landschap. Hier kan positief gebruik van worden gemaakt door markante gebouwen zoals bijvoorbeeld kerktorens in dorpen bewust te verlichten. Maar er is ook steeds meer aandacht voor de negatieve kanten van verlichting, zoals horizonvervuiling (zichtbaarheid van lichtbronnen in de verte), de verminderde zichtbaarheid van de sterrenhemel en effecten op de fauna. Eerste winsten kunnen worden behaald door wegverlichting dimbaar te maken, of te zoeken naar andere vormen van aanlichting van het wegdek met een minimale uitstraling naar de omgeving. Naast wegverlichting zijn er ook andere terreinen waar winsten behaald kunnen worden, bijvoorbeeld door beter gerichte verlichting van sportterreinen.

KLIMAATBESTENDIG EN WATERROBUUST

“Utrecht is rijk aan water. De grote variëteit van het watersysteem in onze provincie (bestaande uit rivieren, kanalen, sloten en beken) heeft een belangrijke functie in de wateraanvoer en -afvoer. Op de Utrechtse Heuvelrug infiltreert veel regenwater, een belangrijke bron voor drinkwaterwinning, de (levensmiddelen-) industrie en de natuur- en landbouwgebieden langs de flanken. Met de Klimaatbestendige Wateraanvoer kan bij droogte vanuit het Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek extra zoetwater naar West-Nederland worden aangevoerd. Dit ter voorkoming van onder andere bodemdaling in het veenweidegebied en verzilting in de Hollandsche IJssel. De uiterwaarden langs de Nederrijn en Lek zijn onderdeel van een uniek rivierenlandschap. De Lekdijk en de Grebbedijk beschermen een groot deel van Midden- en West-Nederland tegen overstromingen. Klimaatverandering heeft vele gevolgen voor onze leefomgeving. De winters worden zachter en natter. De zomers worden warmer en droger. Ook komen weer-extremen vaker voor. Heftige regenbuien in korte tijd kunnen vaker leiden tot overstroming en wateroverlast. Lang aanhoudende droogte leidt tot vermindering van de beschikbaarheid van oppervlakte- en grondwater. In de steden is de kans op hittestress het grootst vanwege verdichting en verstening.”

Water in Gelderse vallei

De Gelderse Vallei kampt zowel met verdroging als met wateroverlast. Om wateroverlast tegen te gaan zijn langs het Valleikanaal diverse waterbergingsgebieden aangewezen, waar het water tijdelijk wordt vastgehouden bij heftige regenbuien en vertraagd wordt afgevoerd. Via primaire en regionale keringen wordt de Gelderse Vallei beschermd tegen overstromingen. De Grebbedijk wordt versterkt. Ingezet wordt op een aantrekkelijke en toekomstbestendige dijk die fungeert als verbindend element voor verschillende thema's (zoals water, cultuurhistorie, recreatie en natuur), via een integrale aanpak, waarbij ook de ruimtelijke kwaliteit in het gebied om de dijk wordt versterkt. Dijk en rivierenlandschap kunnen immers bijdragen aan de identiteit en kwaliteit van het Utrechtse landschap. Het Binnenveld is een aandachtsgebied voor tegengaan bodemdaling in het landelijk gebied.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

DUURZAME ENERGIE

"In onze provincie zijn er mogelijkheden voor duurzame energie. De transitie naar een nieuw energiesysteem draagt bij aan het tegengaan van klimaatverandering en aan een duurzaam betaalbaar energiesysteem voor alle inwoners. We gaan toe naar energiebesparing en opwekking uit wind en zon. De huidige opgave binnen de provincie Utrecht is om alternatieven te vinden voor een energieverbruik van 100 Petajoule per jaar. Dit kan via besparing en door ruimte te geven voor duurzame energie. Het benutten van energie uit bodem en water biedt ook potentie voor de energietransitie. Om energie op een veilige en verantwoorde manier uit bodem en water te halen, is een goede ruimtelijke afweging met andere functies vereist. Opwekking, opslag en levering van duurzame energie heeft impact op onze leefomgeving in stad en land. Het vergt zorgvuldige ruimtelijke inpassing. Onze ambitie is om in 2050 een CO₂-neutrale provincie te zijn. Daartoe stimuleren wij allereerst energiebesparing. Elektriciteit en warmte halen we uit duurzame energiebronnen als wind, zon, bodem, water en biomassa. Er zijn grote veranderingen nodig in verschillende sectoren: gebouwde omgeving, bedrijven, mobiliteit en landbouw. Het vraagt opschaling van de inzet van bewezen technologie, de ontwikkeling van innovaties en de toepassing van slimme ruimtelijke combinaties in al deze sectoren. Nieuwe technieken voor duurzame energieopwekking faciliteren wij als ze minder impact op onze leefomgeving hebben. Voor deze technieken bieden we ruimte voor experimenten, mits het gezond en veilig is."

Duurzame energie in Gelderse Vallei

In het nationale Klimaatakkoord is afgesproken om de CO₂-uitstoot sterk te verminderen: in 2030 met de helft ten opzichte van 1990. 30 energieregio's in Nederland onderzoeken waar en hoe het best duurzame elektriciteit op land opgewekt kan worden. In de Regionale Energiestrategie (RES) beschrijft elke energieregio zijn eigen keuzes. Ingezet wordt op het benutten van geschikte daken voor zonnepanelen. Met alleen kleinschalige opwek worden de afspraken niet gehaald. Grootschalige opwek via windturbines met een groot vermogen en zonnevelden is nodig. Om zo spoedig mogelijk en uiterlijk in 2050 CO₂-neutraal te zijn ligt er ook na 2030 een grote opgave voor de opwekking van energie met duurzame energiebronnen.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

VITALE STEDEN EN DORPEN

"Mensen vinden de provincie Utrecht aantrekkelijk om in te wonen en te werken. De regio U16 en de regio Amersfoort behoren tot de meest gespannen woningmarktregio's in Nederland. De grote steden Utrecht en Amersfoort, en ook de andere steden en dorpen in de provincie Utrecht, zijn een populaire vestigingsplaats voor zowel inwoners als bedrijven en groeien snel. Onze provincie heeft de tweede economie van Nederland en is exporteur van zakelijke en financiële diensten aan de rest van ons land. Daarnaast is de provincie sterk op het gebied van ICT, transport en logistiek, life sciences & health en agrifood. De behoefte aan wonen en werken is fors. Door het toenemend aantal huishoudens houdt de druk op de woningmarkt aan. Tot 2050 zijn 170.000 tot 202.000 extra woningen nodig om aan de volledige behoefte te voldoen (bron: Primos 2020). Voor de periode tot 2040 (de scope voor programmeren in de Ontwerp Omgevingsvisie) is de opgave 133.200 tot 165.700 woningen. Voor kleinere kernen speelt het vraagstuk hoe deze kernen vitaal te houden. De werkgelegenheid groeit tot 2050 stevig met naar verwachting 100.000 banen en dat is ook nodig voor een goede woon-werkbalans. Het zoeken naar ruimte voor woningen, werklocaties en voorzieningen hangt samen met het zoeken naar ruimte om onze steden en dorpen gezond, veilig, duurzaam en bereikbaar te maken."

Bebouwing in Gelderse Vallei

Het Ontwikkelbeeld 2030-2040 Regio Amersfoort Centraal! geeft Regio Amersfoort richting ten aanzien van beantwoording van de vraag hoe de groei van wonen en werken op te vangen én hoe tegelijk de bereikbaarheid, leefbaarheid en groene kwaliteiten van de regio behouden en versterkt kunnen worden. Vrijwel alle kernen kennen een of enkele (kleine) nieuwe uitbreidingen van bedrijven of woonlocaties. de dorpen Woudenberg, Scherpenzeel en Renswoude groeien hierdoor steeds meer naar elkaar toe. de open delen tussen deze dorpen langs de N224 dreigen dicht te slibben, waardoor het zicht op het landschap verdwijnt. Een bijzondere ontwikkeling is de gemeentelijke herindeling van de gemeenten Woudenberg en Renswoude met Scherpenzeel. Het grondgebied van gemeente Scherpenzeel komt dan hoogstwaarschijnlijk binnen de provincie Utrecht te liggen. Vooral ten noorden van de hessenweg bij Achterveld (Leusden) en in het gebied ten noorden van Renswoude zijn nieuwe buitenplaatsen en landgoederen in opkomst. Maar dit geldt ook voor andere locaties in de Vallei. ook door deze ontwikkelingen wordt het oorspronkelijke agrarische landschap steeds meer doorspekt met uiteenlopende bebouwingen die impact hebben op het ruimtelijk beeld.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

MEER WETEN?

> **Klik hier** voor een link naar:
Het einddocument van
'Ontwikkelbeeld 2030-2040
Regio Amersfoort Centraal!'

DUURZAAM, GEZOND EN VEILIG BEREIKBAAR

"Onze provincie is centraal gelegen en goed bereikbaar. Zij heeft uitstekende OV-, fiets- en wegverbindingen, ligt aan het drukbevaren Amsterdam-Rijnkanaal en is gelegen nabij mainport Schiphol. Utrecht is de draaischijf van Nederland en mede daardoor dé ontmoetingsplek bij uit- stek. Zo'n acht miljoen mensen zijn in staat om binnen 45 OV-minuten de best bereikbare plek van Nederland te bereiken: Utrecht Centraal Station. Als gevolg van demografische en economische ontwikkelingen is er sprake van een toename van de mobiliteit. De Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse laat zien dat zes van de 11 nationale urgente capaciteitsproblemen (weg en spoor) in 2040 zich in de provincie Utrecht voordoen. Ook op de fietspaden en in de tram en de bus wordt het drukker. Het bestaande infrastructuurnetwerk kan de groei niet opvangen. In onze provincie is de ruimte beperkt. Dit vraagt om een mobiliteitssysteem dat efficiënt met ruimte omgaat en in samenhang met de keuze voor nieuwe woon- en werklocaties wordt ontwikkeld."

Infrastructuur in Gelderse Vallei

De A12 en het spoor doorsnijden het gebied. De verbreding van A12 op het spoor tussen Utrecht en Arnhem heeft niet alleen een ruimtelijke impact, maar ook gevolgen voor de geluidsbelasting van de omgeving. De A28 in het noordwesten van de Vallei zal worden verbreed. In het zuidoosten wordt al jaren gediscussieerd over het al dan niet doortrekken van de A30. Voorlopig lijkt dit niet aan de orde. Naast deze grootschalige infrastructurele ontwikkelingen zijn er regelmatig ideeën om de zogenaamde Pon-lijn tussen Amersfoort en Rhenen weer voor personenvervoer te herstellen. Volgens de laatste berekeningen is dit plan niet rendabel en daarmee opnieuw in de ijskast gezet. bij Woudenberg komt mogelijk nieuwe uitbreiding aan de zuidzijde. dit levert extra verkeersdruk op, die mogelijk door een nieuwe omweg wordt opgevangen. Uit oogpunt van verkeersveiligheid speelt bij veel lokale wegen in de Vallei de vraag naar verbreding. Het steeds groter worden van landbouwvoertuigen levert conflicten op met het overige verkeer. Al deze ontwikkelingen hebben in meer of mindere mate invloed op het omliggende landschap. Wij zetten in op snelfietsroutes vanuit Veenendaal richting Amersfoort (tracé Pon-lijn) en Utrechtse Heuvelrug.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

LEVEND LANDSCHAP, ERFGOED EN CULTUUR

“De provincie Utrecht kent een rijkdom aan landschap, erfgoed en cultuur. Deze rijkdom wordt door inwoners en bezoekers hoog gewaardeerd en is belangrijk voor onze culturele identiteit, welzijn en vestigingsklimaat. In het landelijk gebied onderscheiden we vijf karakteristieke landschappen: Eemland, Gelderse Vallei, Groene Hart, Rivierengebied en Utrechtse Heuvelrug. In deze landschappen liggen aardkundige waarden. Ook wordt onze provincie gekenmerkt door een zeer hoge dichtheid aan historische buitenplaatsen. Het meest bekende zijn de gordels langs de Vecht en de Stichtse Lustwarande. Verder lopen door de provincie Utrecht vier grote voormalige waterlinies, ons militair erfgoed: De Nieuw Hollandse Waterlinie, Grebbelinie, Oude Hollandse Waterlinie en Stelling van Amsterdam. De Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam zijn als de Hollandse Waterlinies Unesco Werelderfgoed.

Ook het archeologisch erfgoed van de Nedergermaanse Limes is Unesco Werelderfgoed. Ten slotte hebben we een gevarieerd en goed bereikbaar cultuuraanbod. Door ruimtelijke veranderingen in onze leefomgeving en door intensief ruimtegebruik staan het landschap en het erfgoed onder druk. Dijkversterkingen, benutting van duurzame energiebronnen, uitbreiding van steden en dorpen, aanleg van nieuwe infrastructuur, intensivering van de landbouw: alles heeft invloed op hoe ons landschap en/of ons erfgoed er uit zien. Onze voornaamste opgave is om de aanwezige waarden te beschermen en te benutten als dragers en aanjagers van omgevingskwaliteit. Een andere belangrijke opgave die we hebben, is het in stand houden van een aantrekkelijke culturele infrastructuur waarin iedereen kan meedoen.”

Erfgoed in Gelderse Vallei

Fysische ontwikkelingen liggen aan de basis van het natuurlijk reliëf en de bodemopbouw in de provincie Utrecht. Veelal spelen ook nu actieve landschapsvormende processen. Aardkundige waarden en monumenten zijn hier aansprekende voorbeelden van.

afbeelding
(fotograaf provincie?)

TOEKOMSTBESTENDIGE NATUUR EN LANDBOUW

“Onze provincie heeft een netwerk met robuuste natuur waarin vier grote diverse systemen liggen: Rivierengebied, Veenweidegebied, Eemvallei en Utrechtse Heuvelrug. Dit netwerk maakt onderdeel uit van het Natuurnetwerk Nederland met daarin verschillende Natura 2000-gebieden. De natuur, de biodiversiteit en de functies die het ecosysteem heeft staan onder druk. De toegenomen stikstofdepositie in natuurgebieden verhoogt de voedselrijkdom en draagt bij aan bodemverzuring. Hierdoor neemt de biodiversiteit af en verdwijnen bijzondere planten en dieren. Ook klimaatverandering heeft invloed op planten en dieren. De waarde van oudere houtopstanden voor CO₂-reductie wordt steeds duidelijker: jonge aanplant zal pas na tientallen jaren structureel hieraan bijdragen. Beleefbare natuur en een groene omgeving worden belangrijker. De landbouw in onze provincie zorgt voor duurzame voeding en is een belangrijke beheerder van ons aantrekkelijke cultuurlandschap. Er is vooral grondgebonden landbouw, melkveehouderij en fruitteelt in de provincie Utrecht aanwezig.. De landbouw staat voor een grote verandering. De transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem is een actueel en urgent thema. Dit in combinatie met een robuust bodem- en watersysteem en versterking van de biodiversiteit. Daarnaast komt tot 2030 in onze provincie circa 1,3 miljoen vierkante meter aan agrarische bebouwing vrij. Bodemdaling in de veenweiden leidt tot CO₂-uitstoot, verdroging van natuur en hogere lasten vanwege het waterbeheer. Dit vraagstuk zorgt voor een spanningsveld in relatie tot een rendabel agrarisch gebruik van

de gronden, de landschappelijke kwaliteit van het landelijk gebied en een robuust bodem- en watersysteem.”

Natuur in het Gelderse Vallei

In Nederland wordt gestaag gewerkt aan het realiseren van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN). De robuuste verbindingzone tussen Utrechtse Heuvelrug en Veluwe, het zogenoemde 'Groene Valleilint', is daar onderdeel van. In het reconstructieplan (2005) is deze zone aangegeven als extensiveringsgebied. ecologie staat hier voorop. daarnaast zijn o.a. alle beken in de Gelderse Vallei, het Valleikanaal en de Ponlijn benoemd als ecologische verbindingzones. De natura 2000 gebieden Groot zandbrink en de blauwe hel zijn aangewezen als zogenaamde top-gebieden. Deze gebieden hebben prioriteit bij verdrogingsbestrijding vanwege hun grote natuurwaarde.

Buiten het NNN spelen in dit gebied de vele beplantingselementen een belangrijke rol. De landschappelijke dooradering betekent een aanzienlijke vergroting van zowel natuurwaarde als landschapsbeleving. Door de ontwikkelingen in de landbouw is sinds 1900 al ruim zeventig procent van deze elementen verdwenen en dit proces gaat nog steeds door.

Om te voldoen aan onze opgave voor verbetering van de biodiversiteit, zetten wij in de Regio Amersfoort in op realisatie van circa 150 hectare natuur in het Natuurnetwerk Nederland en circa 870 hectare in de Groene contour. Voor de regio Foodvalley gaat het nog circa 255 hectare nieuwe natuur, waarvan tien hectare in het Natuurnetwerk Nederland en circa 245 hectare in de Groene contour.

Vanwege internationale verplichtingen wordt gebiedsgericht de komende jaren via een integrale aanpak ingezet op de aanpak van de stikstofproblematiek vanwege Natura 2000 gebieden, het voldoen aan de waterkwaliteitsnormen uit de Kaderrichtlijn water, het nakomen van afspraken uit het Klimaatakkoord om tot CO2 reductie te komen via o.a. opslag van CO2 in bossen en CO2 reductie als gevolg van bodemdaling en de transitie naar kringlooplandbouw met een goed verdienmodel. Dit kan grote impact op het landschap hebben.

Landbouw in Gelderse Vallei

De landbouw in de Gelderse Vallei heeft te maken met dezelfde veranderingen als in de rest van Nederland, zoals schaalvergroting, verbredingen, functieverandering en bedrijfsbeëindiging. Vergroting en veranderende bedrijfsvoering vragen vaak om een groter erf met meer bebouwing en voorzieningen. Erfbeplanting verdwijnt om kavels groter te maken en efficiënter te kunnen bewerken. bij bedrijfsbeëindiging speelt juist de vraag wat er moet gebeuren met het erf. Verbreding van de landbouw speelt een steeds grotere rol en naast het agrarische bedrijf doen nieuwe (recreatieve) functies hun intrede. Maar ook functieverandering van bestaande boerderijen vindt plaats, waarbij de agrarische functie geheel verdwijnt. Het gebied ten zuiden van Scherpenzeel en Renswoude tot aan het spoor is in het Reconstructie plan (2005) een landbouwontwikkelingsgebied geweest. Dit betekent dat hier grote landbouwbedrijven zijn verschenen. Deze grootschalige boerderijen liggen kaal in het veld staan, zonder enige erfbeplanting. Ook zijn stallen geplaatst bij oudere boerderijen, die qua maat en/of verschijningsvorm niet passen

bij het omliggende landschap. In beide gevallen is de landschapskwaliteit van het gebied aangetast. Wij ondersteunen de transitie naar een duurzame landbouw. Daarmee werken we toe naar een rendabele landbouw die circulair, natuurinclusief, klimaatneutraal en diervriendelijk is. Wij stimuleren baanbrekende innovaties op het gebied van circulaire landbouw, voedselproductie en gezondheid. Dat doen we onder andere via het samenwerkingsverband van de Regio Deal Foodvalley. Daarmee levert deze regio een belangrijke bijdrage aan gezond voedsel voor de toekomst.

De Gelderse Vallei biedt vanwege de nauwe verweving van stedelijk en landelijk gebied ook goede mogelijkheden voor het realiseren van korte voedselketens. Naar verwachting verliest in de komende decennia veel agrarische bebouwing zijn oorspronkelijke functie. Door maatwerk en waar mogelijk herbestemming willen wij voorkomen dat dit leidt tot een afnemende ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied. Andere vormen van landbouw zoals Agroforestry/voedselbossen hebben impact op de openheid van landschappen.

Vanwege internationale verplichtingen wordt gebiedsgericht de komende jaren via een integrale aanpak ingezet op de aanpak van de stikstofproblematiek vanwege Natura 2000 gebieden, het voldoen aan de waterkwaliteitsnormen uit de Kaderrichtlijn water, het nakomen van afspraken uit het Klimaatakkoord om tot CO2 reductie te komen via o.a. opslag van CO2 in bossen en CO2 reductie als gevolg van bodemdaling en de transitie naar kringlooplandbouw met een goed verdienmodel. Dit kan impact op het landschap hebben.

DEEL II

WAARDERING

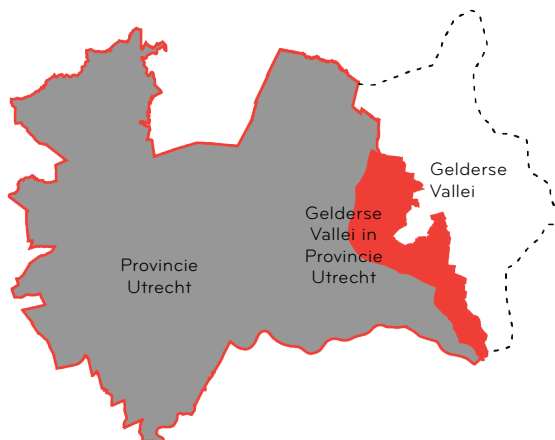
WAT WILLEN WE?

5. KERNKWALITEITEN IN HOOFDLIJNEN

In de Omgevingsvisie Provincie Utrecht zijn voor alle vijf de landschappen de kernkwaliteiten opgenomen.

'Het Utrechtse landschap is mooi, verrassend en veelzijdig. De landschappelijke kwaliteiten en structuren zijn belangrijk voor het goede woon-, werk- en leefklimaat, het vestigingsklimaat en de recreatieve aantrekkelijkheid van de provincie. Landschappelijke kwaliteit is een belangrijk onderdeel van een gezonde leefomgeving. De diversiteit aan Utrechtse landschappen is groot: de extreme openheid van Eemland of de Lopikerwaard, een open plek midden in het bos van de Utrechtse Heuvelrug en de overgang van de historische Grebbeberg naar het robuuste rivierenlandschap van Nederrijn en Lek.'

'Elk Utrechts landschap heeft zijn eigen kwaliteiten die mede richting geven aan de daarin gelegen en omliggende functies en hun ontwikkelingsmogelijkheden. Daarom willen wij op de kernkwaliteiten van de verschillende landschappen voortbouwen en deze door ontwikkelen in onze provincie. Een landschap is geen statisch plaatje; landschap is altijd in ontwikkeling en elk landschap heeft ruimte voor

een vorm van dynamiek. Maar wel op zo'n manier dat de landschapskwaliteit wordt doorontwikkeld en beter beleefbaar wordt, onder andere met behulp van creatieve verbeeldingskracht. In het werken met landschapskwaliteit gaan we uit van een samenspel tussen het beeld (wat zie je), functies (wat gebeurt er) en robuuste structuren (samenhang, relaties).'

'Voor elke ontwikkeling in het landelijk gebied moet aansluiting gevonden worden bij de kernkwaliteiten van het landschap. Voor de open landschappen gelden andere principes dan voor de meer gesloten landschappen. Landschappen vragen om bebouwing die qua maat en schaal passen bij de kernen die in het landelijk gebied gelegen zijn.

Voor de vijf karakteristieke Utrechtse landschappen willen we de kernkwaliteiten door ontwikkelen.' Landschap Rivierengebied heeft de volgende kernkwaliteiten:

- **1. Rijk gevarieerde kleinschaligheid.**
- **2. Stelsel van beken, griften en kanalen.**
- **3. Grebbelinie.**
- **4. Overgang van Stuwwal naar Vallei (luwe flank)**

1. RIJK GEVARIEERDE KLEINSCHALIGHEID

De grote afwisseling in maat en vorm van de ruimtes, in beplantingselementen en landgebruik bepalen het landschapsbeeld. Voortdurend van richting veranderende wegen zorgen samen met de gevarieerde beplanting voor een steeds wisselend perspectief. De combinatie van deze factoren zorgt voor een intiem landschap met een grote recreatie-capaciteit.

2. STELSEL VAN BEKEN, GRIFTEN EN KANALEN

De beken, griften en kanalen vertellen het verhaal over de ontginning van de Gelderse Vallei en de beheersing van het water. Het stelsel van watergangen vormt zowel een netwerk van ecologische verbindingen als een recreatieve structuur.

1. RIJK GEVARIEERDE KLEINSCHALIGHEID

2. STELSEL VAN BEKEN, GRIFTEN EN KANALEN

3. GREBBELINIE

4. OVERGANG VAN STUWWAL NAAR VALLEI (LUWE FLANK)

3. GREBBELINIE

Deze historische verdedigingslinie liep vanaf de Nederrijn tot aan de Zuiderzee. Ze bestond uit een complex van inundatievelden, kades, waterwerken, forten en kleinere militaire objecten. Een groot gebied ten oosten van de liniedijk kon onder water worden gezet. Doordat de linie gebruikmaakte van het bestaande landschap, valt het nauwelijks op. Deze verborgen ligging is het uitgangspunt voor de werking van de linie.

4. OVERGANG VAN STUWWAL NAAR VALLEI (LUWE FLANK)

De stuwwalflank van de Utrechtse Heuvelrug loopt uit in de Gelderse Vallei. De flank heeft grote invloed op het watersysteem van de Gelderse Vallei. Ook de ontwikkeling van de Vallei is mede door de stuwwal bepaald. De Heuvelrug is op veel plekken de enige grote structuur die oriëntatie in het landschap geeft.

MEER WETEN?

> **Klik hier** voor een link naar: Het einddocument voor het 'Beeldkwaliteitsplan Grebbelinie - zien en gezien worden'.

6. ZICHTBAAR LANDSCHAP

Dit hoofdstuk geeft een uitwerking van de ruimtelijke aspecten van de kernkwaliteiten. Wat zijn de principes uit de cultuurhistorische ontwikkeling die dit landschap zo uniek maken? Hoe zijn de kernkwaliteiten in het hedendaagse landschap zichtbaar? Als je in het veld bent, waaraan kun je dan concreet zien dat je in een specifiek landschap bent? Deze uitwerking gaat over beeld en structuur van het huidige landschap, gekeken door de bril van de kernkwaliteiten. Dit is nadrukkelijk een subjectieve analyse, alleen kijkend naar datgene waaraan je de kernkwaliteiten kunt beleven. Wat niet bij de kernkwaliteiten past wordt bewust weggelaten.

In een kort overzicht worden de belangrijkste systemen en mechanismen op een rij gezet die tot de vorming van dit landschap hebben geleid. Dit zijn wat betreft de kernkwaliteiten de essenties uit de verhalen van hoofdstuk 3.

Om de ruimtelijke essentie van de Gelderse Vallei scherp neer te zetten, wordt deze aan de hand van één karakteristieke foto benoemd. Een set van vijf grafische weergaven ofwel 'iconen' verbeeldt vervolgens deze ruimtelijke essentie. Voor elk landschap waarvan een gebiedskatern is opgesteld zijn op basis van ruimtelijke karakteristieken deelgebieden onderscheiden. Voor de Gelderse Vallei zijn dit: Mozaïek, Stroken en Binnenveld.

Na een omschrijving van de deelgebieden wordt kort ingegaan op hun onderlinge samenhang. Vervolgens worden per deelgebied vijf thema's uitgewerkt. Een korte tekst beschrijft hun relatie met de kernkwaliteiten. Daarna worden de vijf thema's in meerdere iconen verder uitgediept.

LUCHTFOTO

- grens katern Gelderse Vallei
- grens provincie Utrecht

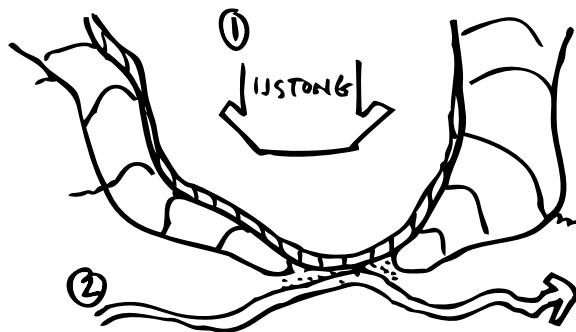

6.1 ESSENTIES VAN DE VERHALEN

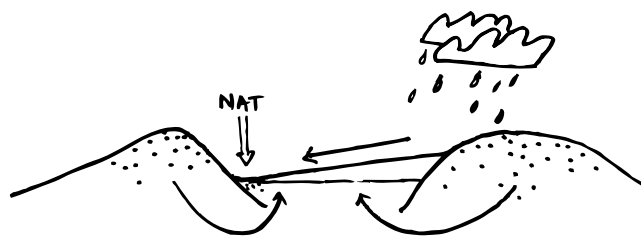
In het eerste deel zijn drie karakteristieke verhalen van de Gelderse Vallei verteld (hoofdstuk 3). Ze geven een indruk van de ontwikkelingen die dit landschap heeft doorgemaakt en hoe de Vallei is geworden tot het landschap dat wij nu zo waarderen. Bij elk verhaal is een kaart getekend met de belangrijkste elementen en structuren die de verhalen van het landschap beleefbaar maken.

Achter het ontstaan van de kenmerkende elementen en structuren in het landschap van de Gelderse Vallei gaan karakteristieke ruimtelijke mechanismen schuil. Dit hoofdstuk laat de belangrijkste van deze mechanismen zien die bepalend zijn geweest voor de vorming van de huidige landschappelijke kwaliteiten van de Gelderse Vallei.

VERMALEDIJD WATER

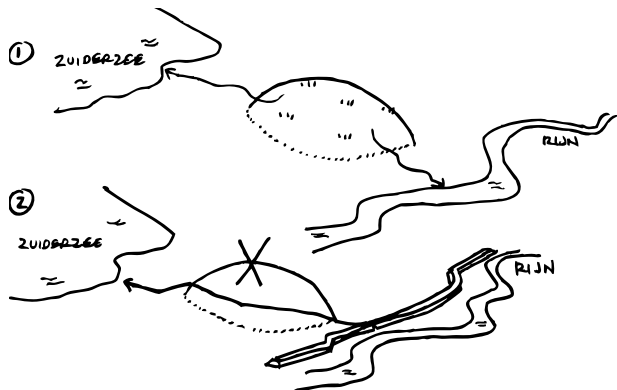
IJstong stuwt één stuwwal op, rivier de Rijn snijdt vervolgens de punt eraf en maakt er twee ruggen van: Heuvelrug en Veluwe

Natte kom tussen de Heuvelrug en Veluwe, met een natte rand langs de Heuvelrug door kwelozijging en afstroming naar het westen in Gelderse Vallei

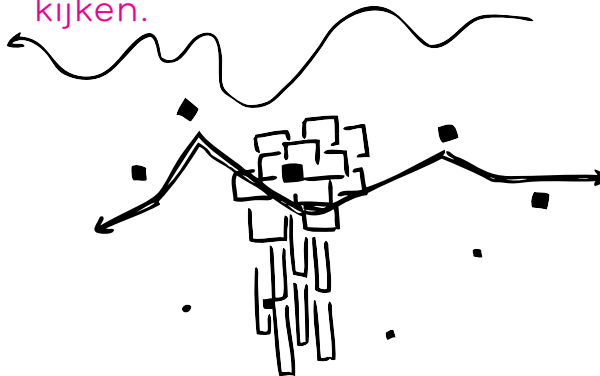

WEERBARSTIG LAND

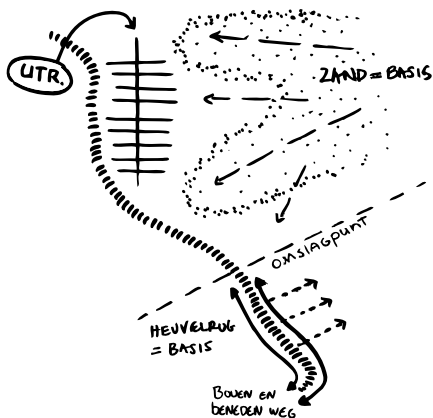

Een aanvankelijke veenkoepel deelde de Gelderse Vallei op in twee stroomgebieden: richting Rijn en richting Zuiderzee. Door ontginning van het veen en aanleg van de Rijndijk stroomt de hele Vallei af naar het noorden

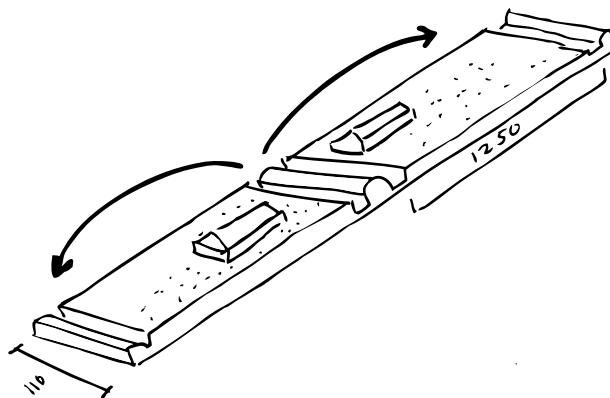
Is deze schets voor iedereen begrijpelijk. Zelfs voor ontwerpers is het even goed kijken.

Ontginning van de kampen: individuele blokontginning op de hogere delen langs de beken, gaat over in stroken in de nattere delen, 'dochterboerderijen' worden bijgeplaatst, verbindingsweg wordt later toegevoegd

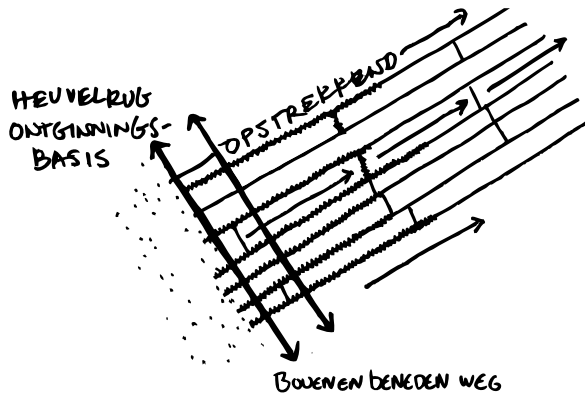

Twee ontginningsrichtingen van de Gelderse Vallei: in het noorden ontgonnen vanuit de zandruggen met de Heuvelrug als achterkant, in het zuiden ontgonnen vanuit de Heuvelrug

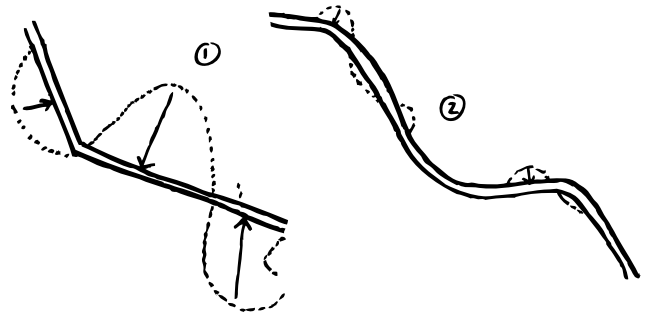

Ontginning van de opstreckende verkaveling rond Leusden door cope-ontginningen: een centrale wetering met aan weerszijde een lint van boerderijen en kavels gebaseerd op de cope-maatvoering (1250 x 110m), aan de achterzijde afgerond met een wetering

WEERBARSTIG LAND

Ontginning vanuit de Heuvelrug in vrije opstek met veel kavelrand beplantingen dichtbij de Heuvelrug

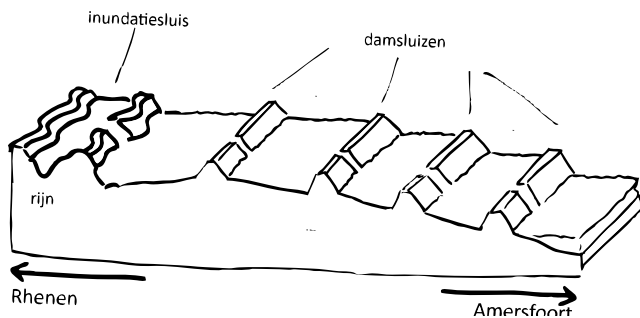

Eeuwenlang vergraven en stroomlijnen van de beken samen met kortsluitingen door kanalen en griften versnellen de afwatering van de Vallei

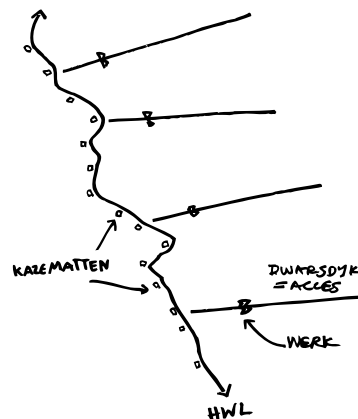

INNEMEN VAN STELLINGEN

Grebbelinie door opeenvolgende inundatiekammen vanaf de Rijn, dwarsdijken en -kades zorgen voor een getrapt systeem van inundatie

Verdediging met vooruitgeschoven aarden werken in de accessen (= dwarsdijken) en kazematten langs de hoofdweerstandslin (= liniedijk)

6.2 RUIMTELIJKE ESSENTIES

De Gelderse Vallei is een gevarieerd, kleinschalig landschap. Een aaneenschakeling van kleinere en grotere ruimten, omsloten door een grote diversiteit aan beplantingsvormen dragen het karakter van het landschap. Ruimten en beplantingen maken samen een groen raamwerk. Voortdurend van richting veranderende wegen zorgen samen met alle beplantingen voor een steeds wisselend perspectief. Het gevarieerde landgebruik, met weilanden, akkers, bosjes en allerlei agrarische nevenfuncties, versterkt de voortdurend veranderende landschapsbeleving. Dorpen

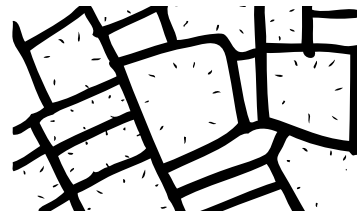
en boerderijen liggen verspreid door het landschap, ingebed in de beplantingen. Oude en nieuwe bebouwing staan fijnkorrelig gemengd door elkaar heen. Ze maken het landschap tegelijkertijd historisch en modern. Beken, Valleikanaal, Grebbelinie en PON-lijn zijn essentieel voor het begrijpen van dit landschap, maar liggen stuk voor stuk verscholen in de rijke beplantingstructuur die de Gelderse Vallei dooradert. Alleen in het zuiden zorgt de hoger gelegen Utrechtse Heuvelrug voor een duidelijke oriëntatie.

BEGRENSEDE RUIMTEN

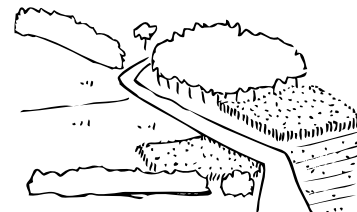
groen raamwerk van aan-
aengeschalde omsloten
ruimten

5 THEMA'S

LANDGEBRUIK

divers landgebruik met
akkers, weiden en bos-
percelen

BEPLANTE WEGEN

beplante wegen met wis-
selend perspectief

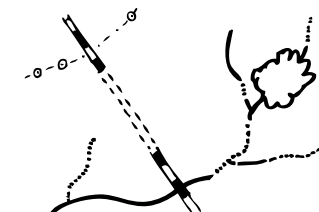
BEBOUWING

historisch gelaagde be-
bouwing, van zeer oud
tot zeer nieuw door
elkaar

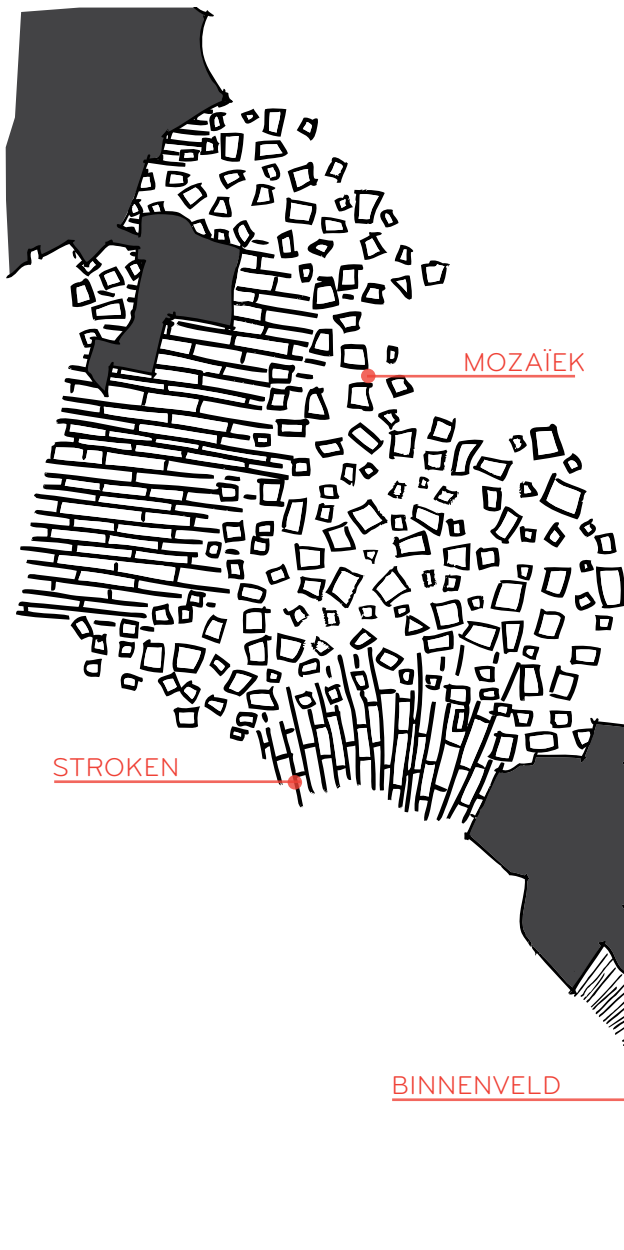

VERBORGEN SYSTEMEN

natuurlijke en cultuurhistorische
systemen als beken, griften en
stellingen liggen verborgen in
het landschap

6.3 DRIE DEELGEBIEDEN

MOZAÏEK

In essentie een halfopen landschap met een grote diversiteit aan beplantingselementen. Steeds in maat en vorm variërende ruimten vormen een mozaïek van kamers. Bomenrijen, lanen, bospercelen, houtwallen en boomgroepen wisselen elkaar voortdurend af en omkaderen akkers, weilanden, tuinbouwpercelen en kwekerijen. Beplante wegen en verscholen beken slingeren door dit mozaïek. Dorpen en erven met oude en nieuwe gebouwen door elkaar liggen verscholen tussen het groen.

STROKEN

In essentie een halfopen landschap van langgerekte ruimten, omzoomd door beplante wegen en kavelgrenzen. Een mix van lanen, rijen knotbomen, houtsingels, bospercelen, grasland en maïsakkers zorgen voor een gevarieerd landschapsbeeld. Beplante wegen en griften lopen met geknikte rechtstanden door het landschap. Erven met oude en nieuwe gebouwen door elkaar liggen in open linten verscholen tussen het groen.

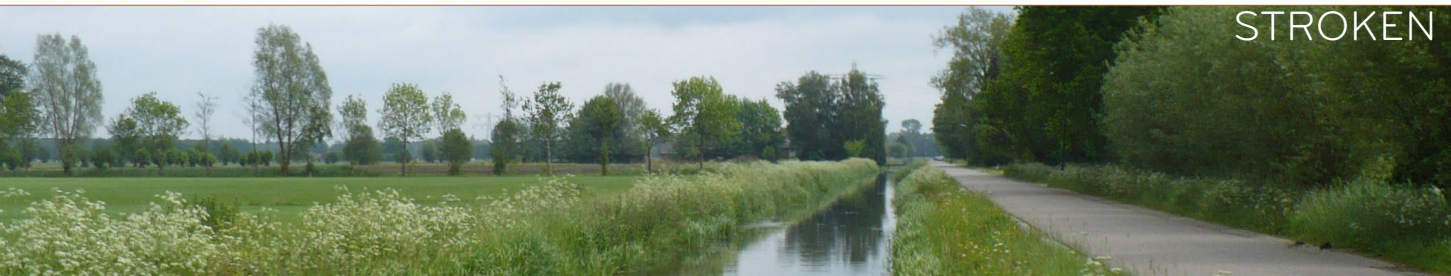
BINNENVELD

In essentie een overgangslandschap van de besloten Heuvelrug naar een open weidegebied rond de Grift. Voortdurend zicht op de hoge beboste Heuvelrug en de laaggelegen grote open ruimte geeft een sterke oost-westoriëntatie. De strokenverkaveling ligt haaks op het reliëf, met lange wegen die loodrecht op de verkaveling lopen en parallelle dwarswegen. De vele weg- en kavelrandbeplanting aan de hoge zijde van de helling verdwijnt in afwaartse richting, evenals de in open linten liggende agrarische bebouwing. Het gemengde landgebruik met weiden, akkers, kwekerijen en bosjes maakt in afwaartse richting van de helling plaats voor nat gras- en hooiland.

MOZAÏEK

STROKEN

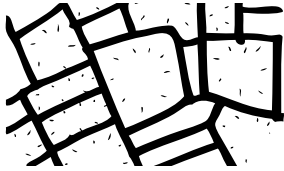

BINNENVELD

5 THEMA'S

TOEGEPAST OP DE DEELGEBIEDEN

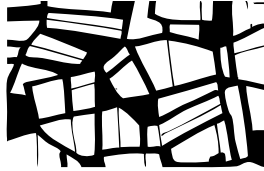
GELDERSE VALLEI

de drager is een groen raamwerk van aaneengeschakelde omsloten ruimten

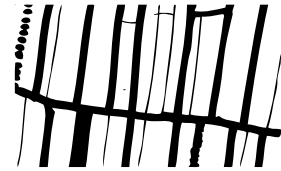
BEGRENSEDE RUIMTEN

MOZAÏEK

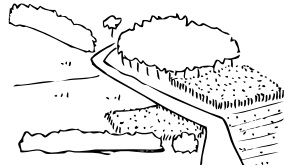

grote afwisseling in vorm en maat van ruimten zorgt voor een labyrintisch effect.

STROKEN

ingekaderde langgerekte open ruimten

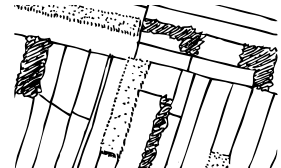

divers landgebruik; weiden, akkers en bospercelen

LANDGEBRUIK

mozaïekverkaveling met divers landgebruik

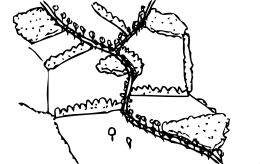

weiden met bospercelen en maisakkers

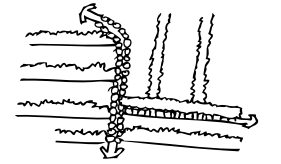

ontsluiting via beplante wegen met wisselend perspectief

BEPLANTE WEGEN

steeds van richting veranderende wegen met wisselend perspectief, voornamelijk aangeplant met eik

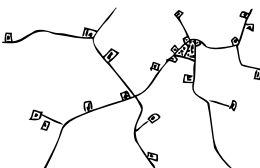

langgerekte infrastructuur met veelal beplanting aan weerszijden en wisselend perspectief

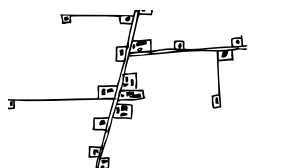

historisch gelaagde bebouwing, van zeer oud tot zeer nieuw

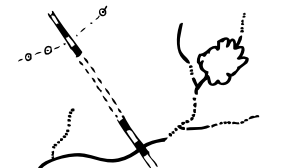
BEBOUWING

verspreide boerenerven en buurtschappen, ingebed in opgaande beplanting.

bebouwing voornamelijk in linten

verscholen in het landschap liggen natuurlijke en cultuurhistorische systemen

VERBORGEN SYSTEMEN

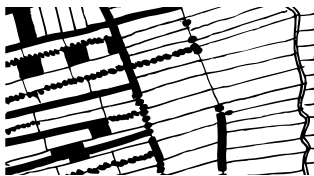
systeem van laaglandbeken als landschap-pelijke onderlegger

rechtgegraven griften en weteringen, rechtgetrokken beekrestanten

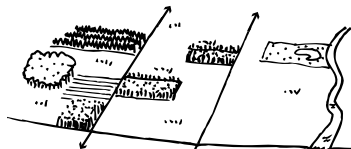

BINNENVELD

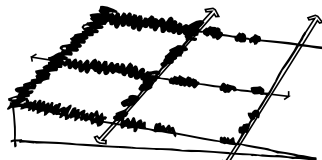

ingekaderde langgerekte ruimten in het westen worden naar oosten toe geheel open

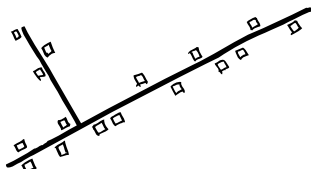
Door de pendikte zijn deze rij schetsen wel heel dominant in het beeld.

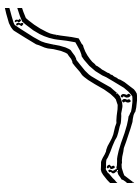
verloop van akkers en weiden in het westen en zuiden naar weiden en hooikand in het lagergelegen oosten

rechte stegen (parallel aan stuwwal) en dwarswegen (haaks) waar hellingafwaarts de wegbeplanting uitdooft

bebouwing op afstand van elkaar in losse, rechte linten

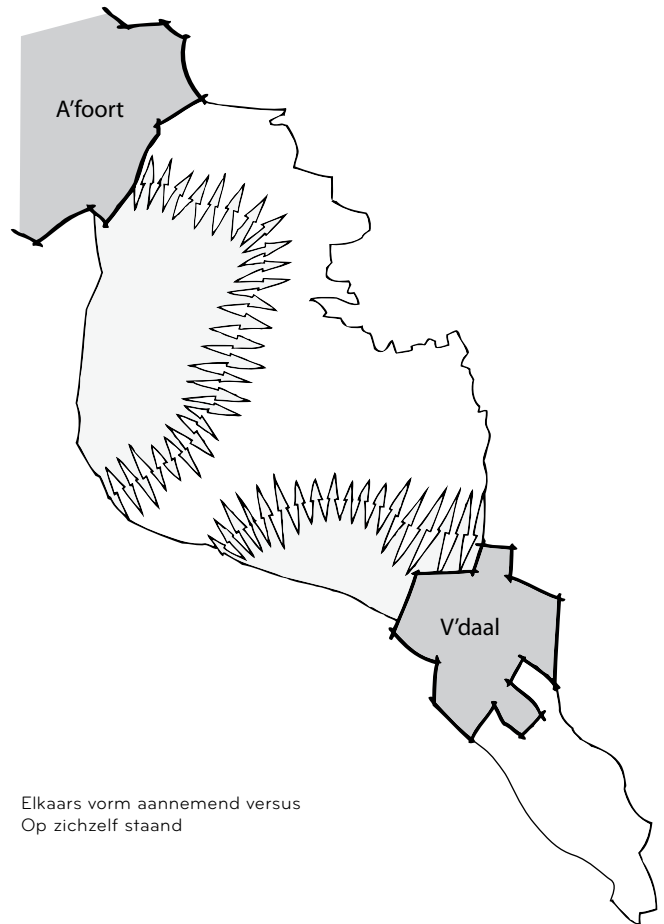
Valleikanaal verborgen in open veld

6.4 SAMENHANG

Het fijnmazige raamwerk van beplantingen met een grote variatie aan omsloten ruimten verschaft een grote samenhang aan de Gelderse Vallei. Lanen, bomenrijen, houtsingels en -wallen, bospercelen, grasland en akkers komen in het hele gebied voor. De schaal van de ruimten, assortiment (beplantingstypes en -soorten) en verhoudingen daarin variëren. De overal aanwezige fijnkorrelige menging van oude en nieuwe bebouwing in erven en dorpen, zorgt eveneens voor samenhang.

Afgezien van de Heuvelrug op de achtergrond, zijn er in de hele Gelderse Vallei geen duidelijk zichtbare structuren die het landschap ordenen. De Vallei wordt dooraderd door fijnmazige structuren van beken, griften, kanaal, Grebbelinie en PON-lijntje. Al deze structuren gaan op in hun omgeving, in het raamwerk van beplantingen en soms ook in de openheid. Ook de verscholen aanwezigheid van deze systemen geeft samenhang aan de Vallei.

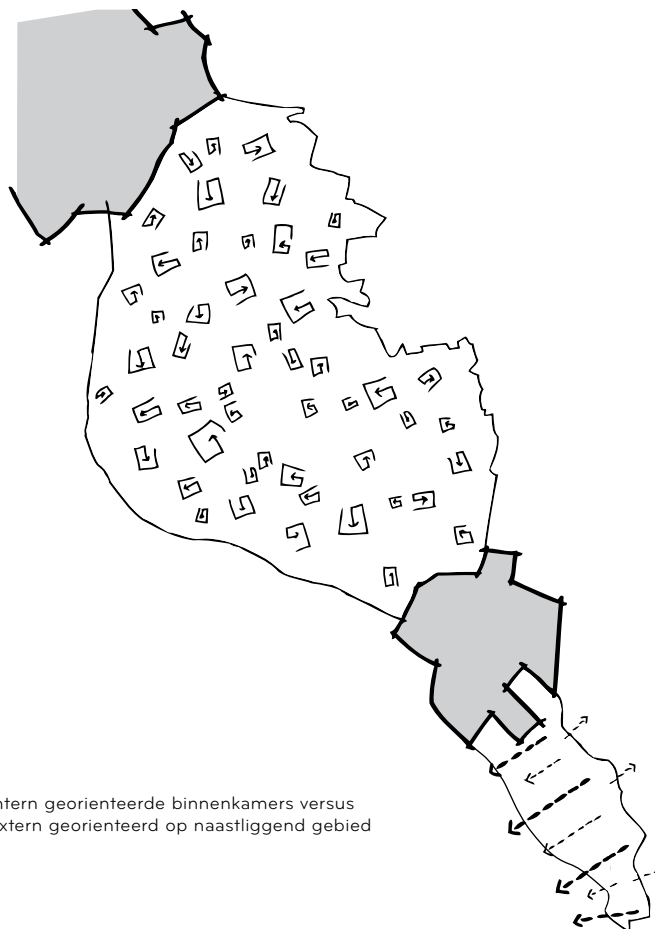
De deelgebieden in de Gelderse Vallei lopen geleidelijk in elkaar over. Ze hebben veel overeenkomstige kenmerken. Veel landschappelijke elementen komen in het hele gebied voor. De elementen zijn hetzelfde, maar omvang, frequentie en gebruik variëren. Door een geleidelijk veranderende samenstelling van elementen ontstaan verschillende deelgebieden. Niet alle elementen veranderen gelijktijdig. De overgangen zijn vloeiend en verschillen vallen pas geleidelijk op, doordat bijvoorbeeld wegen rechter worden, beplantingssoorten veranderen en het landgebruik meer uit grasland bestaat. Met name de deelgebieden Mozaïek en Stroken lopen geleidelijk in elkaar over. Ze kunnen nauwelijks los van elkaar gezien worden. Samen

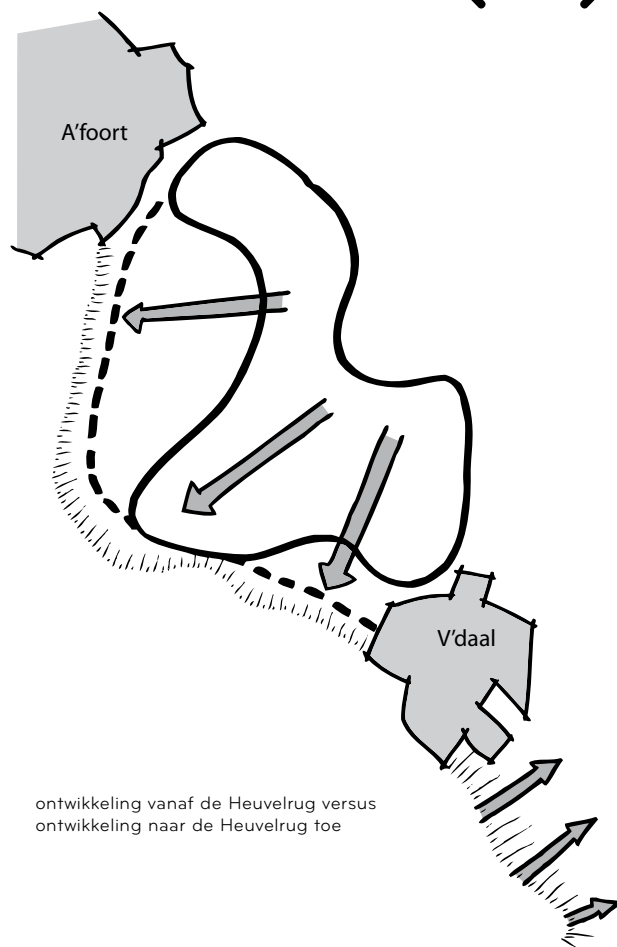
vormen ze het meest herkenbare beeld van de Gelderse Vallei. De grote bebouwingskern van Veenendaal levert een breuk op en maakt dat de geleidelijke overgang niet doorloopt naar het Binnenveld.

Tussen tussen Binnenveld enerzijds en Mozaïek en Stroken anderzijds bestaat ook een wezenlijk verschil. Het Binnenveld heeft het karakteristieke kleinschalige raamwerk van de Gelderse Vallei, maar ook een dominerende

Intern georiënteerde binnenkamers versus
Extern georiënteerd op naastliggend gebied

ontwikkeling vanaf de Heuvelrug versus
ontwikkeling naar de Heuvelrug toe

aanwezigheid van het reliëf en van de Heuvelrug. Daarnaast heeft het Binnenveld een sterke oriëntatie naar buiten. Steeds is de beboste heuvelrug op de achtergrond aanwezig en zijn er doorzichten naar of panoramische uitzichten over de laaggelegen grote open ruimte van de grift. Het kleinschalige landschap van Mozaïek en Stroken is daarentegen juist sterk in zichzelf gekeerd, met slechts af en toe zichtrelaties naar buiten.

De verschillende relatie van de deelgebieden met de Heuvelrug zit ook in hun ontginningsgeschiedenis. Het Binnenveld is vanaf de Heuvelrug de helling af ontwikkeld, terwijl dat voor de rest juist vanuit de Gelderse Vallei naar het westen, richting de Heuvelrug, het geval is. Waar de Heuvelrug ten zuiden van Veenendaal een voorkant is, is ze ten noorden een achterkant.

6.5 RELATIE MET DE KERKNWALITEITEN

In het voorgaande is een verhalende en ruimtelijke analyse van het landschap gemaakt. Dit levert een veelheid aan karakteristieke kenmerken op. Hieronder worden de kenmerken teruggekoppeld naar de eerder gedefinieerde kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei (hst. 5).

1. RIJK GEVARIEERDE KLEINSCHALIGHEID

Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels, die samen een aaneenschakeling van verschillende ruimten vormen. De ruimten hebben een beperkte omvang en zijn steeds wisselend in afmeting en vorm. Dit raamwerk van ruimten en beplantingen vormt de basis van het landschap van de Gelderse Vallei.

De kleinschaligheid van het raamwerk wordt verrijkt door een grote variatie in het landgebruik, beplantingen, erven, gebouwtjes, waterlopen, dijkjes etc.. Het verloop van de wegen en paden geeft bovendien steeds wisselende perspectieven en maakt de beleving van het landschap zeer gevarieerd.

De gevarieerde kleinschaligheid kent in elk deelgebied van de Gelderse Vallei een iets andere invulling. Het Mozaïek kent afwisselende vormen en afmetingen van de kavels en ruimten. Dit geeft het de uitstraling van een labyrint. In de Stroken heerst ordening vanwege de eenduidigheid in richting van de kavels, hoewel er nog steeds sprake is van variatie. In het Binnenveld is het landschap meer open. Het landschap is overzichtelijker. De kavels met beperkte omvang, afwisseling in de kleuren van het grasland en beplante slootranden zorgen nog steeds voor gevarieerde kleinschaligheid, maar is subtieler.

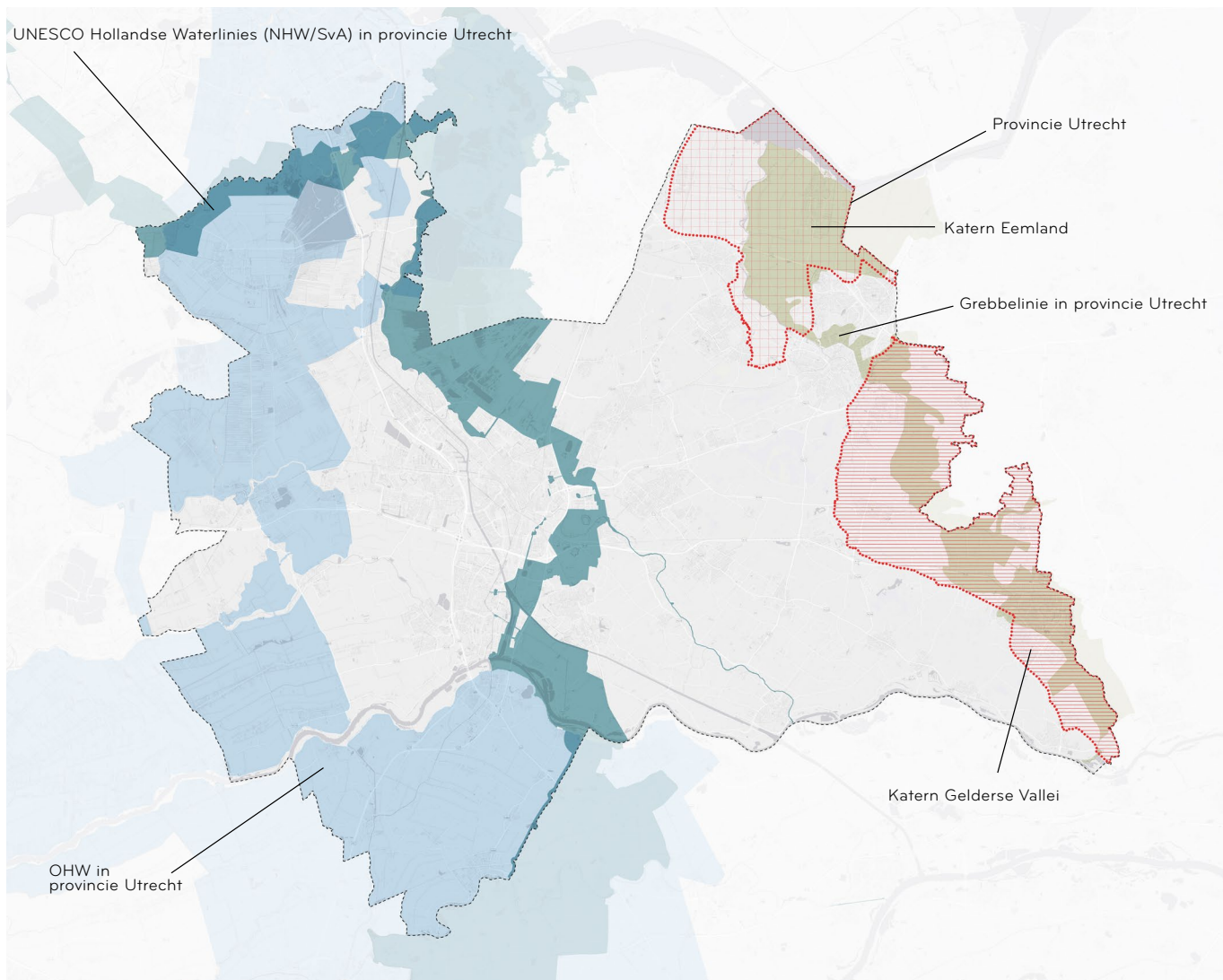
2. STELSEL VAN BEKEN, GRIFTEN EN KANALEN

De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap te begrijpen. In de beleving zijn ze echter geen dragers van het landschap. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk, met dezelfde soorten beplantingen. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn en oriëntatiepunten in de Gelderse Vallei vormen.

Beken, griften en kanalen zijn in alle deelgebieden aanwezig. Wel zijn er accentverschillen. De beken zijn meer kenmerkend voor het Mozaïek, terwijl de griften meer in de Stroken voorkomen. Het Binnenveld heeft juist een tot grift vergraven beek. Het Valleikanaal gaat door alle deelgebieden heen, wat bijdraagt aan de kleinschalige variatie in de beleving ervan.

3. GREBBELINIE

De doorgaande lijnen van de Grebbelinie, de dijk en het kanaal, hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. Dijk en kanaal lopen bovendien soms los van elkaar door het landschap, wat bijdraagt aan de gevarieerde kleinschaligheid. Ook de forten en inundatievelden liggen verborgen in het landschap. De forten gaan op in het beplante raamwerk. De grotere open ruimten in het raamwerk liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

4. OVERGANG VAN STUWWAL NAAR VALLEI (LUWE FLANK)

De kernkwaliteit van de stuwwalflank is het meest opvallend aanwezig in het deelgebied Binnenveld. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar en structureert de inrichting en beleving van het deelgebied.

Naar het noorden toe wordt de stuwwalflank steeds minder visueel bepalend in het landschap. Alleen als de ruimten binnen het raamwerk groter zijn, is de Heuvelrug op afstand te zien. Ook is de overgang tussen Heuvelrug en Gelderse Vallei minder opvallend. De besloten Heuvelrug gaat over in het half-open landschap van de Stroken en Mozaïek, zonder een voortzetting naar grote openheid zoals bij het Binnenveld. De overgang is niet op afstand zichtbaar. Bewegend door het gebied is de overgang wel duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik, geur en hoeveelheid bos.

Daarnaast is de flank als een verborgen systeem structurerend voor de deelgebieden. Stroken komen alleen voor langs de flank, waar kwelwater in de van oorsprong nattere gebieden opzigt. Het Mozaïek ligt ook op afstand van de flank.

6.6 AMBITIES GELDERSE VALLEI

De provincie Utrecht hecht veel waarde aan de landschappelijke kwaliteiten van de Gelderse Vallei. Daarom heeft ze de ambitie om deze kwaliteiten te waarborgen en te ontwikkelen. Met dit gebiedskatern wil de provincie inspiratie en houvast bieden voor het omgaan met ontwikkelingen en zo de landschappelijke kwaliteiten veiligstellen. In essentie komt dit neer op het beleefbaar houden van de ruimtelijke en verhalende kwaliteiten van de Gelderse Vallei, zoals die in hoofdstuk 6 zijn aangegeven en in hoofdstuk 8 worden uitgewerkt. Maar dat wil niet zeggen dat overall evenveel aandacht voor nodig is. Sommige kenmerken zijn belangrijker voor het unieke karakter van dit landschap dan andere. En sommige aspecten van de kernkwaliteiten zijn sterker aanwezig en beleefbaar dan andere.

Het onderscheiden van de ruimtelijke en de verhalende aspecten van het landschap is een goed middel om de kernkwaliteiten uit te werken en praktisch hanteerbaar te maken. Maar uiteindelijk zijn ze niet los van elkaar te zien. De beleving van het landschap bestaat uit de ruimte én het verhaal. In de ambitie worden de ruimtelijke en verhalende kwaliteiten van het landschap in hun onderlinge samenhang bekeken. De ambitie wordt verbeeld met een integrale kaart, waarin beide kwaliteiten bijeen zijn gebracht.

De provincie Utrecht geeft de volgende uitwerking aan de landschappelijke kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei.

In het voornamelijk agrarische landschap van de Gelderse Vallei is het lastig om je te oriënteren. Alleen de Utrechtse Heuvelrug geeft een duidelijk punt van herkenning; dit geldt vooral in het Binnenveld. Het gebied is rijkgevarieerd door afwisseling van bebouwing, bosjes, lanen, agrarische percelen met houtwallen en -singels op de kavelgrenzen. De open ruimten verschillen van maat en schaal.

Verborgen in de Vallei liggen lijnstructuren als beken, kanalen, griften, de Grebbelinie en de Ponlijn. Ook landgoederen, kastelen en forten liggen min of meer verscholen in het landschap. Op sommige plekken zijn ze plotseling zichtbaar, wat het bijzondere elementen in het landschap maakt.

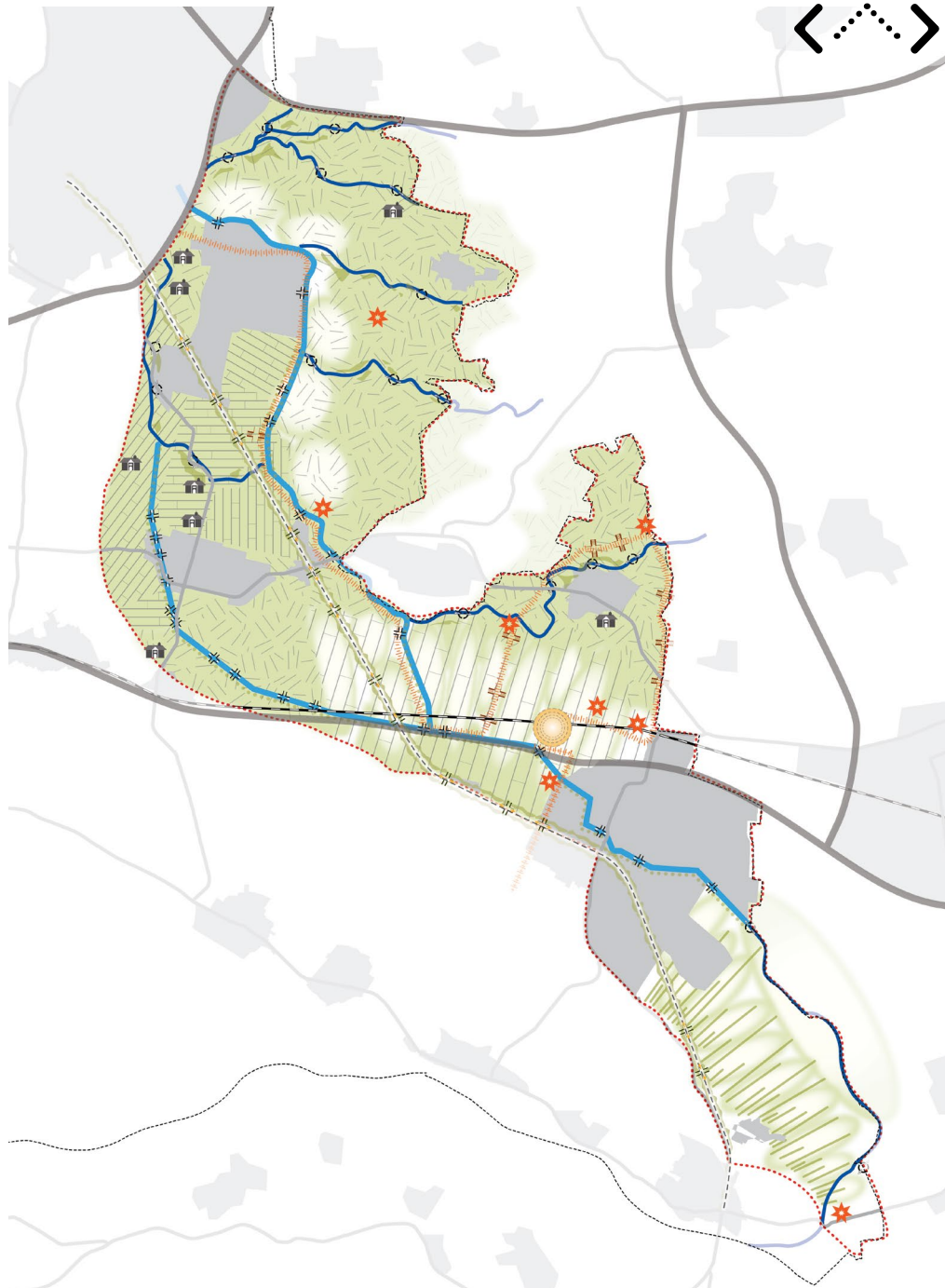
Veel landschapselementen die hun functie hebben verloren zijn verwijderd. Daarom is het landschap meer open geworden. De oorspronkelijke kleinschaligheid die de Gelderse Vallei juist zo aantrekkelijk maakt, dreigt hierdoor verloren te gaan.

In de Vallei zijn drie deelgebieden te onderscheiden: Mozaïek, Stroken en Binnenveld. Elk gebied heeft haar eigen sfeer en identiteit.

AMBITIEKAART

De ambitiekaart kan alleen geïnterpreteerd worden met de tekst van dit hoofdstuk

- kleinschalig mozaiek
- kleinschalige stroken
- grootschaliger stroken
- stroken op de flank
- relatief grotere open ruimte
- natuurlijke watergang
- kruising met natuurlijke watergang
- gegraven watergang
- kruising met gegraven watergang
- liniedijk
- kruising met liniedijk
- fort
- Emminkhuizerberg
- oude spoorlijn
- kruising oude spoorlijn
- landgoed
- stedelijk gebied
- snelweg
- hoofd spoorlijn
- aandachtsgebieden
- grens katern Gelderse Vallei
- grens provincie Utrecht

VERSTERKEN GEBIEDSIDENTITEIT

Voor de Gelderse Vallei heeft provincie Utrecht zelf de volgende kernkwaliteiten vastgesteld (zie tevens hoofdstuk 5):

- 1. Rijk gevarieerde kleinschaligheid**
- 2. Stelsel van beken, griften en kanalen**
- 3. Grebbelinie**
- 4. Overgang van Stuwwal naar Vallei (luwe flank)**

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt:

Het waarborgen, versterken en ontwikkelen van de contrasten in de drie deelgebieden: Mozaïek, Stroken en het Binnenveld. De verborgen structuren moeten behouden blijven en bijzondere aandacht krijgen door ze plaatselijk te accentueren.

De provincie ondersteunt het unieke karakter van het gebied door de ambities te richten op de meest onderscheidende kenmerken ten opzichte van de andere Utrechtse landschappen. Dit betekent dat de provincie haar ambities met betrekking tot de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei toespitst op drie zaken:

- 1. Versterken van de gebiedsidentiteit in de deelgebieden**
- 2. Het behouden van de verborgen structuren**
- 3. Bijzondere aandacht voor drie gebieden**

Mozaïek en Stroken

De deelgebieden Mozaïek en Stroken hebben veel met elkaar gemeen. Beide zijn van oudsher kleinschalig van opzet. De wegen zijn voorzien van boombeplanting, veel kavelgrenzen zijn beplant en tussen de agrarische percelen liggen (kleine) bospercelen. Toch zorgt de mozaïekverkaveling voor een andere beleving en sfeer dan de langgerekte strokenverkaveling. Dit wordt voornamelijk bepaald door de vormen van de ruimten, de plek van de bebouwing (verspreid versus in linten) en de verschillende typen landschapselementen. Op de overgangen lopen de deelgebieden geleidelijk in elkaar over.

Het landschap van de deelgebieden Mozaïek en Stroken vraagt om het versterken van de kleinschaligheid. Daarbinnen moet het contrast tussen beide gebieden worden geaccentueerd.

Mozaïek

Het landschap in dit deelgebied dankt zijn ontstaan vooral aan individuele ontginningen. De bebouwing ligt van oudsher op de 'hogere en drogere' dekzandruggen. Elke kavelgrens bestaat uit beplantingselementen die als veekering of voor brandhout dienden. De beken kronkelen van oost naar west en de dorpen liggen langs de oude doorgaande (hessen-)wegen, parallel aan de beken. Zo is een halfopen kleinschalig landschap met een onregelmatige verkaveling en vele landschapselementen ontstaan.

Het landschap van het deelgebied Mozaïek in de Gelderse Vallei vraagt om:

- **verdichting van het landschappelijk raamwerk door:**
  - **het intensiever accentueren van agrarische perceelsgrenzen met landschapselementen, zoals houtwallen (vnl. eik);**
  - **wegen te voorzien van bomen (vooral de oude wegen of Hessenwegen op de zandruggen);**
  - **het stimuleren van meer afwisseling van weilanden, akkers en bospercelen in het landgebruik;**
  - **het stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe landgoederen, in de vorm van een hoofdgebouw en bijgebouwen of een boerderijensemble;**
  - **uitzondering hierop vormen de inundatievelden langs het Valleikanaal, waar het raamwerk grootschaliger is. Dankzij de open ruimten ten opzichte van het omliggende landschap komt de Grebbelinie hier goed tot zijn recht.**
- **het intact houden van de onregelmatige mozaïekverkaveling;**
- **compacte dorpen of verspreide bebouwing**

langs wegen (voornamelijk op dekzandruggen);

- **afstemming van bedrijfsvergroting op maat en schaal van het landschap.**

Stroken

In de omgeving van Leusden, Woudenberg en Veenendaal lag vroeger veen. Daar zijn op sommige plekken nog restanten van aanwezig. De meeste gebieden zijn planmatig ontgonnen volgens het principe van de strokenverkaveling. De dorpen zijn ontstaan vanuit boerderijlinten. Om het gebied te ontwateren en turf af te voeren zijn hier rechte, zogenoemde griften aangelegd. Net als in het deelgebied Mozaïek is hier een halfopen kleinschalig landschap met vele landschapselementen ontstaan, maar dit gebied is natter (te zien aan meer weilanden) en er is verkaveld in stroken.

Ten zuiden van Scherpenzeel en Renswoude is een landbouwontwikkelingsgebied (LOG) aangewezen, dat ruimte biedt aan intensieve veehouderij. Dit gebied is grootschaliger van opzet.

Het landschap van het deelgebied Stroken in de Gelderse Vallei vraagt om:

- **verdichting van het landschappelijk raamwerk door:**
  - **het intensiever accentueren van agrarische perceelsgrenzen met landschapselementen, zoals houtsingels (vnl. els) of knotwilgen;**
  - **oude wegen te voorzien van bomen;**
  - **het behouden of versterken van meer afwisseling tussen weilanden (vnl. grondgebonden landbouw), akkers en bospercelen in het landgebruik;**
  - **het stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe landgoederen, bestaande uit een**

hoofdgebouw en bijgebouwen;

- **uitzondering hierop vormen de inundatievelden langs het Valleikanaal, waar het raamwerk grootschaliger is. Dankzij de open ruimten ten opzichte van het omliggende landschap komt de Grebbelinie hier goed tot zijn recht.**
- **het instandhouden van langgerekte percelen;**
- **compacte dorpen of open linten langs wegen;**
- **afstemming van bedrijfsvergroting op maat en schaal van het landschap;**
- **versterken van grotere, langgerekte ruimten in het landbouwontwikkelingsgebied. Het raamwerk is grootschalig en wordt bepaald door wegbeplanting, erfbeplantingen en kavelgrensbeplantingen. Bedrijven voegen zich in de schaal van het gebied;**
- **een onbeplante snelweg A12 en spoorlijn; beide zijn te gast in het landschap. De grote langgerekte ruimten met kavelgrensbeplantingen loodrecht op de snelweg moeten bepalend zijn voor het landschappelijk beeld.**

bebouwingsconcentraties. Alleen in het noorden is Veenendaal de laatste decennia uitgegroeid tot een grote kern.

Het landschap van het deelgebied Binnenveld vraagt om het versterken van de overgang van 'open' naar 'meer besloten'.

Binnenveld

In het zuidelijke deel tussen de beboste stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe ligt een bijzonder gebied: het Binnenveld. Aan de Utrechtse kant is dit deelgebied ontgonnen vanuit de flank van de Heuvelrug. Het centrale deel van het Binnenveld, aan weerszijden van de Griff en het Valleikanaal, is zeer open. Op de overgang van dit open veld naar de beboste Heuvelrug neemt de verdichting toe. Er is meer bebouwing, meer beplanting en een intensiever landgebruik. In tegenstelling tot de flank aan de Gelderse kant, vinden we hier geen grote

BEHOUD VAN DE VERBORGEN STRUCTUREN

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **meer contrast in de verdichting van het landschappelijk raamwerk door:**
  - **het intensief accentueren van agrarische perceelsgrenzen in het westen met landschapselementen, zoals houtwallen, houtsingels en knotbomen en dit naar het oosten toe geleidelijk achterwege te laten om de openheid meer tot uitdrukking te laten komen;**
  - **wegen dwars op de Heuvelrug te voorzien van bomen in het westen en onbeplant te laten in het oosten zodat een geleidelijke overgang ontstaat;**
  - **het behouden van de afwisseling in landgebruik door een geleidelijke overgang van akkers, kwekerijen e.d. in het westen naar weilanden in het oosten;**
  - **het stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe landgoederen dicht tegen de Heuvelrug, bestaande uit een hoofdgebouw en bijgebouwen of boerderijensembles.**
- **het instandhouden van langgerekte percelen en van de bijzondere verkaveling van de Meent. Behoud van het slotenpatroon;**
- **het versterken van het verschil in de verdichting van lintbebouwing van oost naar west (van extensief naar intensief). Een enkel compact dorp blijft als zodanig behouden;**
- **afstemming van bedrijfsvergroting op maat en**

- **schaal van het landschap;**
- **het behoud van zichtlijnen dwars op de Heuvelrug;**
- **het behoud van het zicht over de velden, dus de openheid tussen Griff en Maatsteeg. Hier past geen bebouwing of opgaande beplantingen, met uitzondering van een beperkte hoeveelheid natuurlijke opslag langs de Griff.**

In de Vallei liggen lijnvormige elementen verborgen: beken (natuurlijke waterlopen), kanalen en griften (gegraven waterlopen), de spoorlijn Amersfoort- A12 en de Grebbelinie. Andere verborgen elementen in het gebied zijn de landgoederen, kastelen en forten. Een specifiek element is de Emminkhuizenberg, die we hier toevoegen als verborgen structuur omdat dit een 'verdwaald stukje' stuwwal is. Verborgen structuren hebben elk hun eigen verhaal en liggen min of meer onopvallend in het landschap. Alleen bij nadere verkenning geven ze hun ware identiteit prijs.

De verborgen structuren moeten verscholen blijven, maar plaatselijk beleefbaar worden gemaakt. Door ze te accentueren op plekken waar ze wegen, fiets- en wandelpaden kruisen, worden de structuren herkenbaar en vergroten hiermee de leesbaarheid van het landschap.

Behoud van continuïteit en versterking van het profiel van lijnvormige elementen

Voor beken, kanalen en griften vraagt het landschap van de Gelderse Vallei om:

- **het versterken van het natuurlijk karakter van beken, met als uitgangspunten een wisselende breedte en gevarieerde, natuurlijke beekbegeleidende beplanting;**
- **het behouden van het strakke, gegraven karakter van griften en kanalen, met mogelijke accentuering door een strakke beplantingsstructuur (bomenrij);**
- **het behouden van het strakke profiel van de vergraven stukken beek die onderdeel zijn geworden van het Valleikanaal, met versterking hiervan door een gevarieerde, natuurlijke beplanting.**

Voor de spoorlijn Amersfoort-A12 vraagt het landschap van de Gelderse Vallei om:

Het behouden en versterken van een robuuste beplanting. De spoorlijn blijft ingebed in het groen. Alleen op kruisingen is deze beleefbaar.

Voor de Grebbelinie vraagt het landschap van de Gelderse Vallei om:

- **het versterken van het samenhangend geheel (Grebbelinie met forten en werken). De Handreiking Grebbelinie dient als inspiratiebron ter versterking van het totale ensemble;**
- **het behoud van de liniedijk en de slaperdijk als dijklichamen in de deelgebieden Mozaïek en Stroken. Daar waar de dijk verdwenen is, moet een verwijzing naar het verleden worden gemaakt. De beplanting op de dijk bestaat uit forse bomen en spontane opslag.**

De inundatiegebieden zijn grootschaliger ten opzichte van het omliggende landschap.

Grottere open ruimten langs het Valleikanaal accentueren de Grebbelinie;

- **inundatievelden aan beide zijden van de Grift (watertoevoer) in het Binnenveld. De openheid blijft gehandhaafd, maar door het stimuleren van natuurvriendelijke oevers wordt de Grift benadrukt. Fiets- en wandelpaden liggen hier aan de westzijde;**
- **het behoud van de doorgaande beplante dijk;**
- **het behouden of versterken van de wandelroute op of langs de liniedijk;**
- **het toegankelijk houden of maken van de keerkades. De kruin van de dijk is toegankelijk voor wandelaars. De taluds bestaan uit hakhout;**
- **het behoud van de koppeling van een fietspad aan het Valleikanaal (grotendeels oostkant, Binnenveld westkant) en daarmee aan de linie.**

Verbetering herkenbaarheid van kruisingen van infrastructuur met lijnelementen

De locaties waar wegen en paden de beken, kanalen, griften, de spoorlijn Amersfoort-A12 en/of de Grebbelinie kruisen, moeten worden geaccentueerd.

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **de kruisingen een specifieke vorm te geven (dit is een nadere ontwerpogave);**
- **beken, kanalen en griften op kruisingen met wegen herkenbaar te maken door bruggen. Door per type weg of waterloop differentiatie aan te brengen worden verschillen zichtbaar;**
- **een eigen vormgeving voor coupures in de Grebbelinie;**

BIJZONDERE AANDACHT VOOR DRIE GEBIEDEN

- **kruisingen met de spoorlijn Amersfoort-A12 te markeren.**

Versterking van landgoederen, kastelen, forten en de Emminkhuizerberg als belangrijke herkenningspunten

De landgoederen en kastelen staan veelal op strategische plekken op de flanken van de Heuvelrug en de grens met Gelderland. De Grebbelinie met de forten vormen een belangrijke militaire verdedigingslijn in het landschap. Bovendien is dit de enige lijn waar ooit gevochten is. De Emminkhuizerberg is als open akker zichtbaar in het landschap, maar wordt niet herkend als een geïsoleerd stukje stuwwal. Het is een aardkundig monument en verdient meer aandacht.

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **het versterken van grote, oude landgoederen en kastelen als herkenbare elementen. Zichtlijnen, waterassen, lanen en landschapsparken moeten behouden blijven, evenals de bijbehorende pachtboerderijen. Kasteel Renswoude met bijbehorende bebouwing is uniek en moet als historisch ensemble blijven bestaan;**
- **het behouden van forten als bijzondere herkenningspunten binnen de Grebbelinie. Versterking van de herkenbaarheid in het landschap is wenselijk. Zie hiervoor de Handreiking Grebbelinie;**
- **het vanuit de omgeving zichtbaar blijven van de Emminkhuizerberg als open akker;**
- **het verbeteren van de informatievoorziening voor alle herkenningspunten.**

Woudenberg-Scherpenzeel-Renswoude

De dorpen zijn in de loop der jaren sterk

gegroeid en dreigen tegen elkaar aan te groeien. Vanuit de wens om grote hoeveelheden verkeer uit het dorpshart te weren zijn nieuwe rondwegen ontstaan of deze zijn in ontwikkeling. Het doorgaande karakter van de oude weg door de dorpen is hierdoor verloren gegaan.

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **het waarborgen van de individuele dorpskernen en behoud van doorzichten op het landschap ertussen. Mede door het feit dat de wegen tussen de dorpen de verborgen structuren kruisen, mag op die plaatsen geen uitbreiding plaatsvinden;**
- **het versterken van de (oude) doorgaande weg door het oorspronkelijke tracé met bomen te accentueren. De rondwegen zijn functioneel maar landschappelijk ondergeschikt. Het omliggende landschap is hier bepalend voor de groene inrichting van de weg. Dit betekent dat (oude) kavelgrenzen met bijbehorend groen de basis vormen voor het beplantingspatroon langs de weg;**
- **aandacht voor de kruisingen van de weg met verborgen structuren, zoals Woudenbergse Griff, Ponlijn en Grebbelinie. Bij aanleg, herstructurering en/of onderhoud van de weg moet specifiek rekening worden gehouden met de vormgeving van deze structuren.**

Stedelijk uitloopgebied van Amersfoort en Leusden in de oksel van A28 en A1

In dit gebied doen zich de laatste jaren veel ontwikkelingen voor. Het natuur- en recreatiegebied Bloeidaal en Waterbergings- en recreatiegebied De Schammer zijn gerealiseerd. Diverse wegenprojecten zijn in voorbereiding. Er zijn initiatieven voor landgoedontwikkeling en de afgelopen jaren zijn diverse malen woningbouwplannen de revue gepasseerd. Kortom, de dynamiek in dit gebied is groot.

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **gebiedsontwikkeling met combinatie van uiteenlopende functies. Dit vereist een specifieke ontwerppogave. Recreatieve ontwikkelingen, verbreding van snelwegen, ontwikkeling van bedrijventerreinen en nieuwe landgoederen moeten hun plek vinden zonder afbreuk te doen aan de gebiedskenmerken;**
- **het versterken van het landschappelijke raamwerk (zie deelgebied Mozaïek).**

Omgeving Veenendaal

Tussen de beboste Utrechtse Heuvelrug en de Gelderse Vallei ligt een bijzonder overgangsgebied, dat tevens het Binnenveld beslaat. In tegenstelling tot de overgang naar de Veluwe, aan de Gelderse kant van de Vallei, is dit gebied niet in hoge mate verstedelijkt. De natuur ligt vooral op de Heuvelrug en aan de oostkant van Veenendaal. Toch is er sprake van verstedelijkingsdruk vanuit Veenendaal en is de omgeving een belangrijk uitloopgebied voor de stad.

Het landschap van de Gelderse Vallei vraagt om:

- **het versterken van de relatie tussen stad en**

- land. Veenendaal moet meer geleidelijk in de omgeving overgaan, zonder de herkenbaarheid van het landschap aan te tasten. Met name de functie van recreatief uitloopgebied aan de westkant en natuur aan de oostkant behoeven versterking;**
- **het versterken van het landschappelijke raamwerk (zie deelgebieden Stroken en Binnenveld).**

7. VERDIEPING DEELGEBIEDEN

Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van de kwaliteiten van de Gelderse Vallei, gevat in vijf thematische iconen per deelgebied. Er wordt een beschrijving gegeven van de landschappelijke essentie, gerelateerd aan de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei. Eén karakteristieke foto per deelgebied illustreert de ruimtelijke essentie ervan. Een isometrie toont de ruimtelijke samenhang tussen de thema's van de deelgebieden. Vervolgens worden de thema's verder uitgediept met series aanvullende iconen.

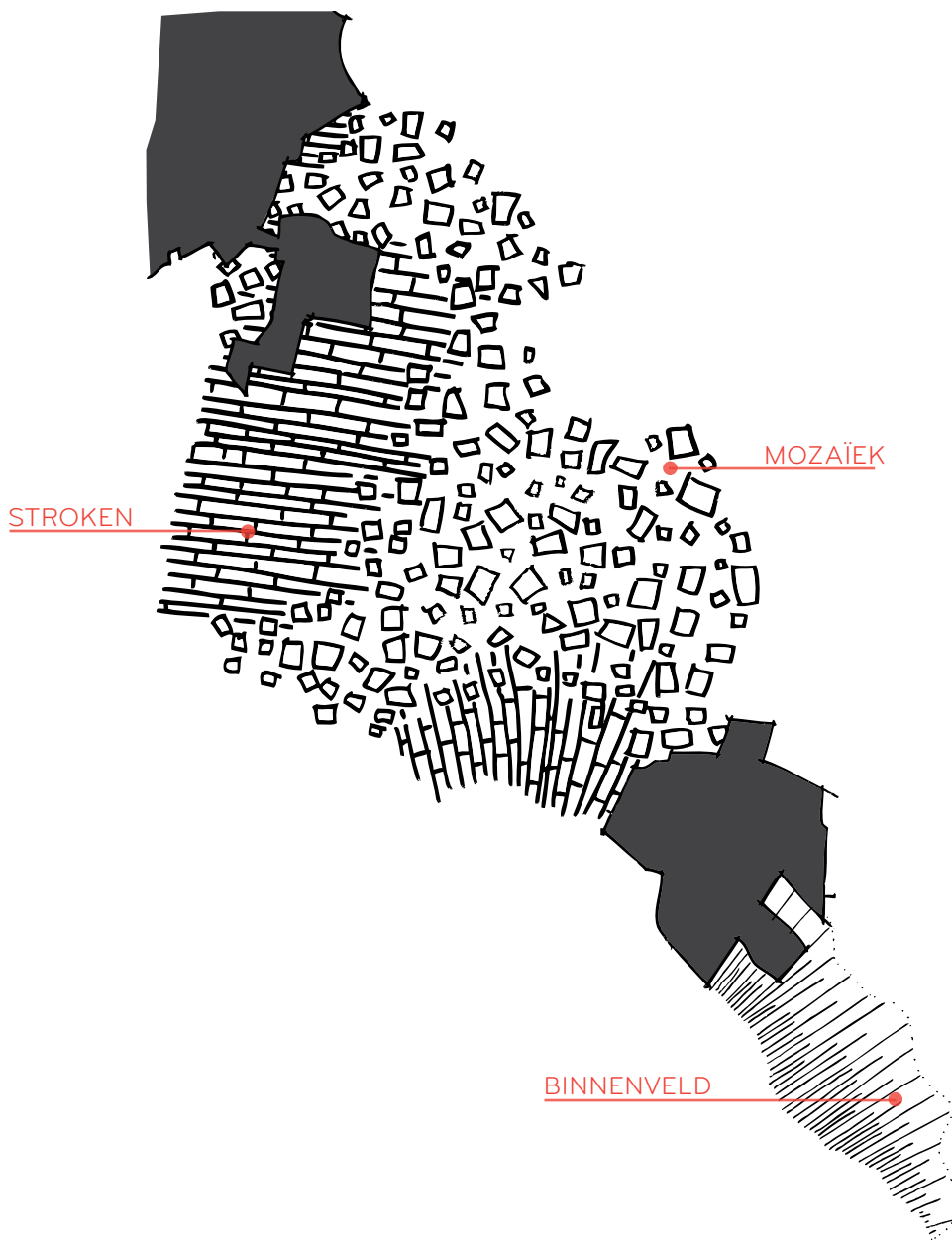
De vijf thematische iconen en hun uitwerking (verdieping) tonen de ruimtelijke principes van het betreffende deelgebied die bepalend zijn voor de kernkwaliteiten van het huidige landschap. Ruimtelijke ontwikkelingen uit het verleden zijn grotendeels via deze principes vormgegeven en ingepast en hebben zo bijgedragen aan de huidige kwaliteiten van dit deelgebied.

Ook nu staat het landschap niet stil. Hoofdstuk 4 beschrijft welke ontwikkelingen er zoal op het landschap van de Gelderse Vallei afkomen. Bij veel van deze ontwikkelingen is het niet de vraag òf ze in dit landschap kunnen worden ingepast, maar vooral hoé dit gebeurt. Locatie en vormgeving bepalen of ze zullen gaan bijdragen aan de kernkwaliteiten van de Vallei, of daar juist

afbreuk aan doen. De beste garantie om nieuwe ontwikkelingen positief te laten bijdragen aan de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei is deze volgens de gedefinieerde ruimtelijke principes in te passen en vorm te geven.

Bij sommige ontwikkelingen bieden deze principes echter onvoldoende houvast. Voor die gevallen worden per deelgebied aanvullende ontwikkelprincipes gegeven. Zij borduren voort op de kwaliteiten en karakteristieken van het deelgebied, zijn een aanvulling op de verdieping en dienen als inspiratie. Net als bij de behandeling van de dynamiek in hoofdstuk 4, zijn de principes gegroepeerd naar functies, zonder hierbij volledig te willen of kunnen zijn. Bij het optreden van onvoorziene ontwikkelingen of in het geval dat de ontwikkelprincipes onvoldoende houvast bieden, kunnen op grond van de thematische iconen en hun verdieping aanvullende principes worden ontworpen worden.

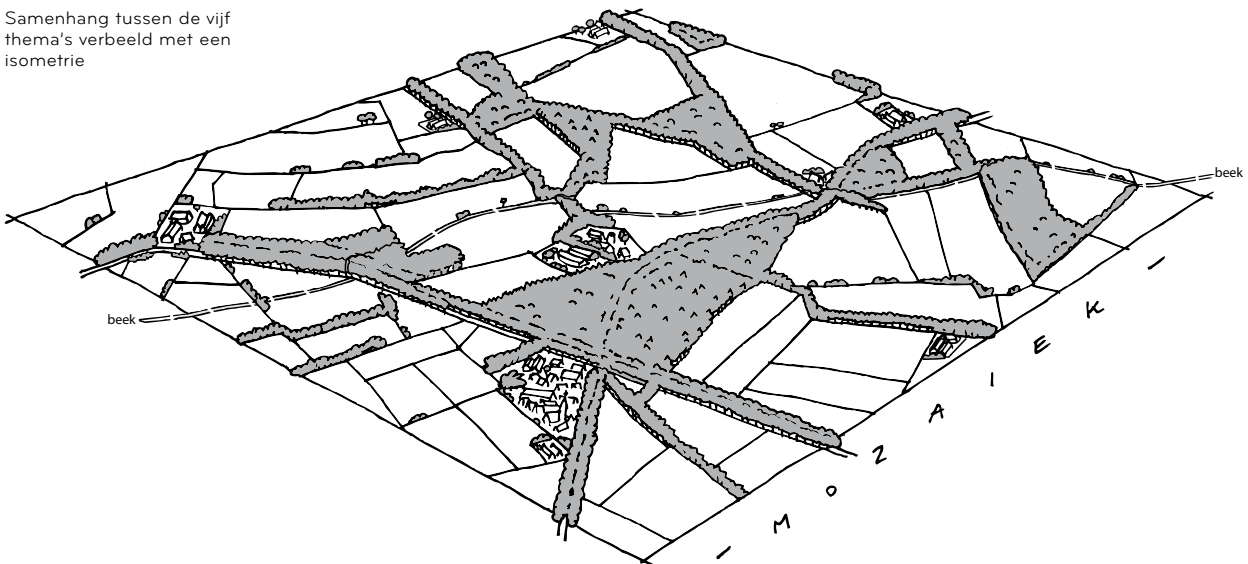

7.1 MOZAÏEK

Samenhang tussen de vijf thema's verbeeld met een isometrie

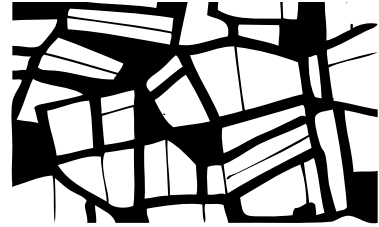

De fijnmazige dooradering met houtwallen, bospercelen, lanen en bomenrijen en wisselend landgebruik maken het gebied uitgesproken kleinschalig. Onregelmatige mozaïekverkeveling en bochtige wegen met voortdurend veranderende perspectieven zorgen voor een grote variatie in de beleving. Erven en dorpen, beide met een fijnkorrelige menging van oude en nieuwe gebouwen, liggen verspreid in het landschap. Beken, griften, kanaal, Grebbelinie en PON-lijntje liggen als verborgen systemen in het beplante raamwerk. Op afstand zijn ze onopvallend, van dichtbij vormen het aanknopingspunten om te begrijpen hoe het landschap in elkaar zit. Verspreide landhuizen en forten dragen bij aan de oriëntatie. Van de stuwwalflank is in dit gebied nauwelijks iets merkbaar.

BEGRENSENDE RUIMTEN

grote afwisseling in vorm en maat van ruimten zorgt voor een labyrintisch effect.

5 THEMA'S

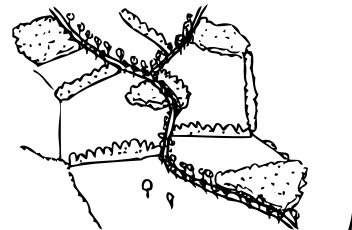
LANDGEBRUIK

mozaïekverkeveling met divers landgebruik

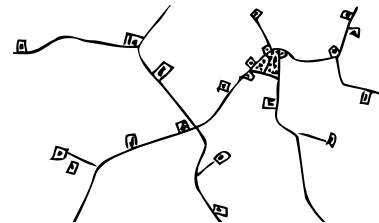
BEPLANTE WEGEN

steeds van richting veranderende wegen met wisselend perspectief, voornamelijk aangeplant met eik

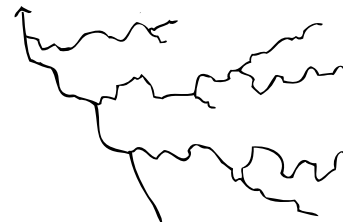
BEBOUWING

verspreide boerenerven en buurtschappen, ingebed in opgaande beplanting.

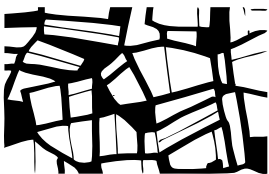
VERBORGEN SYSTEMEN

systeem van laaglandbeken als landschappelijke onderlegger

5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED MOZAÏEK

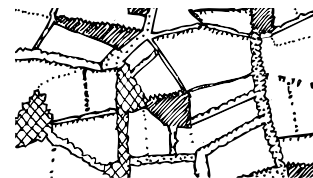

grote afwisseling in vorm en maat van ruimten zorgt voor een labyrintisch effect.

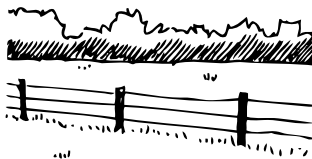
BEGRENSENDE RUITEN

mozaïek, richtingloos, ruimten met massa ertussen, variërend in grootte

breed scala aan beplantingselementen; vele soorten, hoogtes en vormen

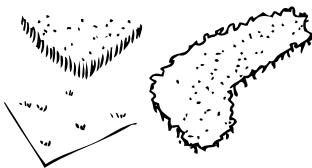

kavelgrens is meestal een houtwal of hek

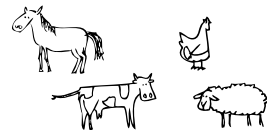

mozaïekverkaveling met divers landgebruik

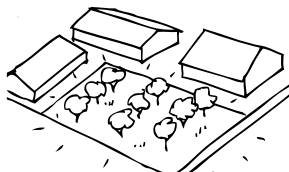
LANDGEBRUIK

afwisseling van akker, weide en bosperceel met af en toe een kwekerij

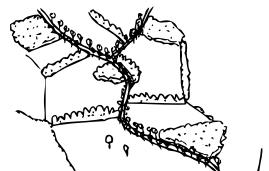
weidegrond begraaasd door koe, schaap, of paard maar ook scharrelkippen

vaak naast bebouwing een fruitboomgaardje en/of moestuin

Emminkhuizenberg als opvallend hooggelegen akkercomplex met 'maaveld aan horizon'

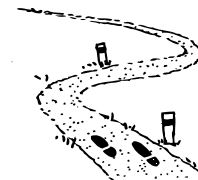

steeds van richting veranderende wegen met wisselend perspectief, voornamelijk aangeplant met eik

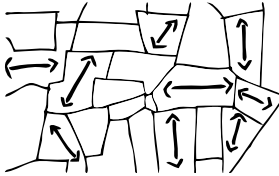
BEPLANTE WEGEN

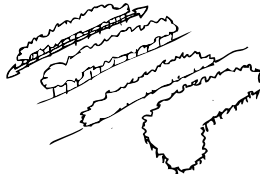
wegen met afwisselend bospercelen, houtwallen of laanbeplanting aan weerszijden

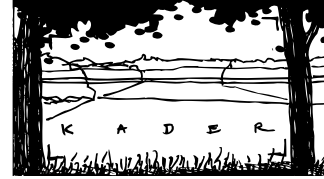
informeel netwerk van onverharde wegen, vaak onderdeel van recreatieve routes

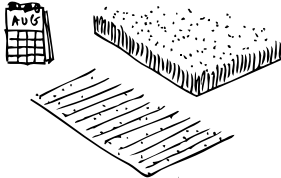
kavelrichting varieert sterk

veel opgaande landschapselementen, vooral houtwallen, lanen en bospercelen

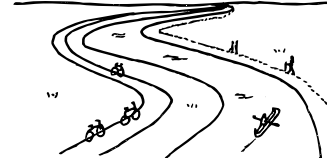
zicht op het landschap is ingekaderd door beplanting

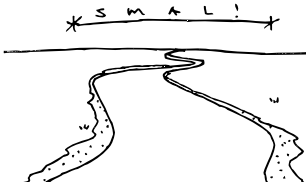
akker: seizoenswisseling levert afwisseling in beeld; maïs hoog-laag-kale akker

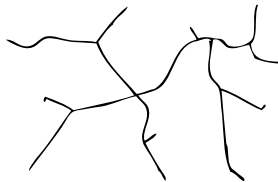
nevenfuncties; minicamping, landwinkel, partyboerderij, manege, bed&breakfast

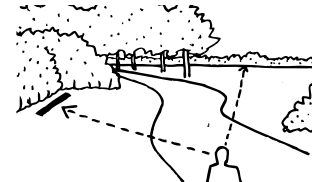
recreatief gebruik: fietsers en wandelaars langs, en kanoërs op het Valleikanaal

ondergedimensioneerde wegen met (puin/grastegel in) halfverharde berm; autobreed

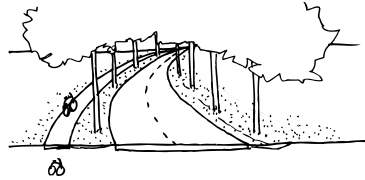
ruimmazig wegenpatroon van wegen die steeds van richting veranderen

wisselend zicht: geblokkeerd zicht en richtingverandering van blikveld vanaf de weg

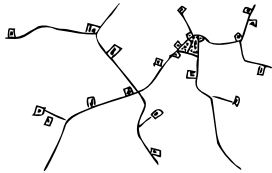
5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED MOZAÏEK

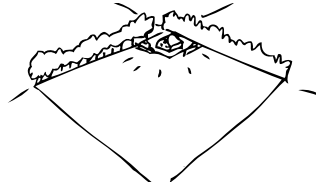

stevig aangeplante N-wegen met beperkte profielbreedte geeft 'groen dak' aan weg

BEBOUWING

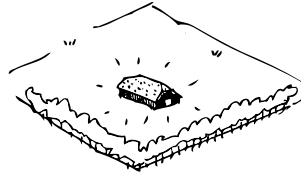
verspreide boerenerven en buurtschappen, ingebed in opgaande beplanting.

erf vaak in de hoek van de kavel, ingebed in groene kavel omrandingen

kastelen en landgoederen

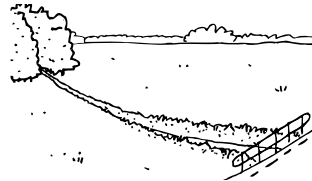

eenvoudige boerenschuurtjes of schaapskooien open in het veld, vaak zwartgeteerd

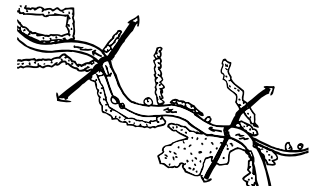
VERBORGEN SYSTEMEN

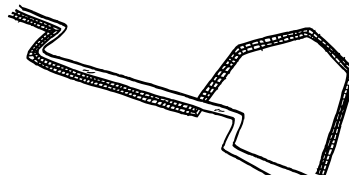
systeem van laaglandbeken als landschappelijke onderlegger

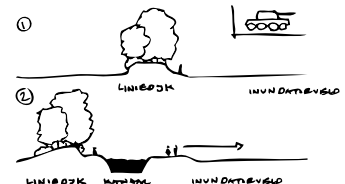
smalle beek valt bijna niet op t.o.v. een gewone sloot. Bruggetjes maken beken beleefbaar

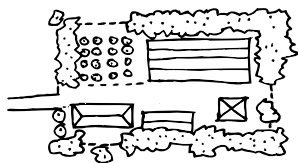
valleikanaal verscholen in groen wordt plots beleefbaar ter plaatse van kruisende wegen

liniedijk soms gekoppeld aan Valleikanaal en soms los hiervan

wisselend profiel langs linedijk: soms gekoppeld aan Valleikanaal

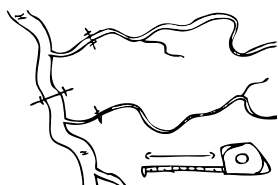
erfsamenstelling; historisch gelaagde bebouwing en opgaand groen

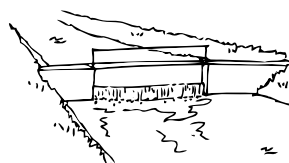
zowel kleinschalige oude boerderijen als grote stallen samen op een erf

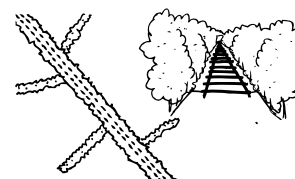
cooperatiegebouwen als agro-industrieel erfgoed

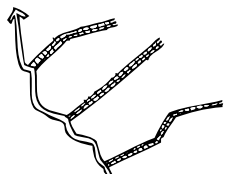
waterlopen hebben sterk wisselende breedte

stuwtes in beken maken hoogtereverloop in watersysteem zichtbaar

PON-spoorlijntje ingebed in groen is onderdeel van beplantingsstructuur

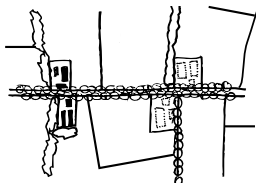
kades en dijken om inundaties te regelen zijn zwaar beplant, soms met struïnpad

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

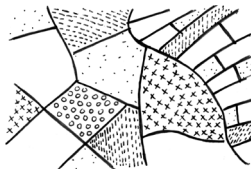
ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

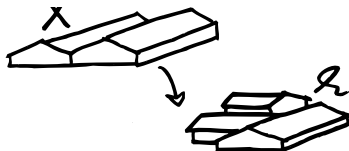
Pas innovatieve vormen van landbouw als strokenteelt in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

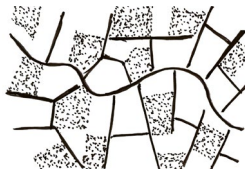
Een nieuwe boerderij wordt aan een beplante weg of tegen de kavelrandbeplanting gepositioneerd.

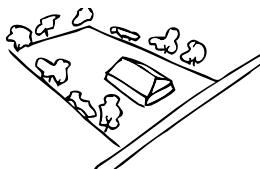
Houd bij de inpassing van innovatieve vormen van landbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Nieuwe stallen hebben een duidelijke variatie in bouwvolumes, gebouwhoogte en koprichtingen.

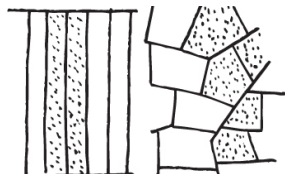
De landbouwtransitie kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

De kavelgrens is beplant met streekeigen erfbeplanting, bij voorkeur in losse vorm.

Combinatie van vee en bomen biedt kansen voor een meer duurzame bedrijfsvoering.

Bij landbouwtransitie blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

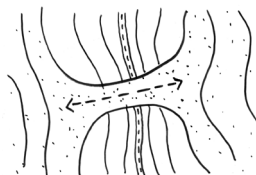

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

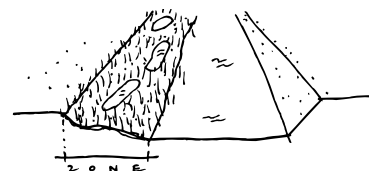
NATUURONTWIKKELING

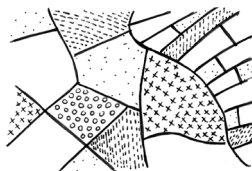
Pas natuurontwikkeling in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Bij locatiekeuze voor faunapassages wordt de landschappelijke structuur gevolgd.

Ecologische oevers langs gegraven water hebben een continue breedte.

Houd bij natuurontwikkeling rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

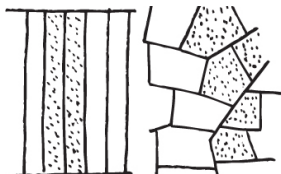
Ecologische oevers langs beken variëren in breedte. Poelen zijn als losse plekken naast de beek gepositioneerd.

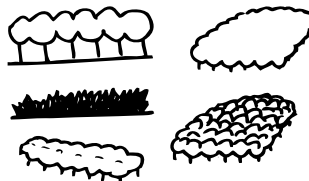
Natuurontwikkeling kan het afwisselende landschap versterken.

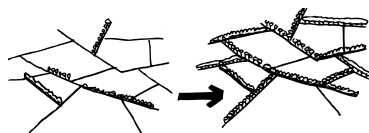
Rondom de beek ontstaat een ruimtelijk en ecologisch gevarieerd beeld van bosjes, bomen, elzenranden, open stukken etc.

Bij natuurontwikkeling en ecologische verbindingen de randen van de huidige kavelsstructuren en slotenpatroon volgen.

Bomenrijen, houtwallen, lanen en bospercelen kunnen worden gebruikt ten behoeven van diversiteit en verdichting.

Kavelranden kunnen worden gebruikt om een blauw/groene dooradering aan te leggen.

Griften en wetingen hebben een continu profiel en programma per rechtstand.

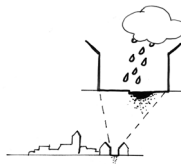

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

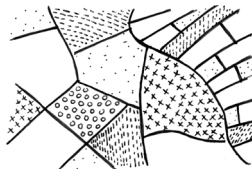
WATER EN BODEM

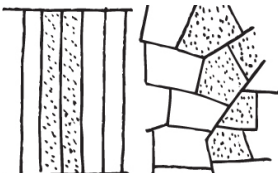
Pas klimaatadaptieve maatregelen als waterbuffers in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

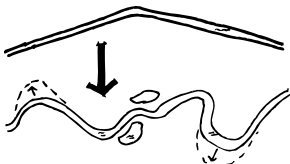
Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

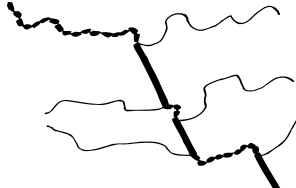
Houd bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

Laat rechtgetrokken beken weer meanderen door het landschap om hemelwater te bergen en vertraagd af te voeren.

Maak de verschillen tussen de gegraven delen en de oude beeklopen van het Valleikanaal zichtbaar.

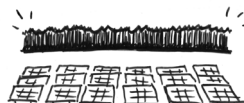

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

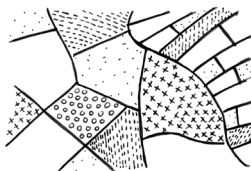
BOS

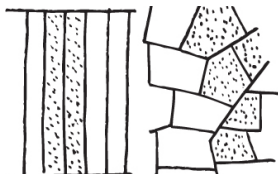
Pas boszones in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

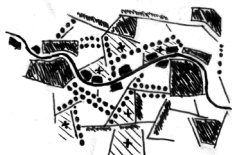
Bij toevoegen van bos binnen een kamer geen nieuwe verkavelingsstructuur toevoegen, indien nodig kan de mozaïekstructuur verkleind worden.

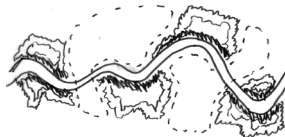
Houd bij de inpassing van boszones rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

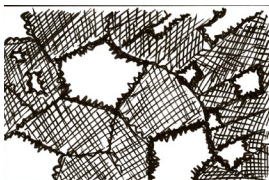
Bij de toevoeging van boszones blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

De aanplant van gevarieerd bos kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

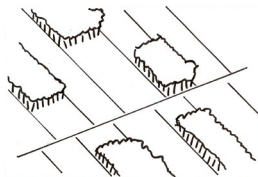
Ruimte rondom beken kan worden aangevuld met natte bossen om een afwisselend beeld is tussen bosjes en open plekken langs de beek te verkrijgen.

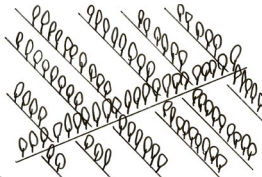
Een afwisseling van kleine open plekken en kleine tot grote stukken aaneengesloten bos kenmerken de landschappelijke structuur.

Houtwallen en sloten kunnen worden gecombineerd als een natuurlijke afscheiding met het vasthouden van water.

Landschappelijke structuren kunnen worden gebruikt als structuurdragers waarbinnen bos wordt toegevoegd.

Perceelsgrenzen worden beplant met landschapselementen.

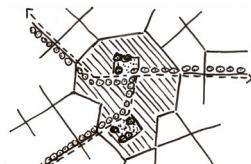

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

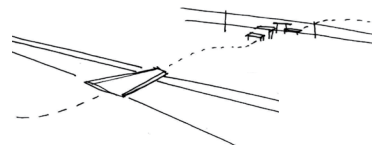
RECREATIEVE GROEI

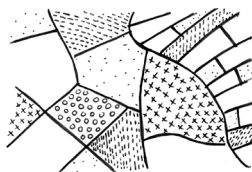
Ontwikkel recreatieve functies en routes als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Groene gebieden in stedelijk gebied en buitengebied worden verbonden door middel van robuuste groene recreatieve structuren.

Het landschap wordt recreatief toegankelijk gemaakt met minimale ingrepen zoals een plank over een sloot en een opstap over een afrastering.

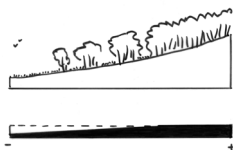
Houd bij de inpassing van recreatieve functies rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

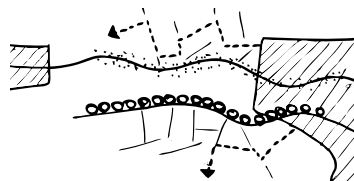
Zicht op de horizon van de beboste toppen wordt gewaarborgd.

Fiets- en recreatie paden meanderen rondom de beek.

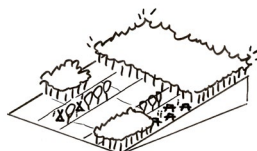
Er bestaat een beleefbare gradient van massa en reliëf tussen de beboste toppen en de open laagten.

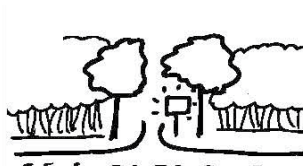
Oude wegenpatronen en kavellijnen worden benut voor een recreatieve stad-land verbinding.

Recreatieve paden langs griften en weteringen zijn parallel aan het water.

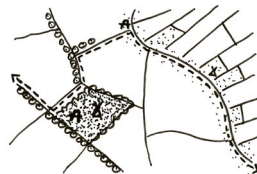
De recreatieve structuur aan de randen van de heuvelrug wordt versterkt om de bossen op de toppen te ontzien van verstoring.

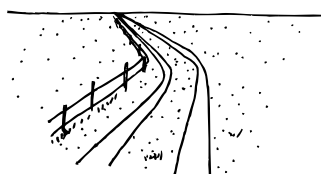
Met herkenbare entrees en paden wordt recreatieve toegankelijkheid en beleefbaarheid van het gebied versterkt.

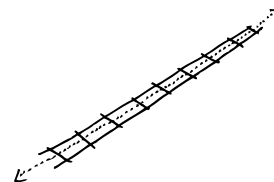
Recreatieve paden worden gebruikt als aanleiding voor bomenlanen.

Een raamwerk van landschapselementen zorgt voor inpassing van nieuwe functies en biedt een fijnmazig netwerk voor recreanten en natuur.

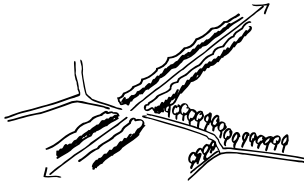

Onverharde paden en karresporen kunnen ook worden gebruikt als recreatieve paden.

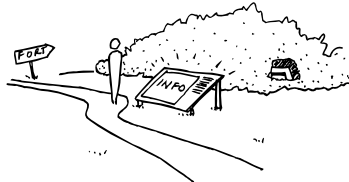

De PON-lijn kan worden benut en beleefbaar worden gemaakt als recreatief pad.

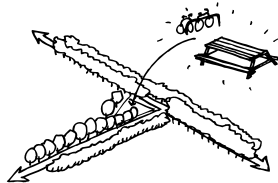

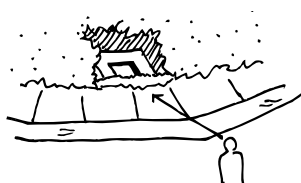
Op kruisingen kan de PON-lijn worden beleefd door een open zichtlijn tussen de beplanting.

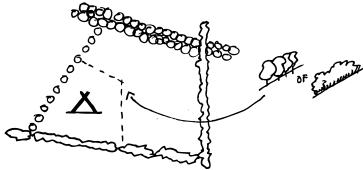
Grebbelinierelicten worden aangegeven door informatieborden en bewegwijzering.

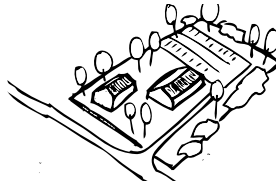
Kruisingen tussen recreatieve wegen kunnen een functie krijgen als rustplaats door kleinschalige rust- en pauzevoorzieningen aan te leggen.

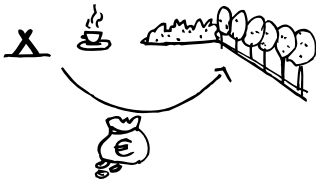
Grebbelinie wordt pleksgewijs beleefbaar gemaakt door het zichtbaar maken van het fort.

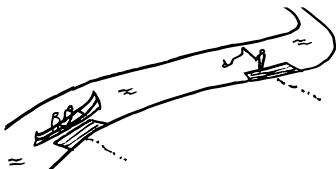
Nieuwe recreatieve functies worden begrensrd door een groene rand.

Parkeerplekken worden gepositioneerd binnen het erf en buiten het zicht van de straat.

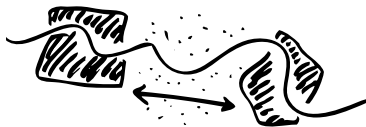
Kavelgrensbeplanting kan worden bekostigd door recreatief medegebruik.

Door steigers en visplaatsen aan te leggen kunnen brede watergangen toegankelijk worden gemaakt.

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

WONEN EN WERKEN

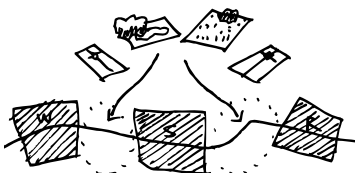
Er bestaat een open zone tussen de kernen.

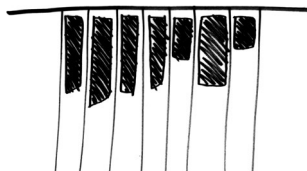
Uitbreidingen worden gedaan in of aan de bestaande kern.

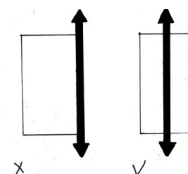
De randen van nieuwbouw zijn zacht en publiek met combinatie van groen, blauw en gebouwen.

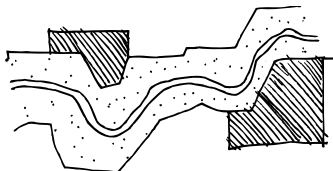
De twee kernen blijven gescheiden van elkaar door het ontwikkelen van groenrecreatieve functies in de tussenzone.

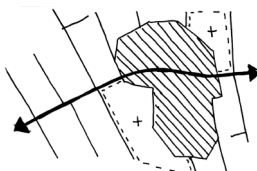
Bij de inpassing van nieuwbouw blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

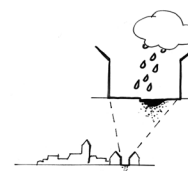
Infrastructuur voor gemotoriseerd verkeer vormt nooit de buitenste rand van een ontwikkeling.

Rondom een beek bestaat een ecologische zone die wordt vrijgehouden van bebouwing.

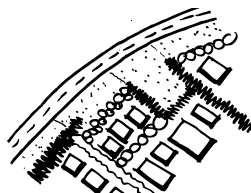
De beëindiging van een dorpsuitbreiding sluit aan op de slotenstructuur van het omliggende landschap.

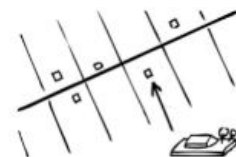
Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

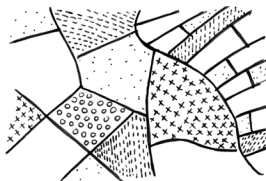
Uitbreidingen kunnen worden ontwikkeld als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Langs de A28 wordt nieuwbouw georganiseerd volgens de bestaande structuur met een landschapszone tussen de weg en de bebouwing.

Uitbreidingen worden gedaan aan het lint, passend of versterkend aan de structuur van het lint.

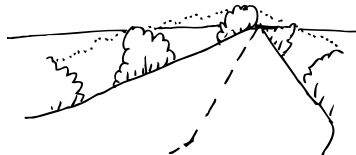
Houd bij de inpassing van nieuwbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij uitbreidingen van kernen kan een nieuwe coulissestructuur de overgang tussen kern en achterliggend landschap nuanceren en diverse functies huisvesten.

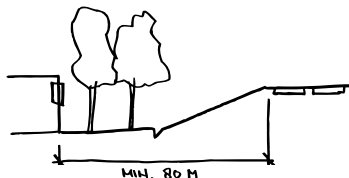
Met het verplaatsen van vrijgekomen erf of bebouwing naar het dorp kunnen doorzichten op het landschap worden verbeterd.

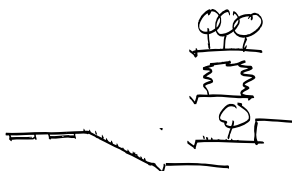
Doorzichten op het landschap worden verbeterd door schermbeplanting langs de weg op sommige plaatsen open te maken.

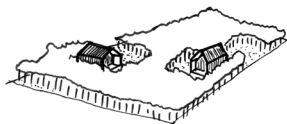
Erven hebben erfbeplanting.

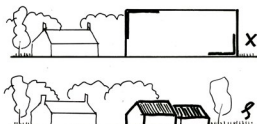
De landschapszone tussen de A28 en nieuwbouw heeft een minimale breedte van 80 meter.

De landschapszone aan beide zijden van de A28 heeft afwisselend een landschappelijke of agrarische invulling.

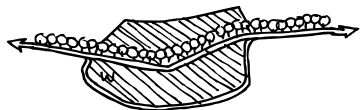
Kleinschalige woningbouw als boswonen kan worden gebruikt als catalysator om bos toe te voegen in het landschap.

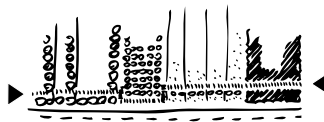
Nieuwe bebouwing op erven heeft een schaal die past bij het landschap.

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

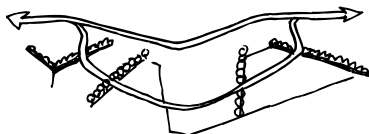
INFRASTRUCTUUR

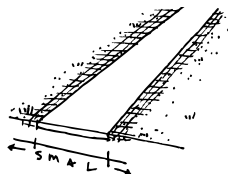
Historische doorgaande wegen zoals hessewegen hebben een continue beplanting.

Beplanting bepaalt ruimtelijke structuur van de geluidswand.

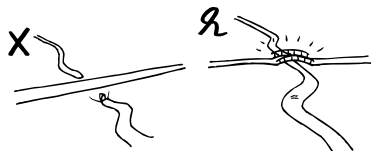
In een bypass om een dorp heen wordt de beplanting gebaseerd op de kavelranden.

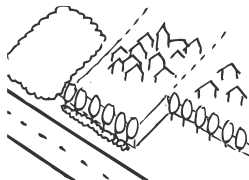
Capaciteit van de wegen kan worden vergroot door het aanleggen van halfverharde bermen met grasbetonblokken of puin.

Knooppunten van een bypass met een bestaande weg hebben aandacht nodig.

Door een zichtbare brugovergang aan te leggen op kruisingen van watergangen en wegen wordt de overgang verduidelijkt.

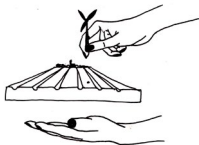

Beplanting langs de snelweg komt voort uit de verkavelingsstructuur.

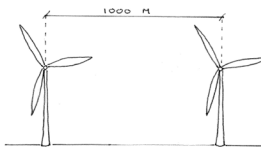

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

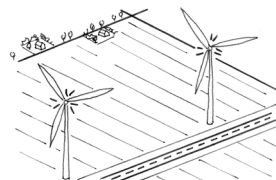
DUURZAME ENERGIE (WIND)

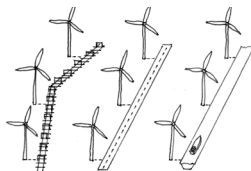
Respecteer waardevolle oude landschappen en creëer tegelijk nieuwe landschappen met kwaliteit als een nieuw hoofdstuk.

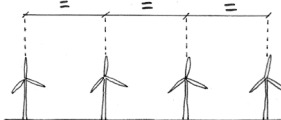
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines wordt zo klein mogelijk gehouden en maximaal 1000 meter.

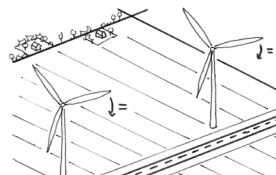
Lichtvervuiling van grote windturbines wordt zoveel mogelijk gereduceerd tot de minimale verlichting vereist in de wet.

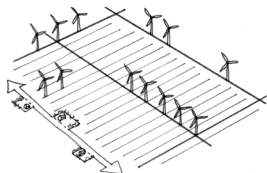
Grote windturbines worden gekoppeld aan autonome lijnen in het landschap.

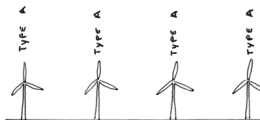
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines is gelijkmatig verdeeld.

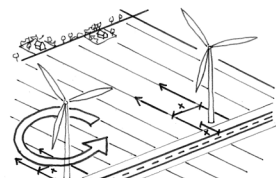
De draaibewegingen van de wieken van grote windturbines worden onderling op elkaar afgestemd.

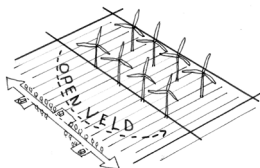
Verspreide opstellingen van windturbines is onwenselijk.

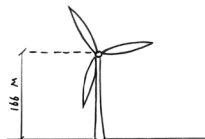
In lijnen van grote windturbines staan gelijksoortige turbines op één lijn.

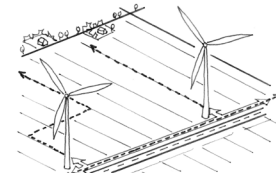
Grote windturbines staan autonoom in het landschap waarbij de lokale infrastructuur wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

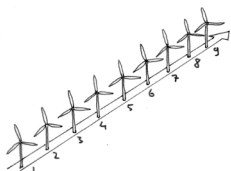
Clustering van windopstellingen midden in een open gebied of veld is onwenselijk.

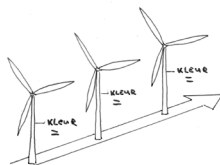
De minimale as-hoogte van grote windturbines bedraagt 166 meter.

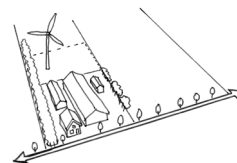
Recreatieve verbindingen worden gekoppeld aan de toegankelijkheid van grote windturbines.

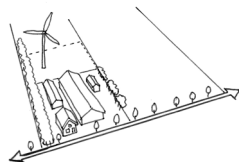
Bij de positionering van grote windturbines gaat de voorkeur uit naar het plaatsen in lijnvorm, met een optimaal aantal van 6-9.

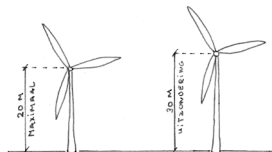
Een uniforme kleur voor verschillende windturbines biedt eenheid binnen het cluster of de lijn met turbines.

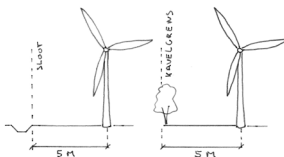
Kleine windturbines worden gekoppeld aan het erf.

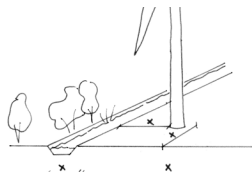
Kleine windturbines bij individuele bedrijven worden achter op de bedrijfskavel of het erf gezet.

De maximale as-hoogte van een kleine windturbine is 20 meter, in uitzonderingsgevallen mag dit maximaal 30 meter zijn.

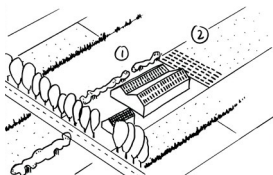
De kleine windturbines staan minimaal 5 meter uit de kavelgrens of sloot.

De voet van kleine windturbines wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

ONTWIKKELPRINCIPES MOZAÏEK

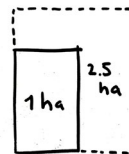
DUURZAME ENERGIE (ZON EN BIOBRANDSTOF)

Zonnepanelen op daken en erven hebben de voorkeur boven zonnenvelden in het landschap.

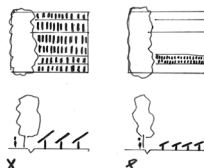
Er is altijd een buffer tussen cultuurhistorische of verborgen elementen en nieuwe zonnenvelden.

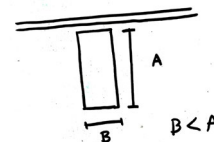
Kleine zonnenvelden hebben een maximale oppervlakte van 2,5 ha.

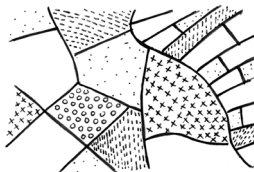
Pas zonnenvelden in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

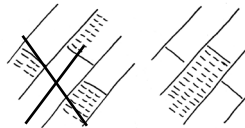
Bij de inpassing van zonnepanelen wordt gekozen voor locaties die qua schaal en maat recht doen aan de essentiële landschapsstructuren.

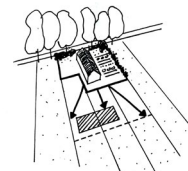
Voor kleine zonnenvelden is de breedte van het erf kleiner dan de diepte. Ideaal is een verhouding van 1:2.

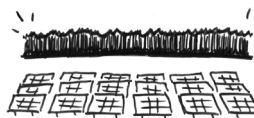
Houd bij de inpassing van zonnepanelen rekening met de karakteristieken van de deelgebieden, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

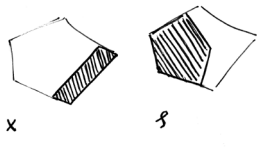
Concentreer zonnenvelden op één plek om versnippering in het landschap te voorkomen.

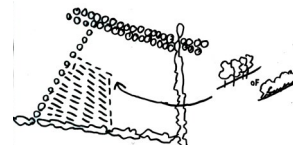
Bij schaalvergroting van het erf zonnenvelden op het achtererf toepassen, kleinschalige groenelementen aan de voorkant.

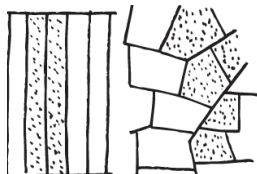
Bij het ontwikkelen van zonnenvelden blijft zicht op de horizon van de beboste toppen gewaarborgd.

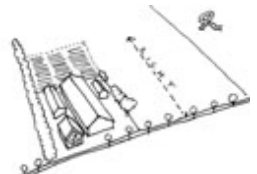
Bij ontwikkeling van zonnenveld binnen een kamer geen nieuwe verkavelingsstructuur toevoegen, indien nodig kan de taal van de bestaande verkaveling verkleind worden.

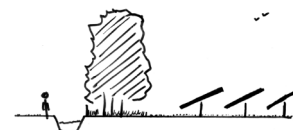
Nieuwe zonnenvelden met grote of kleine zonnepanelen vormen een groen omrande kamer met de maximale schaal van een kavel.

Bij de toevoeging van zonnenvelden blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

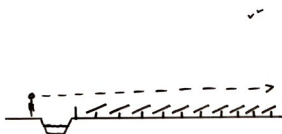

Kleine zonnenvelden hebben de schaal van een erf en worden achter het erf geplaatst.

Op kavels met dicht beplante kavelgrenzen kunnen velden met grote zonnepanelen worden aangelegd.

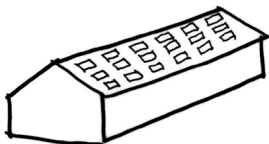

Op kavels met transparante of lage kavelbegrenzing worden velden met kleine zonnepanelen aangelegd zodat men eroverheen kan kijken.

Kleinschalige biogasinstallaties maken deel uit van het boerenerf en grote biogasinstallaties van een bedrijventerrein.

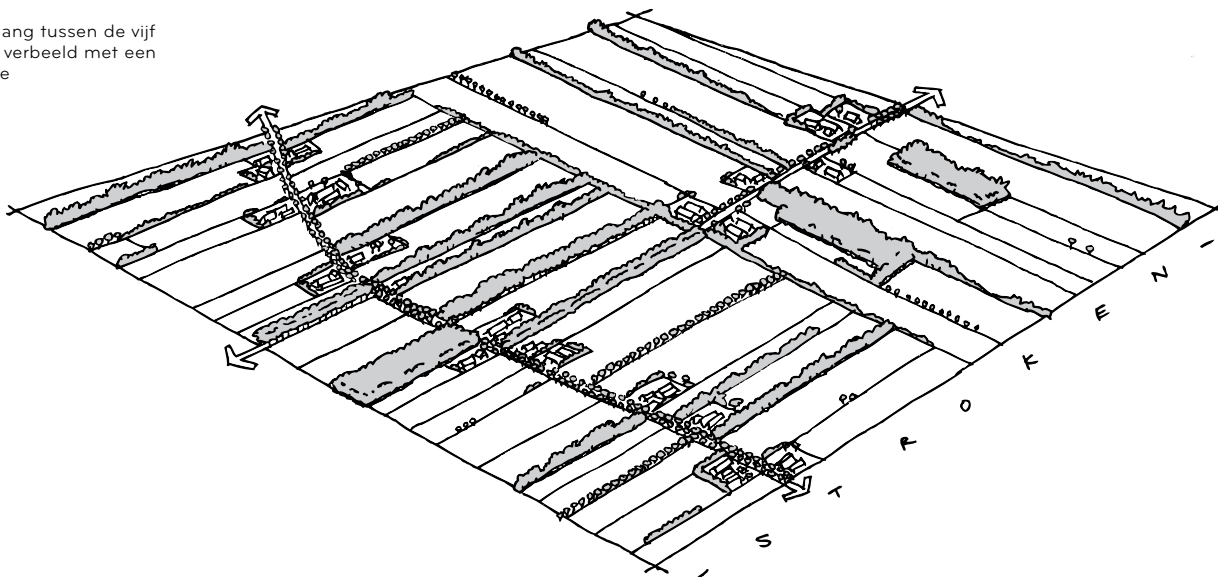

Zonnepanelen worden geplaatst op schuren in het ritme van dakbedekking en daklichten.

7.2 STROKEN

Samenhang tussen de vijf thema's verbeeld met een isometrie

Een kleinschalig landschap in een strokenverkaveling, met veel variatie in kavelgrootten en lengte-breedte verhoudingen, dooraderd met bomenrijen, knotbomen, houtsingels en bospercelen. De kavels zijn overwegend als grasland in gebruik. Erven met een combinatie van oude en nieuwe gebouwen bevinden zich in open linten in het landschap. Griffen, kanaal, beken, Grebbelinie en PON-lijntje liggen als verborgen systemen in het beplante raamwerk. Op afstand zijn ze onopvallend, van dichtbij vormen het aanknopingspunten om te begrijpen hoe het landschap in elkaar zit. Verspreide landhuizen en forten dragen bij aan de oriëntatie. De Stroken liggen onderaan de stuwwalflank.

BEGRENSEDE RUIMTEN

ingekaderde langerekte open ruimten

LANDGEBRUIK

weiden met bospercelen en maisakkers

BEPLANTE WEGEN

langgerekte infrastructuur met veelal beplanting aan weerszijden en wisselend perspectief

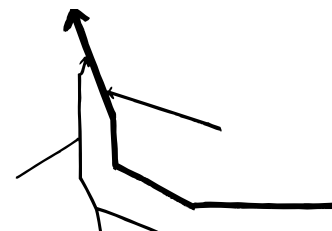
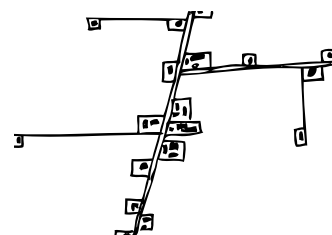
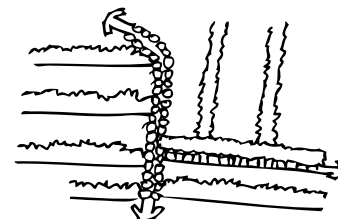
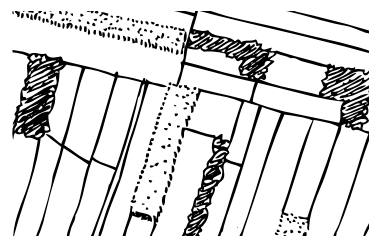
BEBOUWING

bebouwing voornamelijk in linten

VERBORGEN SYSTEMEN

rechtgegraven griffen en weteringen, rechtgetrokken beekrestanten

5 THEMA'S

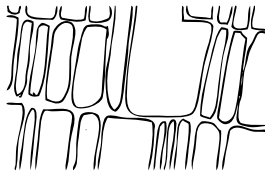
5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED STROKEN

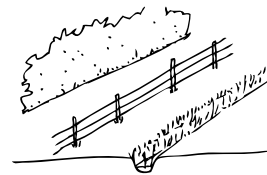

stroken bos omlijsten langerekte open ruimten

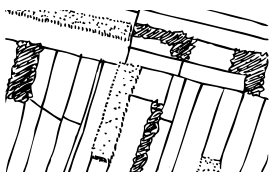
BEGRENSEDE RUITEN

beplante kavelranden, duidelijke richting

kavelgrens is een greppel, hek of hout-singel

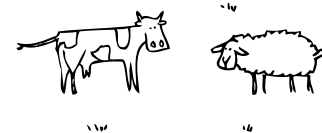

weiden met bospercelen en maïs-sakkers

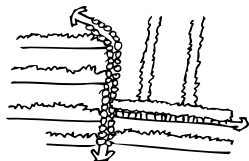
LANDGEBRUIK

afwisseling van akker, weide en bosperceel met af en toe een kwekerij

begrazing van weiden door koe en schaap

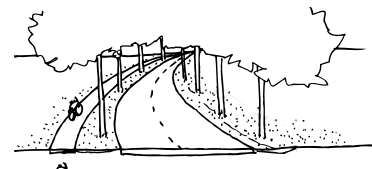

langgerekte infrastructuur met veelal beplanting aan weerszijden en wisselend perspectief

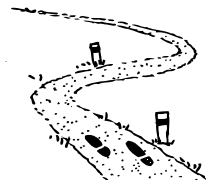
BEPLANTE WEGEN

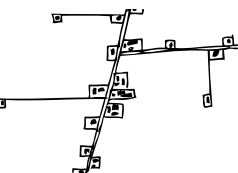
lanen, veel rechte stukken in wegen in vergelijking met mozaïek

stevig aangeplante N-wegen met beperkte profielbreedte geeft 'groen dak' aan weg

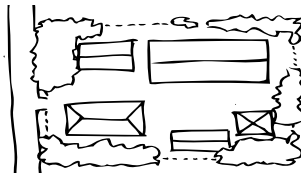

netwerk van onverharde landbouwwegen, vaak onderdeel van recreatieve routes

bebouwing voornamelijk in linten

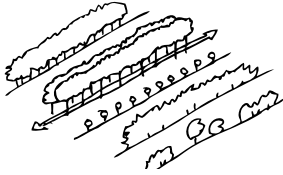
BEBOUWING

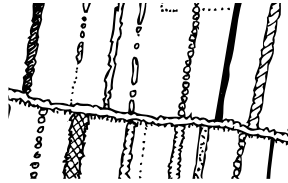
langgerekt erf bestaande uit bebouwing en opgaand groen

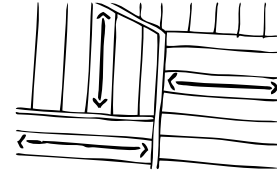
erf is een combinatie van oude en nieuwe bebouwing. Vaak een klein veldje fruit-, notenbomen en een tuintje aan voorzijde

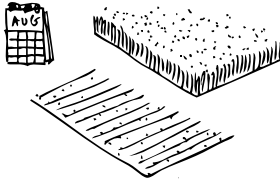
rijen, lanen knotrijen, houtsingels

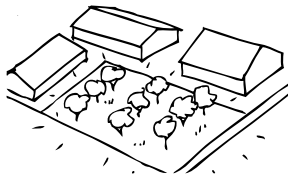
verschillende soorten hoogten en vormen van afscheidend kavelgroen

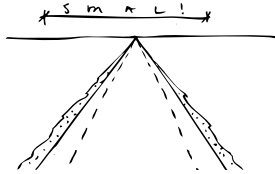
duidelijke lengterichting, veel verdraaiing in richting

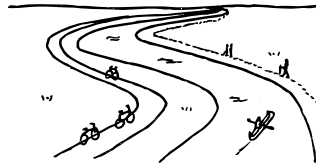
seizoenswisseling levert afwisseling in beeld; mais hoog-laag-kale akker

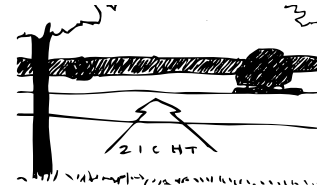
vaak naast bebouwing een fruitboomgaardje

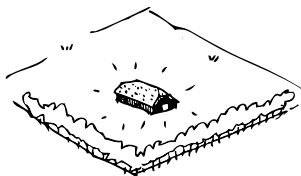
ondergedimensioneerde wegen en stegen

recreatieve infrastructuur: fiets- en wandelpad en kanoroute in en langs valleikanaal

nu en dan van afstand zicht op heuvelrug

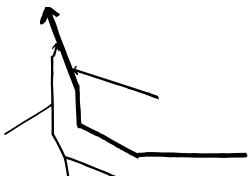
eenvoudige boerenschuurtjes en schaapskooien open in het veld, soms zwartge-teerd

kastelen en landgoederen; voorname bebouwing

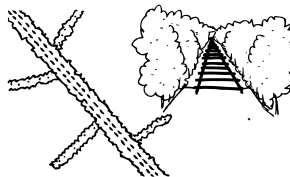
5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED STROKEN

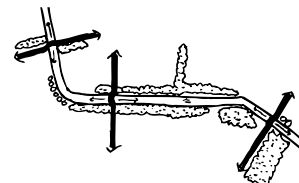

rechtgegraven griften en wateringen, rechtgetrokken beekrestanten

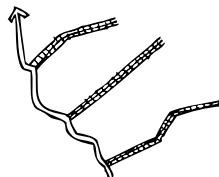
VERBORGEN SYSTEMEN

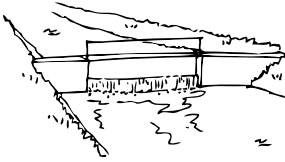
PON-spoorlijntje ingebed in groen is onderdeel van beplantingsstructuur

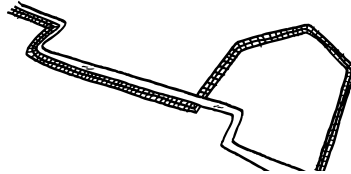
valleikanaal verscholen in groen wordt plots beleefbaar ter plaatse van kruisende wegen

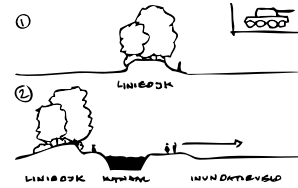
kaden en dijken om inundaties te regelen zijn zwaar beplant, soms enkel struinpad

sluisjes en waterlopen(beken en griften)
maken stroomrichting zichtbaar

liniedijk soms gekoppeld aan Valleikanaal
en soms los hiervan

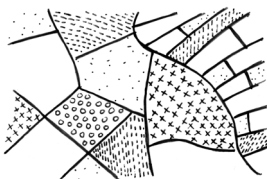
wisselend profiel langs liniedijk: soms
gekoppeld aan valleikanaal

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

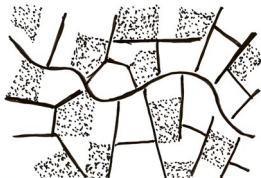
ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

Pas innovatieve vormen van landbouw als strokenteelt in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

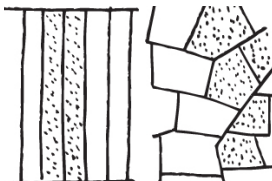
Houd bij de inpassing van innovatieve vormen van landbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat landschappelijke diversiteit in stand blijft.

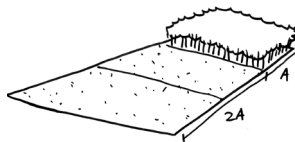
De landbouwtransitie kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

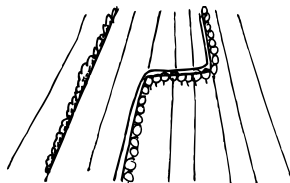
Combinatie van vee en bomen biedt kansen voor een meer duurzame bedrijfsvoering.

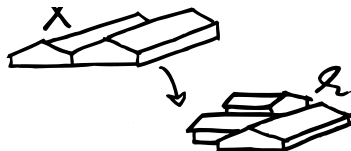
Bij landbouwtransitie blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

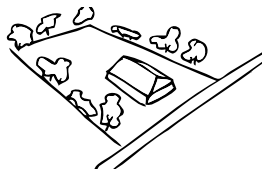
De optimale verhouding tussen kavels met massa en kavels zonder massa in het landschap is 1:2.

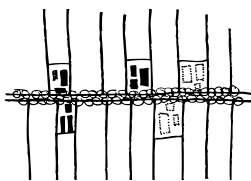
In landbouw- ontwikkelingsgebied worden de wegen en de lange zijde van kavels beplant.

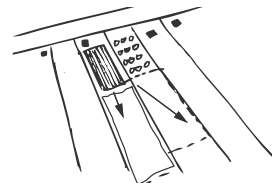
Nieuwe stallen hebben een duidelijke variatie in bouwvolumes, gebouwhoogte en koprichtingen.

De kavelgrens is beplant met streekeigen erfbeplanting, bij voorkeur in losse vorm.

Een nieuwe boerderij in een lint wordt geïntegreerd aan een beplante weg.

Schaalvergroting vindt plaats op het achtererf, aan de voorkant bepalen kleinschalige groenelementen het beeld.

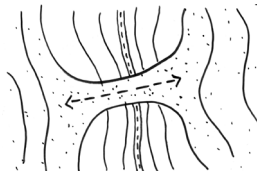

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

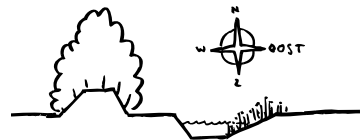
NATUURONTWIKKELING

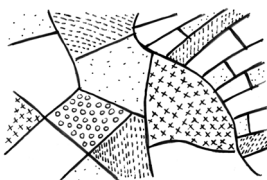
Pas natuurontwikkeling in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Bij locatiekeuze voor faunapassages wordt de landschappelijke structuur gevolgd.

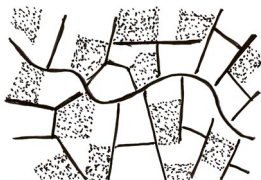
Bij Grebbedijk natuurontwikkeling positioneren aan oostzijde van het omschrijving aangepast Valleikanaal.

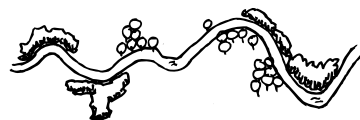
Houd bij natuurontwikkeling rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

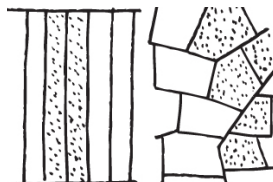
Ecologische oevers langs beken variëren in breedte. Poelen zijn als losse plekken naast de beek geïntegreerd.

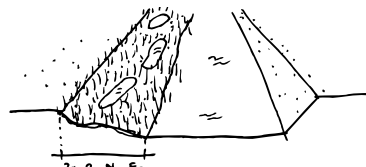
Natuurontwikkeling kan het afwisselende landschap versterken.

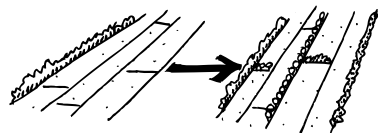
Rondom de beek ontstaat een ruimtelijk en ecologisch gevarieerd beeld van bosjes, bomen, elzenranden, open stukken etc.

Bij natuurontwikkeling en ecologische verbindingen de randen van de huidige kavelstructuren en slotenpatroon volgen.

Ecologische oevers langs gegraven water hebben een continue breedte.

Kavelranden kunnen worden gebruikt om een blauw/groene dooradering aan te leggen.

Griften en wetingen hebben een continu profiel en programma per rechtstand.

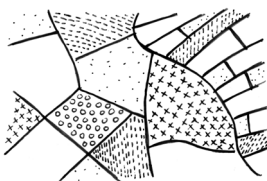

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

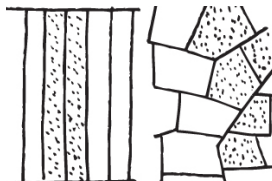
WATER EN BODEM

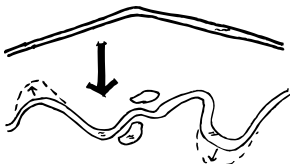
Pas klimaatadaptieve maatregelen als waterbuffers in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

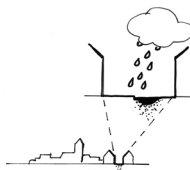
Houd bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

Laat rechtgetrokken beken weer meanderen door het landschap om hemelwater te bergen en vertraagd af te voeren.

Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

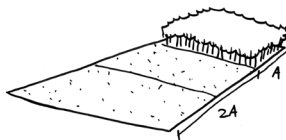

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

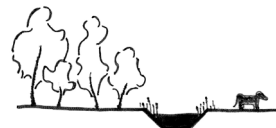
BOS

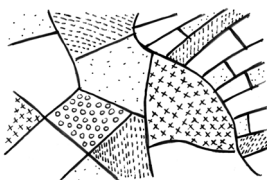
Pas boszones in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

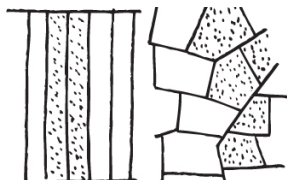
De optimale verhouding tussen kavels met massa en kavels zonder massa in het landschap is 1:2.

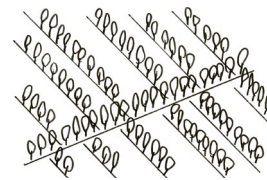
Als een bosperceel overgaat in het open landschap wordt deze altijd gescheiden door een sloot.

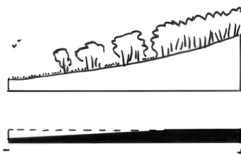
Houd bij de inpassing van boszones rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij de toevoeging van boszones blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

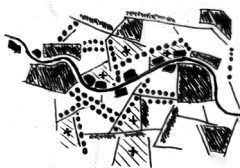
Perceelsgrenzen worden beplant met landschapselementen.

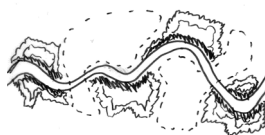
Er bestaat een beleefbare gradient van massa en reliëf tussen de beboste toppen en de open laagten.

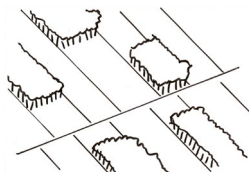
Vul gehele kavels met bos in plaats van gedeeltes van kavels.

De aanplant van gevarieerd bos kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

Ruimte rondom beken kan worden aangevuld met natte bossen om een afwisselend beeld te krijgen tussen bosjes en open plekken langs de beek te verkrijgen.

Landschappelijke structuren kunnen worden gebruikt als structuurdragers waarbinnen bos wordt toegevoegd.

Houtwallen en sloten kunnen worden gecombineerd als een natuurlijke afscheiding met het vasthouden van water.

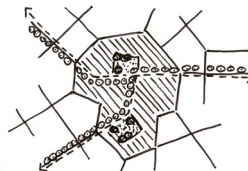

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

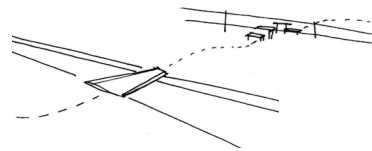
RECREATIEVE GROEI

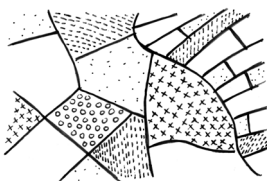
Ontwikkel recreatieve functies en routes als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Groene gebieden in stedelijk gebied en buitengebied worden verbonden door middel van robuuste groene recreatieve structuren.

Het landschap wordt recreatief toegankelijk gemaakt met minimale ingrepen zoals een plank over een sloot en een opstap over een afrastering.

Houd bij de inpassing van recreatieve functies rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

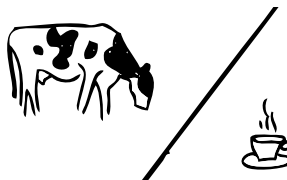
Zicht op de horizon van de beboste toppen wordt gewaarborgd.

Fiets- en recreatie paden meanderen rondom de beek.

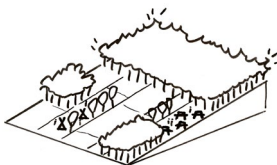
Er bestaat een beleefbare gradient van massa en reliëf tussen de beboste toppen en de open laagten.

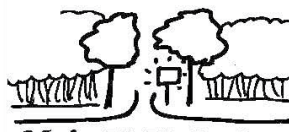
Bij nevenfuncties blijft het agrarisch karakter van het landschap herkenbaar.

Recreatieve paden langs griften en weteringen zijn parallel aan het water.

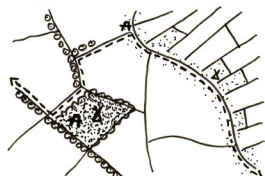
De recreatieve structuur aan de randen van de heuvelrug wordt versterkt om de bossen op de toppen te ontzien van verstoring.

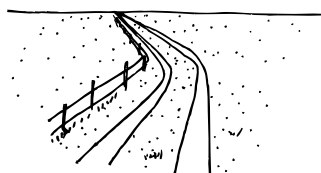
Met herkenbare entrees en paden wordt recreatieve toegankelijkheid en beleefbaarheid van het gebied versterkt.

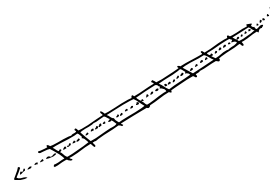
Recreatieve paden worden gebruikt als aanleiding voor bomenlanen.

Een raamwerk van landschapselementen zorgt voor inpassing van nieuwe functies en biedt een fijnmazig netwerk voor recreanten en natuur.

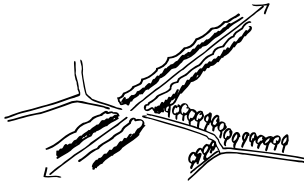

Onverharde paden en karresporen kunnen ook worden gebruikt als recreatieve paden.

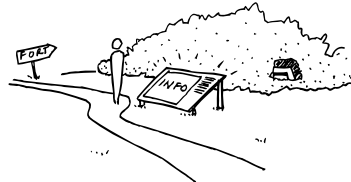

De PON-lijn kan worden benut en beleefbaar worden gemaakt als recreatief pad.

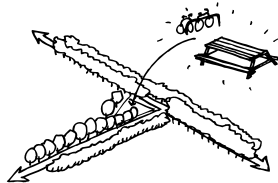

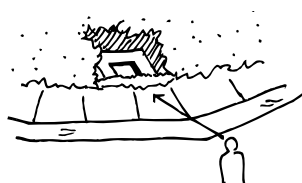
Op kruisingen kan de PON-lijn worden beleefd door een open zichtlijn tussen de beplanting.

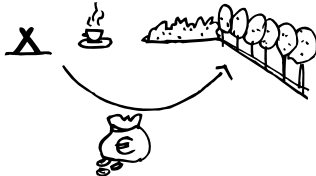
Grebbelinierelicten worden aangegeven door informatieborden en bewegwijzering.

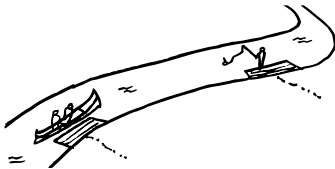
Kruisingen tussen recreatieve wegen kunnen een functie krijgen als rustplaats door kleinschalige rust- en pauzevoorzieningen aan te leggen.

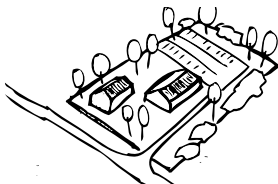
Grebbelinie wordt pleksgewijs beleefbaar gemaakt door het zichtbaar maken van het fort.

Kavelgrensbeplanting kan worden bekostigd door recreatief medegebruik.

Door steigers en visplaatsen aan te leggen kunnen brede watergangen toegankelijk worden gemaakt.

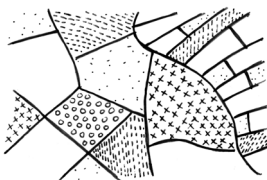
Parkeerplekken worden geïntegreerd binnen het erf en buiten het zicht van de straat.

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

WONEN EN WERKEN

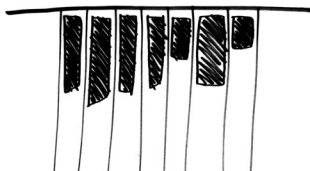
Uitbreidingen kunnen worden ontwikkeld als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

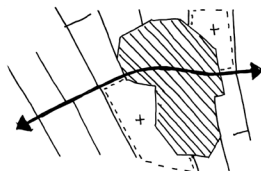
Houd bij de inpassing van nieuwbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

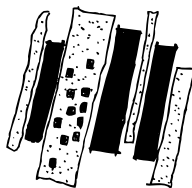
Uitbreidingen worden gedaan in of aan de bestaande kern.

Bij de inpassing van nieuwbouw blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

De beëindiging van een dorpsuitbreiding sluit aan op de slotenstructuur van het omliggende landschap.

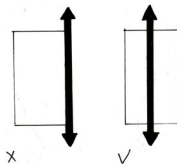
Voor stedelijke uitbreiding kan de afwisseling tussen omrande kavels en bospercelen als basis worden gebruikt.

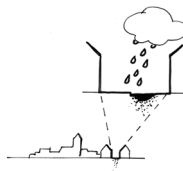
Bij uitbreidingen van kernen kan een nieuwe coulissestructuur de overgang tussen kern en achterliggend landschap nuanceren en diverse functies huisvesten.

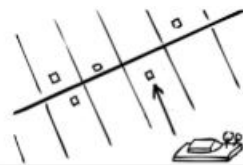
De randen van nieuwbouw zijn zacht en publiek met combinatie van groen, blauw en gebouwen.

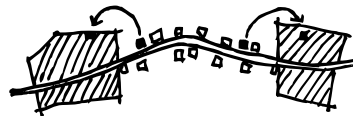
Infrastructuur voor gemotoriseerd verkeer vormt nooit de buitenste rand van een ontwikkeling.

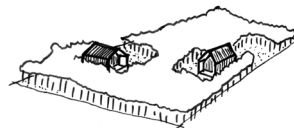
Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

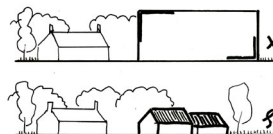
Uitbreidingen worden gedaan aan het lint, passend of versterkend aan de structuur van het lint.

Met het verplaatsen van vrijgekomen erf of bebouwing naar het dorp kunnen doorzichten op het landschap worden verbeterd.

Kleinschalige woningbouw als boswonen kan worden gebruikt als catalysator om bos toe te voegen in het landschap.

Nieuwe bebouwing op erven heeft een schaal die past bij het landschap.

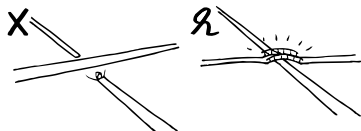

Erven hebben erfbeplanting.

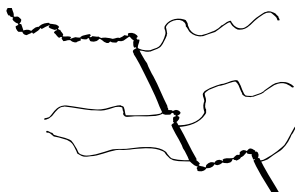

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

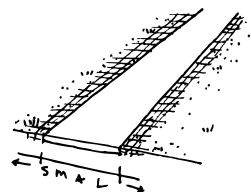
INFRASTRUCTUUR

Door een zichtbare brugovergang aan te leggen op kruisingen van wafergangen en wegen wordt de overgang verduidelijkt.

Maak de verschillen tussen de gegraven delen en de oude beeklopen van het Valleikanaal zichtbaar.

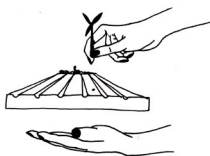

Capaciteit van de wegen kan worden vergroot door het aanleggen van halfverharde bermen met grasbetonblokken of puin.

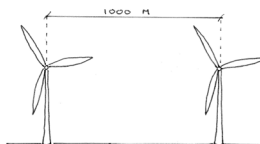

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

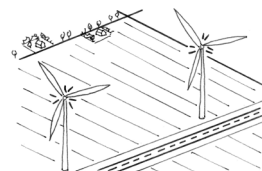
DUURZAME ENERGIE (WIND)

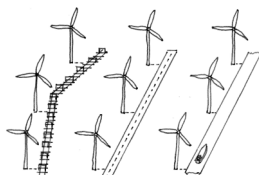
Respecteer waardevolle oude landschappen en creëer tegelijk nieuwe landschappen met kwaliteit als een nieuw hoofdstuk.

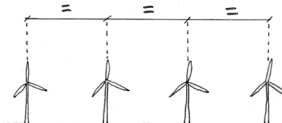
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines wordt zo klein mogelijk gehouden en maximaal 1000 meter.

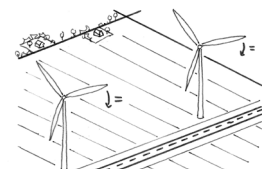
Lichtvervuiling van grote windturbines wordt zoveel mogelijk gereduceerd tot de minimale verlichting vereist in de wet.

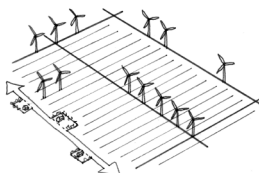
Grote windturbines worden gekoppeld aan autonome lijnen in het landschap.

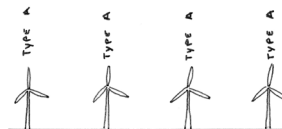
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines is gelijkmatig verdeeld.

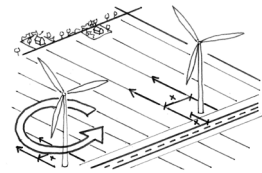
De draaibewegingen van de wieken van grote windturbines worden onderling op elkaar afgestemd.

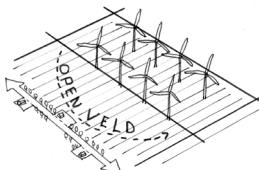
Verspreide opstellingen van windturbines is onwenselijk.

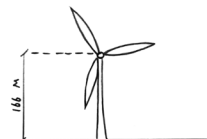
In lijnen van grote windturbines staan gelijksoortige turbines op één lijn.

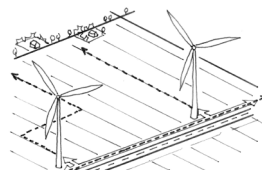
Grote windturbines staan autonoom in het landschap waarbij de lokale infrastructuur wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

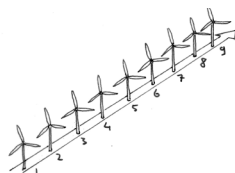
Clustering van windopstellingen midden in een open gebied of veld is onwenselijk.

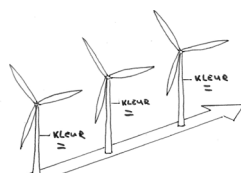
De minimale as-hoogte van grote windturbines bedraagt 166 meter.

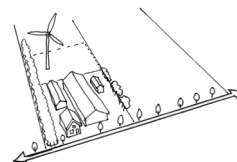
Recreatieve verbindingen worden gekoppeld aan de toegankelijkheid van grote windturbines.

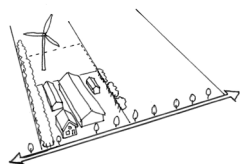
Bij de positionering van grote windturbines gaat de voorkeur uit naar het plaatsen in lijnvorm, met een optimaal aantal van 6-9.

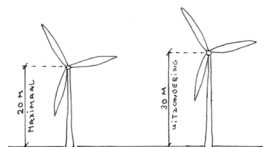
Een uniforme kleur voor verschillende windturbines biedt eenheid binnen het cluster of de lijn met turbines.

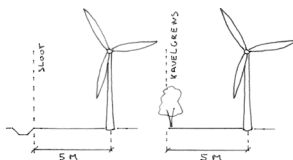
Kleine windturbines worden gekoppeld aan het erf.

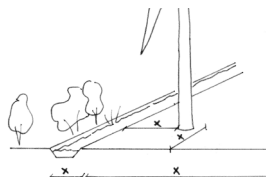
Kleine windturbines bij individuele bedrijven worden achter op de bedrijfskavel of het erf gezet.

De maximale as-hoogte van een kleine windturbine is 20 meter, in uitzonderingsgevallen mag dit maximaal 30 meter zijn.

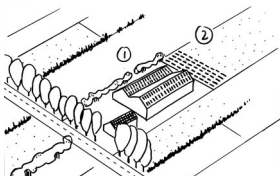
De kleine windturbines staan minimaal 5 meter uit de kavelgrens of sloot.

De voet van kleine windturbines wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

ONTWIKKELPRINCIPES STROKEN

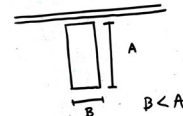
DUURZAME ENERGIE (ZON EN BIOBRANDSTOF)

Zonnepanelen op daken en erven hebben de voorkeur boven zonnenvelden in het landschap.

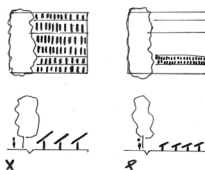
Er is altijd een buffer tussen cultuurhistorische of verborgen elementen en nieuwe zonnenvelden.

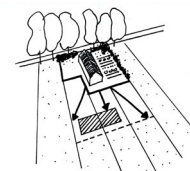
Voor kleine zonnenvelden is de breedte van het erf kleiner dan de diepte. Ideaal is een verhouding van 1:2.

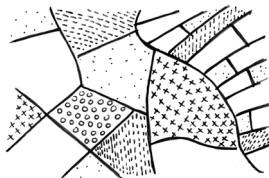
Pas zonnenvelden in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

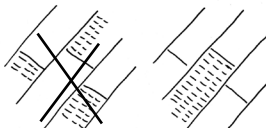
Bij de inpassing van zonnepanelen wordt gekozen voor locaties die qua schaal en maat recht doen aan de essentiële landschapsstructuren.

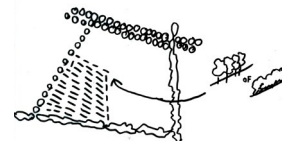
Bij schaalvergroting van het erf zonnenvelden op het achtererf toepassen, kleinschalige groenelementen aan de voorkant.

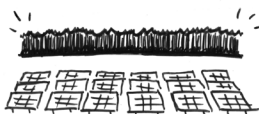
Houd bij de inpassing van zonnepanelen rekening met de karakteristieken van de deelgebieden, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

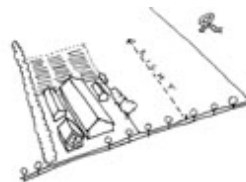
Concentreer zonnenvelden op één plek om versnippering in het landschap te voorkomen.

Nieuwe zonnenvelden met grote of kleine zonnepanelen vormen een groen omrande kamer met de maximale schaal van een kavel.

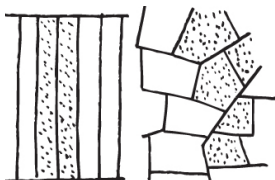
Bij het ontwikkelen van zonnenvelden blijft zicht op de horizon van de beboste toppen gewaarborgd.

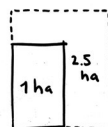
Kleine zonnenvelden hebben de schaal van een erf en worden achter het erf geplaatst.

Op kavels met dicht beplante kavelgrenzen kunnen velden met grote zonnepanelen worden aangelegd.

Bij de toevoeging van zonnenvelden blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

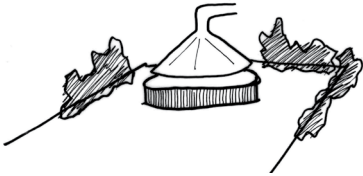

Kleine zonnenvelden hebben een maximale oppervlakte van 2,5 ha.

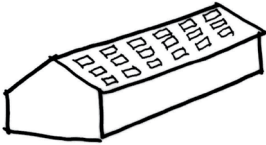

Op kavels met transparante of lage kavelbegrenzing worden velden met kleine zonnepanelen aangelegd zodat men eroverheen kan kijken.

Kleinschalige biogasinstallaties maken deel uit van het boerenerf en grote biogasinstallaties van een bedrijventerrein.

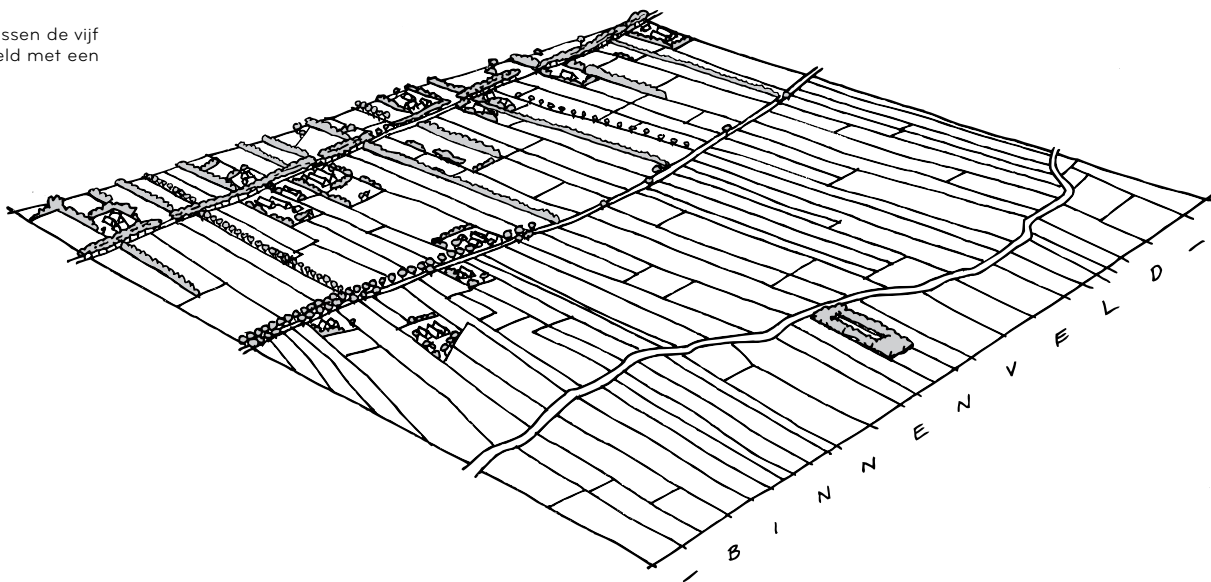

Zonnepanelen worden geplaatst op schuren in het ritme van dakbedekking en daklichten.

7.3 BINNENVELD

Samenhang tussen de vijf thema's verbeeld met een isometrie

BEGRENSEDE RUIMTEN

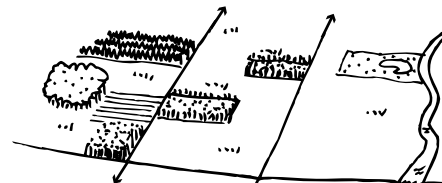
ingekaderde langgerekte ruimten in het westen worden naar oosten toe geheel open

5 THEMA'S

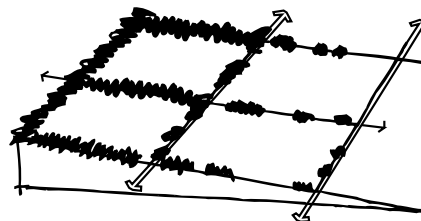
LANDGEBRUIK

verloop van akkers en weiden in het westen en zuiden naar weiden en hooiland in het lagere gelegen oosten

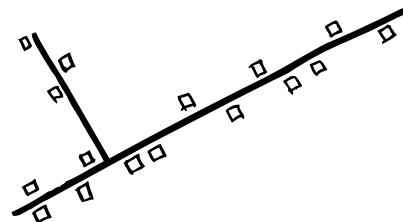
BEPLANTE WEGEN

rechte stegen (parallel aan stuwwal) en dwarswegen (haaks) waar hellingafwaarts de wegbeplanting uitdooft

BEBOUWING

bebouwing op afstand van elkaar in losse, rechte linten

VERBORGEN SYSTEMEN

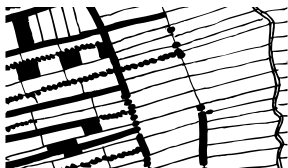
Valleikanaal verborgen in open veld

De geleidelijke overgang van het laaggelegen, natte open veld naar de hoge droge gronden van de beboste Heuvelrug zorgt voor een grote diversiteit. Houtsingels en bomenrijen nemen toe en glooiende akkers 'kruipen' het bos in. De strokenverkaveling, met veel variatie in kaveldrootten en lengte-breedte verhoudingen, geeft het Binnenveld een kleinschalig karakter. Erven liggen langs open linten parallel of haaks op de helling. Vergezichten met de helling mee, naar het open veld en de beboste Heuvelrug, geven een duidelijke oriëntatie. Grebbelinie, spoorlijn en grift liggen verborgen in het landschap. Op afstand zijn ze onopvallend, van dichtbij vormen het aanknopingspunten om te begrijpen hoe het landschap in elkaar zit.

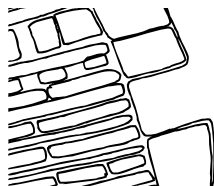
5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED BINNENVELD

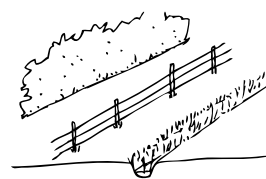

ingekaderde langgerekte ruimten in het westen worden naar oosten toe geheel open

BEGRENSDE RUITEN

naar oosten toe worden ruimten groter en kavelbeplanting neemt af

kavelgrens in westen vaker houtsingel, naar oosten toe meer verruigde sloten

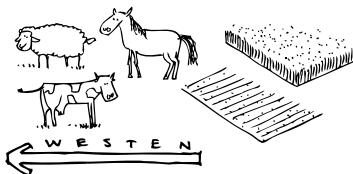

zicht op stuwwalflank, zelfs vanaf grote afstand; geeft oriëntatie en begrenst het open veld

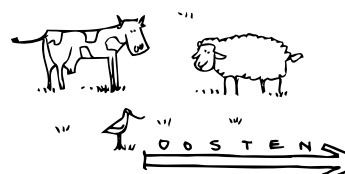
LANDGEBRUIK

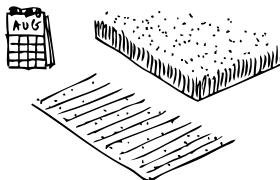
verloop van akkers en weiden in het westen en zuiden naar weiden en hooiland in het lagergelegen oosten

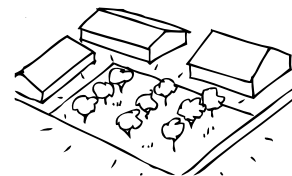
westen: weide of (mais)akkerland. begrazing door koe/schaap, maar ook paard

oosten: weide of hooiland begraasd door koe/schaap, tevens weidevogels

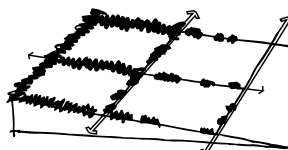

seizoenswisseling levert afwisseling in beeld; mais hoog-laag-kale akker en hooiland hoog-laag

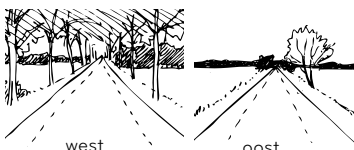

vaak naast bebouwing een fruitboomgaardje en/of moestuin op het erf

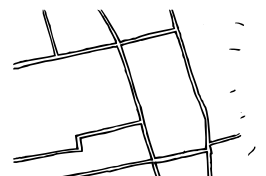
BEPLANTE WEGEN

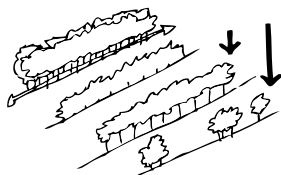
rechte stegen (parallel aan stuwwal) en dwarswegen (haaks) waar helling-afwaarts de beplanting uitdooft

rechte wegen en stegen met veel tot zeer weinig beplanting

rechte wegen zowel parallel aan, als haaks op de hoogtelijnen

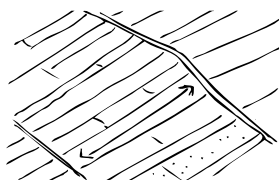
van houtsingels en schermen in westen naar open rijen en solitaire in oosten, soms geknot

relatief lage beplanting in oostelijk binnenveld

enorme maat van open ruimte naar het oosten toe geeft weidse luchten

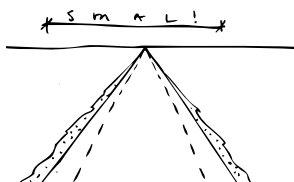
langgerekte kavels haaks op hoogtelijnen

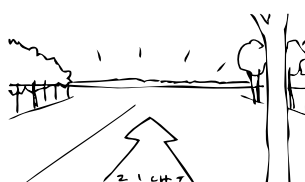
vele hoger op de helling gelegen boomkwekerijen in het westelijk deel

percelen natte natuur (EHS) met ruig grasland, riet en enkele bosjes langs het Valleikanaal

ondergedimensioneerde wegen en stegen

zicht vanaf 'rand' het binnenveld in; zicht op openheid (weteringssesteeg)

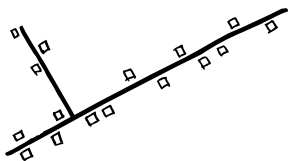

recreatieve infrastructuur: fiets- / wandelpad en kanoroute langs en op het Valleikanaal

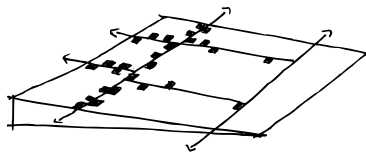
5 THEMA'S

VERDIEPING DEELGEBIED BINNENVELD

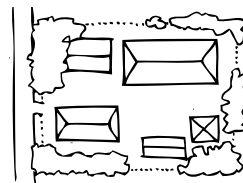
BEBOUWING

bebouwing op afstand van elkaar in losse, rechte linten

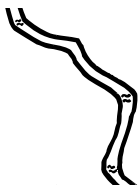

verder de helling af worden bebouwingslinten opener

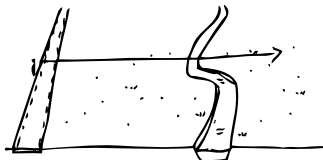

erf is een samenstelling van bebouwing en opgaande beplanting

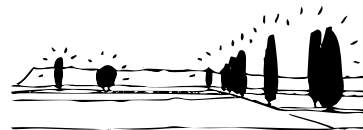
VERBORGEN SYSTEMEN

Valleikanaal verborgen in open veld

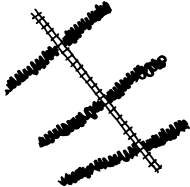
vanaf weg geen zicht op Valleikanaal

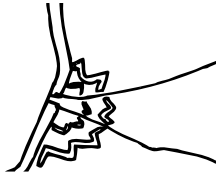
solitaire bomen in het open veld markeren soms de lijn waar het Valleikanaal stroomt

oude en nieuwere boerderijen met gevarieerde erven en historische gelaagdheid

spoorlijntje naar Rhenen veelal open in landschap, ingebed in beplantingsstructuur

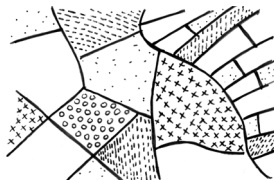
Grebbewerk met accessen als verborgen element aan het begin van het Valleikanaal

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

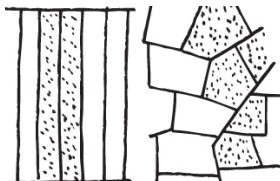
Pas innovatieve vormen van landbouw als strokenteelt in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

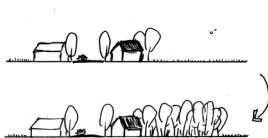
Houd bij de inpassing van innovatieve vormen van landbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat landschappelijke diversiteit in stand blijft.

De landbouwtransitie kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

Bij landbouwtransitie blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

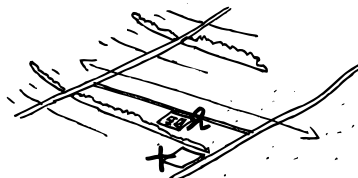
In dichtere zones kan agro-forestry toegevoegd worden.

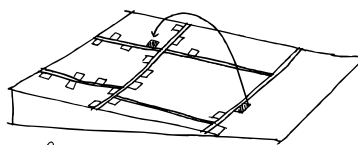
Combinatie van vee en bomen biedt kansen voor een meer duurzame bedrijfsvoering.

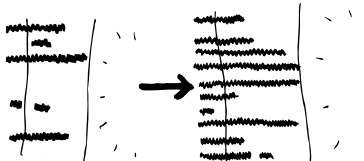
Waar de kwel het sterkst is blijft ruimte voor natte graslanden en natuurontwikkeling.

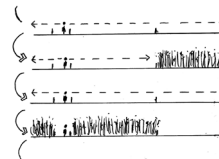
Nieuwe erven worden gepositioneerd aan dwarswegen zodat het open zicht op de helling zoveel mogelijk wordt bewaard.

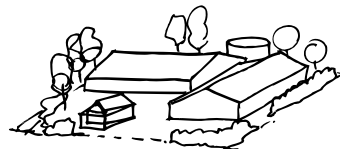
Bij ruimte voor ruimte regeling wordt de nieuwe bebouwing hoger op de helling gepositioneerd.

Verdichting vindt plaats hoger op de helling zodat het contrast langs de flank van de polder wordt versterkt.

Percelen met andere teelten dan grasland kunnen tijdelijk in het jaar het open karakter onderbreken en deze percelen wisselen per jaar.

Nieuwe erven bestaan uit samengestelde bouwvolumes en opgaande beplanting.

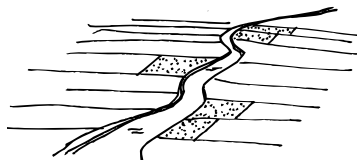

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

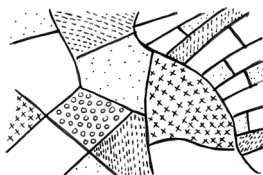
NATUURONTWIKKELING

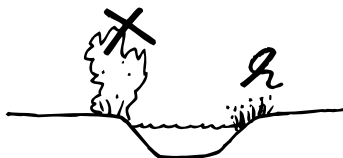
Pas natuurontwikkeling in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Langs het Valleikanaal worden natte hooilanden aangelegd.

Houd bij natuurontwikkeling rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

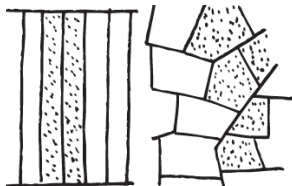
Bij natuurontwikkeling langs Valleikanaal wordt lage oeverbeplanting gerealiseerd.

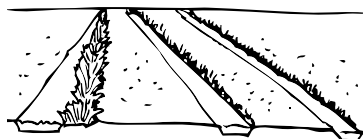
Natuurontwikkeling kan het afwisselende landschap versterken.

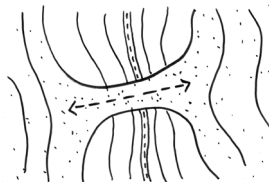
Waar de kwel het sterkst is blijft ruimte voor natte graslanden en natuurontwikkeling.

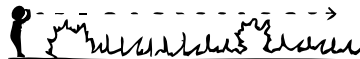
Bij natuurontwikkeling en ecologische verbindingen de randen van de huidige kavelsstructuren en slotenpatroon volgen.

Een natte ecologische verbindingzone volgt het bestaande slotenpatroon.

Bij locatiekeuze voor faunapassages wordt de landschappelijke structuur gevolgd.

Natte natuur is lager dan 1.2 m zodat je er nog over heen kunt kijken.

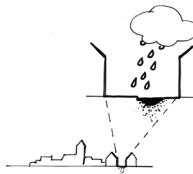

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

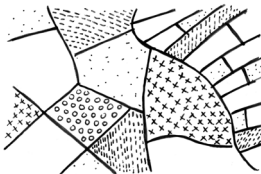
WATER EN BODEM

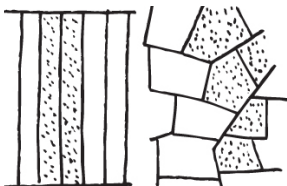
Pas klimaatadaptieve maatregelen als waterbuffers in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

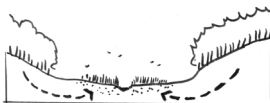
Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

Houd bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij de inpassing van klimaatadaptieve maatregelen blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

Waar de kwel het sterkst is blijft ruimte voor natte graslanden en natuurontwikkeling.

Rietvelden worden gebruikt voor de productie van biomassa.

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

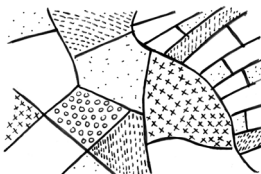
BOS

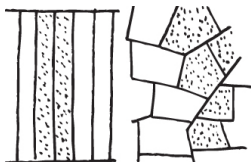
Pas boszones in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

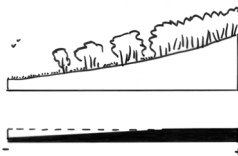
Houtwallen en sloten kunnen worden gecombineerd als een natuurlijke afscheiding met het vasthouden van water.

Houd bij de inpassing van boszones rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

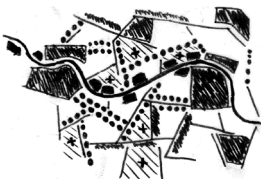
Bij de toevoeging van boszones blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

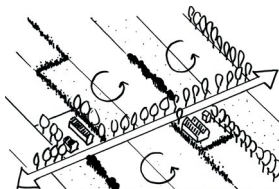
Er bestaat een beleefbare gradient van massa en reliëf tussen de beboste toppen en de open laagten.

Vul gehele kavels met bos in plaats van gedeeltes van kavels.

De aanplant van gevarieerd bos kan het afwisselende landschappelijke patroon versterken.

Het terugbrengen van kleinschalige landschapselementen kan in het open landschap bijgedragen aan de bossenstrategie.

Nieuwe functies in het oostelijke deel van het Binnenveld krijgen een kavelrand die halfopen is en in het westelijke deel een rand die past bij de dichtere bosstructuur.

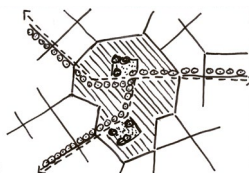

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

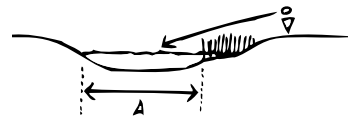
RECREATIEVE GROEI

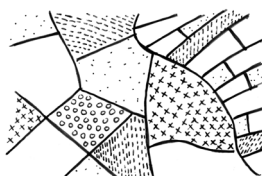
Ontwikkel recreatieve functies en routes als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

Groene gebieden in stedelijk gebied en buitengebied worden verbonden door middel van robuuste groene recreatieve structuren.

Bij natuurvriendelijke oevers langs het Valleikanaal wordt zicht op het water gewaarborgd door de beplanting laag te houden.

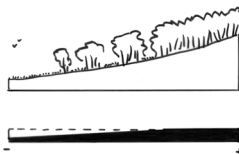
Houd bij de inpassing van recreatieve functies rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Zicht op de horizon van de beboste toppen wordt gewaarborgd.

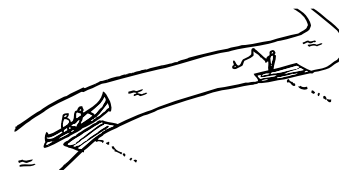
Bij gegraven water moet de ecologische oever bij voorkeur aan de overkant van het (voet)pad geïmplementeerd.

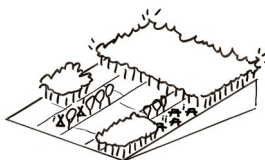
Er bestaat een beleefbare gradient van massa en reliëf tussen de beboste toppen en de open laagten.

Met herkenbare entrees en paden wordt recreatieve toegankelijkheid en beleefbaarheid van het gebied versterkt.

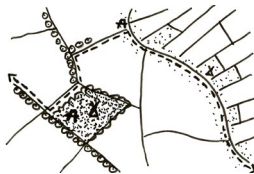
Door steigers en visplaatsen aan te leggen kunnen brede watergangen toegankelijk worden gemaakt.

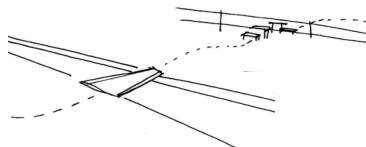
De recreatieve structuur aan de randen van de heuvelrug wordt versterkt om de bossen op de toppen te ontzien van verstoring.

Recreatieve paden worden gebruikt als aanleiding voor bomenlanen.

Een raamwerk van landschapselementen zorgt voor inpassing van nieuwe functies en biedt een fijnmazig netwerk voor recreanten en natuur.

Het landschap wordt recreatief toegankelijk gemaakt met minimale ingrepen zoals een plank over een sloot en een opstap over een afsterfing.

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

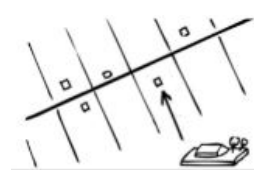
WONEN EN WERKEN

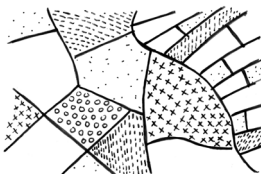
Uitbreidingen kunnen worden ontwikkeld als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

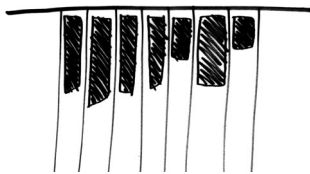
Bij uitbreidingen van kernen kan een nieuwe coulissestructuur de overgang tussen kern en achterliggend landschap nuanceren en diverse functies huisvesten.

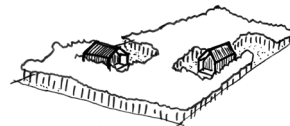
Uitbreidingen worden gedaan aan het lint, passend of versterkend aan de structuur van het lint.

Houd bij de inpassing van nieuwbouw rekening met de karakteristieken van het deelgebied, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

Bij de inpassing van nieuwbouw blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

Kleinschalige woningbouw als boswonen kan worden gebruikt als catalysator om bos toe te voegen in het landschap.

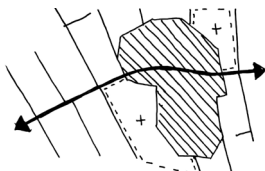
Uitbreidingen worden gedaan in of aan de bestaande kern.

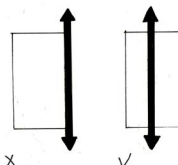
De randen van nieuwbouw zijn zacht en publiek met combinatie van groen, blauw en gebouwen.

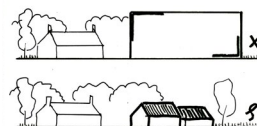
Een nieuw (zorg)landgoed heeft het karakter van een boerenerf ensemble.

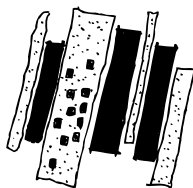
De beëindiging van een dorpsuitbreiding sluit aan op de slotenstructuur van het omliggende landschap.

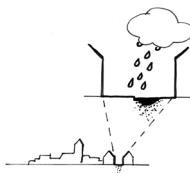
Infrastructuur voor gemotoriseerd verkeer vormt nooit de buitenste rand van een ontwikkeling.

Nieuwe bebouwing op erven heeft een schaal die past bij het landschap.

Voor stedelijke uitbreiding kan de afwisseling tussen omrande kavels en bospercelen als basis worden gebruikt.

Bij dorpsuitbreidingen worden maatregelen genomen voor waterberging.

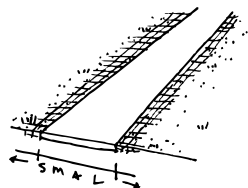

Erven hebben erfbeplanting.

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

INFRASTRUCTUUR

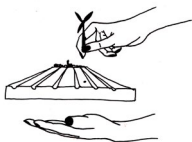

Capaciteit van de wegen kan worden vergroot door het aanleggen van halfverharde bermen met grasbetonblokken of puin.

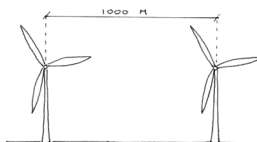

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

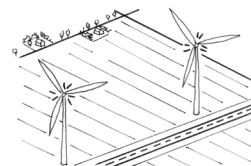
DUURZAME ENERGIE (WIND)

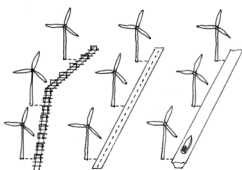
Respecteer waardevolle oude landschappen en creëer tegelijk nieuwe landschappen met kwaliteit als een nieuw hoofdstuk.

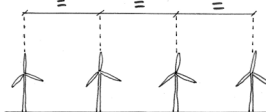
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines wordt zo klein mogelijk gehouden en maximaal 1000 meter.

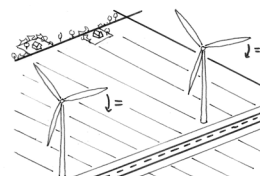
Lichtvervuiling van grote windturbines wordt zoveel mogelijk gereduceerd tot de minimale verlichting vereist in de wet.

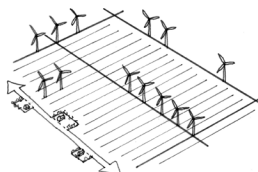
Grote windturbines worden gekoppeld aan autonome lijnen in het landschap.

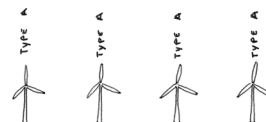
De onderlinge afstand tussen de grote windturbines is gelijkmatig verdeeld.

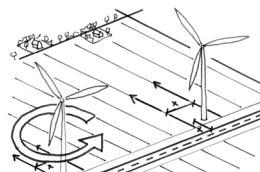
De draaibewegingen van de wieken van grote windturbines worden onderling op elkaar afgestemd.

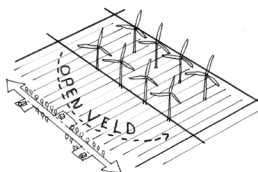
Verspreide opstellingen van windturbines is onwenselijk.

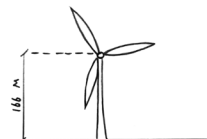
In lijnen van grote windturbines staan gelijksoortige turbines op één lijn.

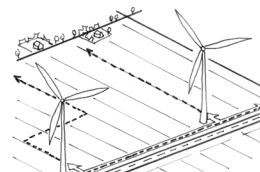
Grote windturbines staan autonoom in het landschap waarbij de lokale infrastructuur wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

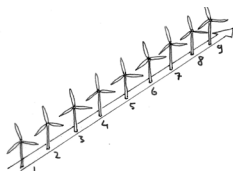
Clustering van windopstellingen midden in een open gebied of veld is onwenselijk.

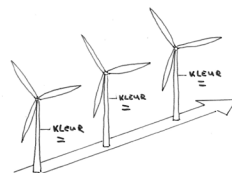
De minimale as-hoogte van grote windturbines bedraagt 166 meter.

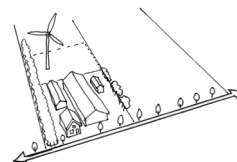
Recreatieve verbindingen worden gekoppeld aan de toegankelijkheid van grote windturbines.

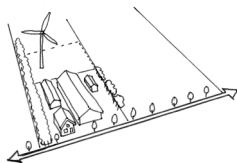
Bij de positionering van grote windturbines gaat de voorkeur uit naar het plaatsen in lijnvorm, met een optimaal aantal van 6-9.

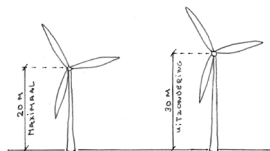
Een uniforme kleur voor verschillende windturbines biedt eenheid binnen het cluster of de lijn met turbines.

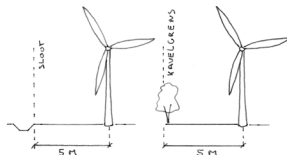
Kleine windturbines worden gekoppeld aan het erf.

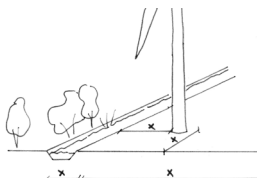
Kleine windturbines bij individuele bedrijven worden achter op de bedrijfskavel of het erf gezet.

De maximale as-hoogte van een kleine windturbine is 20 meter, in uitzonderingsgevallen mag dit maximaal 30 meter zijn.

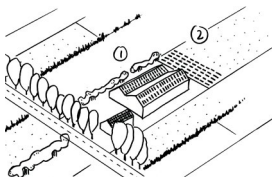
De kleine windturbines staan minimaal 5 meter uit de kavelgrens of sloot.

De voet van kleine windturbines wordt ingepast op basis van kleinschalige lokale omgevingskenmerken.

ONTWIKKELPRINCIPES BINNENVELD

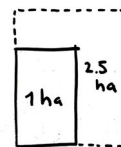
DUURZAME ENERGIE (ZON EN BIOBRANDSTOF)

Zonnepanelen op daken en erven hebben de voorkeur boven zonnevelden in het landschap.

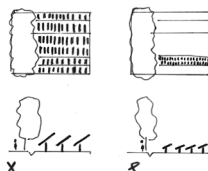
Er is altijd een buffer tussen cultuurhistorische of verborgen elementen en nieuwe zonnevelden.

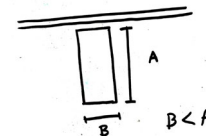
Kleine zonnevelden hebben een maximale oppervlakte van 2,5 ha.

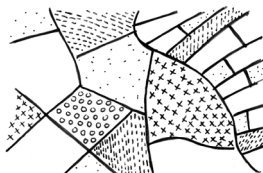
Pas zonnevelden in als onderdeel van een multifunctionele ontwikkeling die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven.

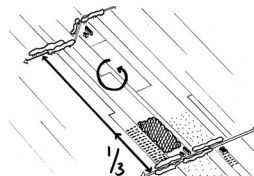
Bij de inpassing van zonnepanelen wordt gekozen voor locaties die qua schaal en maat recht doen aan de essentiële landschapsstructuren.

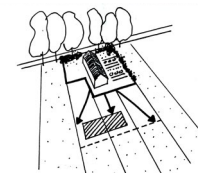
Voor kleine zonnevelden is de breedte van het erf kleiner dan de diepte. Ideaal is een verhouding van 1:2.

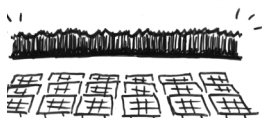
Houd bij de inpassing van zonnepanelen rekening met de karakteristieken van de deelgebieden, zodat de landschappelijke diversiteit in stand blijft.

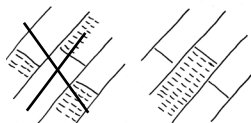
Bij toevoeging van zonnepanelen in het open veld wordt maximaal 1/3 van de lengterichting van de open ruimte opgevuld.

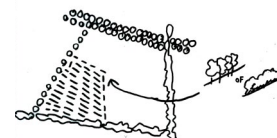
Bij schaalvergroting van het erf zonnevelden op het achtererf toepassen, kleinschalige groenelementen aan de voorkant.

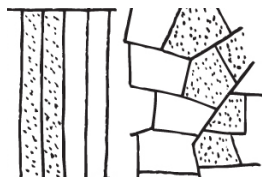
Bij het ontwikkelen van zonnevelden blijft zicht op de horizon van de beboste toppen gewaarborgd.

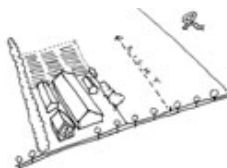
Concentreer zonnevelden op één plek om versnippering in het landschap te voorkomen.

Nieuwe zonnevelden met grote of kleine zonnepanelen vormen een groen omrande kamer met de maximale schaal van een kavel.

Bij de toevoeging van zonnevelden blijft de huidige kavelstructuur en het slotenpatroon in stand en leesbaar.

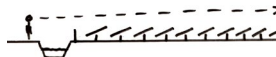

Kleine zonnevelden hebben de schaal van een erf en worden achter het erf geplaatst.

Op kavels met dicht beplante kavelgrenzen kunnen velden met grote zonnepanelen worden aangelegd.

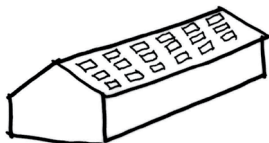

Op kavels met transparante of lage kavelbegrenzing worden velden met kleine zonnepanelen aangelegd zodat men eroverheen kan kijken.

Rietvelden worden gebruikt voor de productie van biomassa.

Zonnepanelen worden geplaatst op schuren in het ritme van dakbedekking en daklichten.

8. TRANSITIELANDSCHAP

Met de ontwikkelprincipes zoals uit de verschillende deelgebieden zijn nieuwe ontwikkelingen inpasbaar in het landschap en wordt de kernkwaliteiten recht gedaan. Soms is de schaal van een ingreep of ontwikkeling zo groot, dat die niet meer te combineren is met de bestaande ruimtelijke kwaliteiten en structuren. Dit kan bijvoorbeeld aan de orde zijn bij delen van het veenweidegebied waar de landbouw in de huidige vorm nauwelijks toekomstperspectief heeft, waardoor er vraag komt naar zonnevelden of agroforestry. Juist in deze gebieden is er vaak een combinatie van opgaven die kan leiden tot een ander beeld van het landschap.

Als dit optreedt, dan spreken we over een transformatielandschap. Het bestaande landschap transformeert naar een nieuw landschap, natuurlijk ook rekening houdend met de bestaande kenmerken en structuren.

Het is op voorhand lastig aan te geven waar dit type transformaties zal gaan plaatsvinden.

Daarom staan zo ook niet op de kaart. In deze paragraaf gaan we nader in op de transformatielandschappen.

DE OMGEVINGSVISIE GEEFT AAN:

"Het Utrechtse landschap is mooi, verrassend en veelzijdig. De landschappelijke kwaliteiten en structuren zijn belangrijk voor het goede woon-, werk- en leefklimaat, het vestigingsklimaat en de recreatieve aantrekkelijkheid van de provincie. Landschappelijke kwaliteit is een belangrijk onderdeel van een gezonde leefomgeving."

en

"Een aantrekkelijke leefomgeving draagt bij aan het welzijn van mensen. Daarom zetten we in op het doorontwikkelen van onze aantrekkelijke landschappen".

en

"Elk Utrechts landschap heeft zijn eigen kwaliteiten die mede richting geven aan de daarin gelegen en omliggende functies en hun ontwikkelingsmogelijkheden. Daarom willen wij op de kernkwaliteiten van de verschillende landschappen voortbouwen en deze doorontwikkelen in onze provincie. Een landschap is geen statisch plaatje; landschap is altijd in ontwikkeling en elk landschap heeft ruimte voor een vorm van

dynamiek. Maar wel op zo'n manier dat de landschapskwaliteit wordt doorontwikkeld en beter beleefbaar wordt".

"Met zeven beleidsthema's geven we richting aan de ontwikkeling en de bescherming van onze gezonde en veilige leefomgeving. In 2050 hebben wij een inclusieve en circulaire provincie Utrecht:

- waarin stad en land gezond zijn;
- die klimaatbestendig en waterrobuust is;
- waarin duurzame energie een plek heeft;
- met vitale steden en dorpen;
- duurzaam, gezond en veilig bereikbaar is;
- met een levend landschap, erfgoed
- die een toekomstbestendige natuur en landbouw heeft."

GELDERSE VALLEI EN TRANSFORMATIE

Binnen de beleidsthema's uit de Omgevingsvisie zijn er diverse opgaven die grote impact op de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei kunnen hebben. Dit zijn de woningbouw, met bijbehorende mobiliteit en (recreatie) groenontwikkeling, klimaatadaptatie, het remmen van de bodemdaling, de energietransitie, toename van houtbestanden en de landbouwtransitie. In eerste aanzet bieden de ontwikkelingsprincipes hiervoor inspiratie om de ontwikkelingen landschappelijk in te passen.

De verschillende grote opgaven zijn kunnen dusdanig ingrijpend dat doorontwikkelen van het landschap om keuzes vraagt. Sommige ontwikkelingen zijn zo groot dat deze niet zijn in te passen met behulp van ontwikkelprincipes. Hoe veranderen we delen van het landschap in de provincie op zo'n manier er een nieuwe laag in het ontwikkelingsverhaal van het landschap wordt toegevoegd, en we aantrekkelijke landschappen houden?

Hiervan zijn de energietransitie (zon en wind) en de bossenstrategie twee grote ontwikkelingen die ruimte vragen in de Gelderse Vallei. Bij de verstedelijking gaat het om het vormgeven van de randen en extra groene recreatie. Deze opgaven kunnen vorm geven aan een nieuwe ontwikkelingslaag in het landschap, maar hebben tegelijkertijd een grote impact op het landschap. Voor de Gelderse Vallei geldt dat

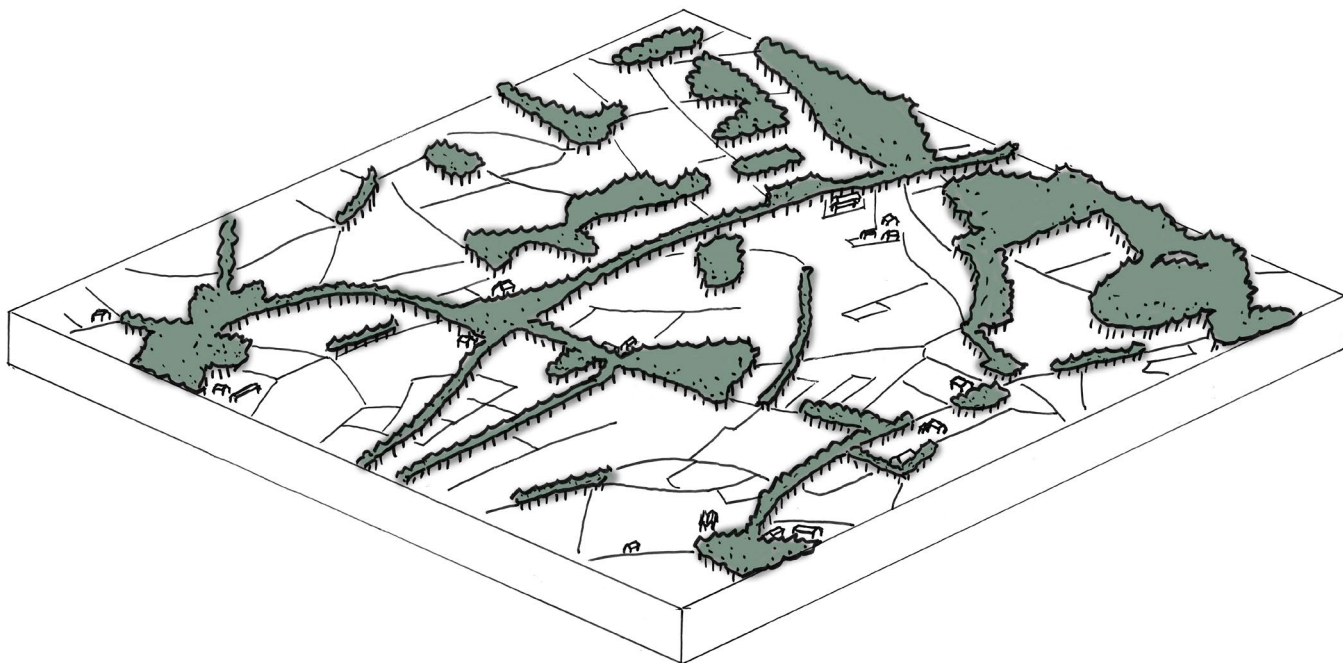
deze ontwikkelingen dusdanig groot zijn dat het introduceren ervan ten koste kan gaan van de kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei.

Om antwoord te geven op deze vragen ontstaat er voor bepaalde delen in de Gelderse Vallei een nieuw laag in het landschap: de 'transitielaag'.

In deze landschappelijke laag zijn er nieuwe ruimtelijke opgaven zo groot dat ze niet combineerbaar zijn met de bestaande kernkwaliteiten, waardoor er nieuwe kwaliteiten zullen ontstaan. Door voor deze delen in de Gelderse Vallei een transitielaag te laten ontstaan, kunnen ontwikkelingen hier worden geconcentreerd.

De halfopen landschappen van de Gelderse Vallei bieden een raamwerk om ruimtelijke opgaven in te huisvesten. Door de schaal van een perceel als uitgangspunt te nemen kan dit binnen de landschappelijke kwaliteiten. Hierbij is het van belang om het bestaande verkavelingspatroon te volgen. Vanuit landschap zijn de grensgebieden dichte en half-open delen van de Gelderse Vallei geschikt voor een transitielaag.

Om te beginnen zal er een integrale gebiedsaanpak nodig zijn, waarin de (grote) opgaven worden gecombineerd. De combinatie van deze opgaven kan leiden tot een

Huidig landschap Gelderse Vallei

transformatie van een groter gebied. Het kiezen en afbakenen van een gebied is nodig om het doorontwikkelen op basis van de essentiële structuren vorm te geven. Hierbij kan het gebied ook in meerdere landschappen liggen.

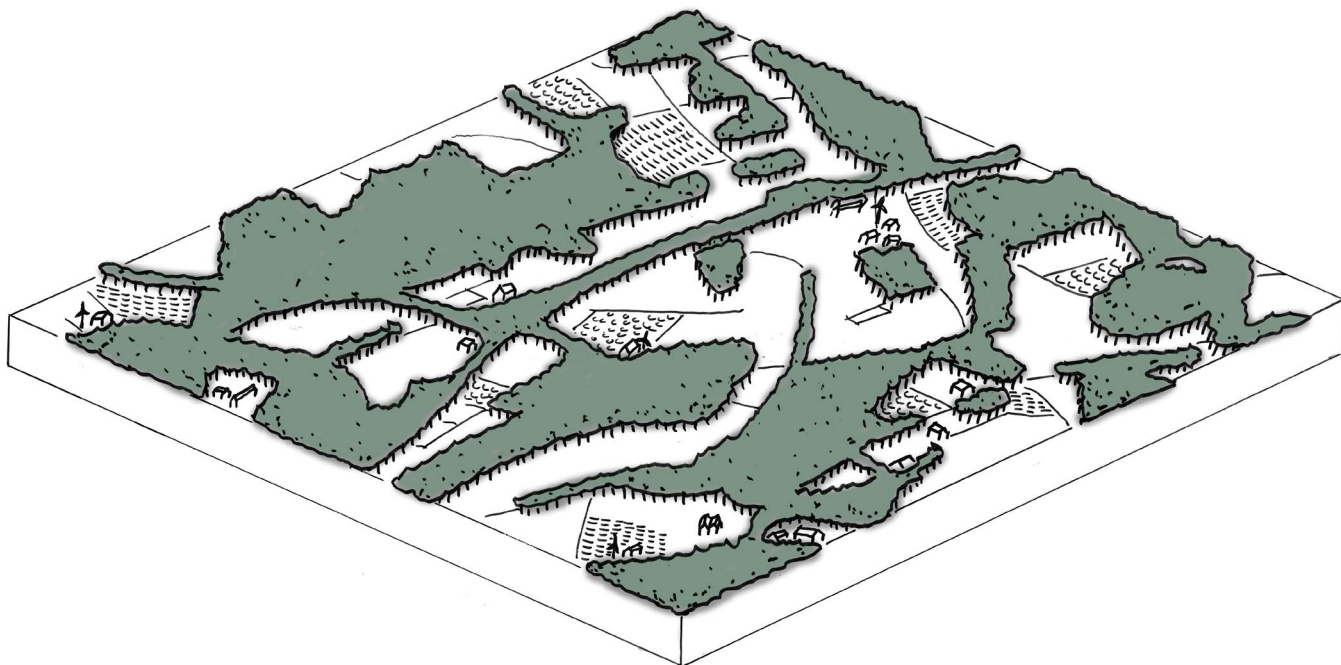
Een transitie laag in een gebied zal ten koste gaan van een deel van de ruimtelijke kwaliteiten van het bestaande landschap, maar zal ook zorgen voor het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten. De verkavelingsstructuur biedt een kader om op voort te bouwen. De Grebbelinie, beken en bebouwingslinten zijn hierin leidend ter versterking van de structuur. Elk gebied zal een eigen mix hebben van (grote) opgaven die in gezamenlijkheid worden opgepakt, in een unieke relatie met de essentiële structuren in het transformatiegebied.

Binnen het transitielandschap wordt een multifunctionele ontwikkeling in gang gezet die ruimte biedt aan een veelvoud van opgaven. Met een integrale gebiedsaanpak is het denkbaar dat bij de uitwerking van de opgaven zo veel mogelijk wordt geclusterd aan de groene structuren en bebouwingslinten. Zo kan het combineren van de bestaande opgaven van agroforestry, zonnepanelen, percelen met bos, ruimte voor de landbouwtransitie en extra woningen per kleine kern zorgen voor een afwisselend landschap langs de linten. Dit landschap zal verdichten ten opzichte van de huidige situatie, maar de transformatie biedt ook kansen voor het ontwikkelen van nieuwe

kwaliteiten. Voorwaarde hierbij is dat het transitielandschap in samenhang ontwikkeld wordt waarbij de verschillende opgaven gecombineerd worden en niet slechts naast elkaar plaats vinden.

Door voort te bouwen op de verkavelingsstructuur blijft het gebied als geheel herkenbaar en leesbaar. Door in de halfopen landschappen meer ruimte te bieden aan deze grote vraagstukken kunnen de kwaliteiten in de open en in de besloten delen van de Gelderse Vallei beschermd worden. Daarnaast kan de kans benut worden om een fijnmazig recreatief netwerk aan te leggen in de Gelderse Vallei.

Zie de ontwikkelschetsen van het beschreven transformatielandschap in dit hoofdstuk ter inspiratie.

Toekomstig landschap Gelderse Vallei

BRONVERMELDING

LITERATUURLIJST

Bakker, A., & Blijdestijn, R. (1995). Utrechtse Heuvelrug-Zuid en Gelderse Vallei: *Cultuurhistorische routes in de provincie Utrecht*. Utrecht/Amsterdam.

Blijdestijn, R. & Provincie Utrecht (2005). *Tastbare Tijd: Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*. Utrecht/Amsterdam.

Brons + partners landschapsarchitecten bv, & Landschap Erfgoed Utrecht (2009). *Landschapontwikkelingsplan Kromme Rijngebied+ : Landschapsvisie*.

Brons + partners landschapsarchitecten bv, Gemeente Amerongen, Barneveld, Leersum, Leusden, Maarn, Renswoude, Scherpezeel & Woudenberg (2005). *Landbouwontwikkelingsplan Gelderse Vallei: Hoofdrapport Inventarisatie, analyse en visie*.

Brons + partners landschapsarchitecten bv & Gemeente Veenendaal (2007). *Landschapontwikkelingsplan Veenendaal: Landschap in beweging*.

Hof, J. van 't, Kooiman, M., & Stol, T. (1992). *Veenendaal, geschiedenis en architectuur: MIP-reeks provincie Utrecht*. Zeist

Ministeries van VROM, LNV, VenW & EZ (2004). Nota Ruimte: Ruimte voor ontwikkeling.

Projectbureau WERF (2007). *Landschapontwikkelingsplan Binnenveld: voor de WERF-gemeenten*. Ede: Gemeente Ede.

Provincie Utrecht dienst Ruimte en Groen (z.j.). *Atlas aardkundig waardevolle gebieden*. Utrecht: Provincie Utrecht.

Provincie Utrecht (2006). *De grebbelinie boven water! Gebiedsvisie voor de Grebbelinie deel 1: Hoofdrapport*. Utrecht: Provincie Utrecht.

Provincie Utrecht (2008). *Streekplan 2005-2015: Streekplanuitwerking Nationale Landschappen*. Utrecht.

Provincie Utrecht & Projectteam Grebbelinie (2008). *Inspiratieboek Grebbelinie*. Utrecht

Provincie Utrecht & Provincie Gelderland (2005). *Reconstruc-tieplan Gelderse Vallei / Utrecht-Oost: van wet naar werkelijkheid*. Nieuwegein: Anraad.

Provincie Utrecht & Stuurgroep Grebbelinie (2006). *De Grebbelinie boven water: Gebiedsvisie voor de Grebbelinie*. Utrecht: Provincie Utrecht.

Renes, H., Vlaardingenbroek, H., & Wevers, L. (1998). *Leusden, geschiedenis en architectuur: MIP-reeks provincie Utrecht*. Zeist.

Rietberg, B. (2010). *Wandelgids Grebbeliniepad*. Utrecht/ Zwolle.

Stades-Visscher, E., & Veenland-Heineman, K. (1999). *Wou-denberg, geschiedenis en architectuur: MIP-reeks provincie Utrecht*. Zeist.

DIGITALE BRONNEN

<http://www.grebbelinie.nl>

ILLUSTRATIES

Tekeningen: OKRA Landschapsarchitecten

Foto's: OKRA Landschapsarchitecten & Provincie Utrecht

Kaarten: OKRA Landschapsarchitecten, op basis van GIS-informatie Provincie Utrecht, Tastbare Tijd en topografische atlas 1820 & 1920

COLOFON

Titel document: Kwaliteitsgids Utrechtse
Landschappen - Katern
Gelderse Vallei

Datum: mei 2022

Auteur: OKRA landschapsarchitecten
i.s.m. Provincie Utrecht
Tekst van de verhalen (§3.1 t/m
§3.3): Kees Volkers

Opdrachtgever: Provincie Utrecht
Postbus 80300
3508 TH Utrecht

Documentnr: OKRA_20-194

Voor het samenstellen van dit document heeft OKRA getracht alle auteurs, fotografen en andere rechthebbenden te benaderen. Mocht iemand in dit document een illustratie aantreffen, waarop hij of zij rechten kan doen gelden of een niet correcte bronvermelding aantreffen, gelieve zich dan te melden bij de Provincie Utrecht, afdeling Communicatie.

Alle rechten zijn voorbehouden, zowel voor het gehele werk als delen ervan. Niets uit dit document mag in enige vorm of op enige wijze worden verveelvoudigd, openbaar gemaakt of opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, fotokopie en digitale vermenigvuldiging inbegrepen. Voor iedere vorm van gebruik is schriftelijke toestemming van OKRA vereist.

Provincie Utrecht, mei 2022
Postbus 80300
3508 TH Utrecht
T: 030 258 9111

© Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

[MMC 14179]